howest
hogeschool

BACHELORPROEF

Onderzoeksrapport

Hoe kunnen abdij- en kloostercomplexen duurzaam en respectvol worden herbestemd in een tijd van religieuze transitie?

Bachelor	Professionele Bachelor in de Toegepaste Architectuur
Afstudeerrichting	Toegepaste Architectuur
Academiejaar	2025-2026
Student	Matti De Gryze
Interne begeleider	Delfine Vercruysse
Externe promotor	Emeritus Jan De Maeyer Ir. Architect Wouter Callebaut

INHOUD

BACHELORPROEF 1

1 VOORONDERZOEK 5

1.1 Inleidende tekst in de problematiek/ woord vooraf 5

1.2 De onderzoeksvraag 6

1.2.1 De deelvragen 6

1.2.2 De analyse van de onderzoeksvraag 6

1.2.2.1 Abdijen en kloosters 6

1.2.2.2 Religieuze ordes of congregaties 6

1.2.2.3 Implosie 7

1.2.2.4 Circulair 7

1.2.2.5 Respectvol 7

1.2.2.6 Heringedeeld/ gevaloriseerd/ herbestemd 8

1.2.2.7 Historische waarde 8

1.2.2.8 Spirituele waarde 9

1.2.2.9 Sociale waarde 9

1.2.3 Waarom de onderzoeksvraag vernieuwend en innovatief is 9

1.2.4 Het doel van het onderzoek 10

1.2.5 De hypothese over het resultaat en eindproduct van het onderzoek 10

1.3 De onderzoeksmethode en opzet 11

1.4 De rechtspersoonlijkheid van het beheer abdijen en kloosters 11

1.4.1 De beslissingskracht achter het Pauselijk recht (canoniek recht) 12

1.4.2 De beslissingskracht achter het Diocesaan recht 12

1.5 Het wetgevend kader van het onderzoek 12

1.5.1 Het civiel wetgevend kader van het onderzoek: onroerderfgoeddecreet 12

1.5.1.1 Hoofdstuk 4: inventarissen 13

1.5.1.2 Hoofdstuk 6: beschermingen, erfgoedlandschappen en werelderfgoed (20/07/2024 - …) 14

1.5.1.3 Hoofdstuk 7: onroerenderfgoedrichtplannen 15

1.5.1.4 Hoofdstuk 8: beheer van onroerend erfgoed (…-…) 15

1.5.1.5 Hoofdstuk 10: Financiering onroerenderfgoedzorg 16

1.5.1.6 Hoofdstuk 11: Handhaving 17

1.5.2 Het canonieke wetgevend kader van het onderzoek 17

1.5.2.1 Cann. 608, 609, 616: Religieuze huizen, hun oprichting en hun opheffing 17

1.5.2.2 Cann. 634 en 638 : tijdelijke goederen en hun beheer 18

1.5.3 De waarden in het erfgoedkader van onroerend erfgoed 19

1.5.3.1 De 13 wettelijke erfgoedwaarden, vooropgesteld Agentschap Onroerend Erfgoed 19

1.5.3.2 De 16 erfgoedwaarden, vooropgesteld door PARCUM 20

1.6 De bestaande participatie tools voor het valoriseren/ herindelen/ herbestemmen van religieus erfgoed in Vlaanderen 21

1.6.1 'De kerk in het midden' van de provincie Oost-Vlaanderen 21

1.6.2 Digitale participatietools 22

1.7 De analyse van de opbouw van een religieus huis 24

2 ONDERZOEK 25

2.1 De toepassing van de onderzoeksmethode 25

2.1.1 De criteria van de voorbeeld cases 25

2.1.1.1 Het geslacht van de orde/ congregatie 25

2.1.1.2 De omgeving 25

2.1.1.3 De orde of congregatie 25

2.1.1.4 De schaal 26

2.1.1.5 De al dan niet aanwezige religieuze gemeenschap 26

2.1.1.6 De mate van herbestemming 26
2.1.1.7 De georgrafische dekking 26
2.1.2 De voorbeeld cases 27
2.2 Het onderzoek van de voorbeeld cases 28
2.2.1 De abdij van Tongerlo 28
2.2.1.1 Onderzoeksveld 1: De omgeving en context van de site 28
2.2.1.2 Onderzoeksveld 2: de orde/ congregatie 32
2.2.1.3 Onderzoeksveld 3: Architectuur 36
2.2.1.4 Onderzoeksveld 4: De mate van herbestemming/ verandering/ additie 45
2.2.1.5 Onderzoeksveld 5: De perceptie van de site 47
2.2.1.6 De deelconclusie van het onderzoek over de abdij van Tongerlo 48
2.2.2 De abdij van Roosenberg 49
2.2.2.1 Onderzoeksveld 1: De omgeving en context van de site 49
2.2.2.2 Onderzoeksveld 2: de orde/ congregatie 53
2.2.2.3 Onderzoeksveld 3: Architectuur 57
2.2.2.4 Onderzoeksveld 4: De mate van herbestemming/ verandering/ additie 68
2.2.2.5 Onderzoeksveld 5: De perceptie van de site 69
2.2.2.6 De deelconclusie van het onderzoek over de abdij Roosenberg 70
2.2.3 Het Minderbroederklooster van Hasselt 71
2.2.3.1 Onderzoeksveld 1: De omgeving en context van de site 71
2.2.3.2 Onderzoeksveld 2: de orde/ congregatie 74
2.2.3.3 Onderzoeksveld 3: Architectuur 78
2.2.3.4 Onderzoeksveld 4: De mate van herbestemming/ verandering/ additie 89
2.2.3.5 Onderzoeksveld 5: De perceptie van de site 90
2.2.3.6 De deelconclusie van het onderzoek over het Minderbroederklooster van hasselt 91
2.2.4 Het Karmelklooster van Brugge 92
2.2.4.1 Onderzoeksveld 1: De omgeving en context van de site 92
2.2.4.2 Onderzoeksveld 2: de orde/ congregatie 96
2.2.4.3 Onderzoeksveld 3: Architectuur 101
2.2.4.4 Onderzoeksveld 4: De mate van herbestemming/ verandering/ additie 115
2.2.4.5 Onderzoeksveld 5: De perceptie van de site 116
2.2.4.6 De deelconclusie van het onderzoek over het Karmelklooster in Brugge 117
2.3 De analyse van de deelconclusies 119
3 DE CONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK 121
4 HET RESULTAAT VAN DE BACHELORPROEF 123
4.1 Het gekozen eindproduct 123
4.2 De Interviews 123
4.2.1 De Bewoners 123
4.2.2 De omwoners 124
4.2.3 De overheidsdienst erfgoed en monumentenzorg 125
4.3 Het eindproduct toegepast op een test case 126
4.3.1 Analyse van de grondplannen van de testcase 126
4.3.2 Toelichting van “de Volgende Stap…” 128
5 DANKWOORD 133
BIBLIOGRAFIE 133

EXTRA BIJLAGEN:

- Vragenlijsten
- Leeg onderzoeksjabloon
- Poster
- Abstract

- Glosarium
- Sjabloon voor inspiratie/ suggestie fishe
- Inspiratie/ suggestie boek

1 VOORONDERZOEK

1.1 INLEIDENDE TEKST IN DE PROBLEMATIEK/ WOORD VOORAF

Dit onderzoek analyseert de wijze waarop abdij- en kloostercomplexen in een gewijzigde context zich maatschappelijk kunnen herpositioneren. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen **herindeling** (het toevoegen van een nevenfunctie), **valorisatie** (het optimaliseren van de bestaande waarde, al dan niet spiritueel) en een volledige **herbestemming**. Om de praktische haalbaarheid te toetsen, worden vier representatieve casestudy's onderzocht die elk een specifieke religieuze en ruimtelijke context vertegenwoordigen.

Het onderzoek biedt een antwoord op actuele uitdagingen binnen de architectuur- en ruimte ordening, zoals het tekort aan ruimte. De relevantie hiervan wordt versterkt door de **Vlaamse betonstop**, die de focus verlegt van nieuwbouw naar de renovatie en het slimme hergebruik van bestaand patrimonium.*(betonstop, z.d.)*

Religieus erfgoed bevindt zich momenteel in een kritieke transitiefase. Terwijl een groot deel van de traditionele gemeenschappen vergrijst — de zogenaamde **'implosie' van religieuze instituten** —blijft de maatschappelijke behoefte aan stilte, rust en bezinning onverminderd groot. Door de gewijzigde geloofsbeleving verschuift de rol van deze gebouwen, of delen eran, van een louter religieuze functie naar een breder maatschappelijk potentieel.

Deze complexen fungeren vaak als **groene oases** in zowel een stedelijke als landelijke context. Tegelijkertijd is er een dringende nood aan infrastructuur voor onderwijs, zorg, sociale huisvesting en studentenhuisvesting. Deze behoeften vormen de aanleiding om het onbenutte potentieel van dit erfgoed via creatieve ontwerpstrategieën te ontsluiten.

Essentieel is dat een herbestemming verder gaat dan het louter onderbrengen van een nieuwe functie in een oude structuur. Er wordt in deze bachelorproef gestreefd naar een **betekenisvolle dialoog** waarbij de architecturale kern en de historische gelaagdheid worden gerespecteerd. Een herbestemming is pas succesvol wanneer oud en nieuw elkaar versterken. Dit onderzoek hanteert hierbij een methodiek gebaseerd op **circulaire en respectvolle ontwerpkeuzes**.

Bij dit onderzoek heb ik enkele problemen ervaren waaronder de **tijdsnood**. Voor een goed en onderbouwd antwoord te kunnen geven op een complexe en gevoelige vraag zoals deze vergt grondig onderzoek waarbij aandacht moet uitgaan naar alle betrokken actoren en de vele facetten. Dit was niet altijd even makkelijk omdat veel **literaire infromatiebronnen**, net zoals de **onderzochte casestudy's**, zich soms letterlijk aan de twee **uitersten van Vlaanderen** zich bevonden. Voor het onderzoek wordt er ook vooral **gefocust** op wat de wet definiërd als **onroerend erfgoed**. Maar uit interviews en literatuurstudie heb ik de conclusie gemaakt dat het **cultureel roerend erfgoed**, en dus het cultureel erfgoed decreet, dat gepaard gaat met deze site minstens even **belangrijk en toonaangevend** zijn voor deze gebouwen. Zij geven meer **context** aan de rijke **geschiedenis, spirituele en architecturale waarde** van de complexen.

1.2 DE ONDERZOEKSVRAAG

Onderzoekvraag: “Hoe kunnen abdij- en kloostercomplexen, geconfronteerd met de *implosie* van de traditionele *religieuze instituten (ordes en congregaties)* op een *circulaire* en *respectvolle* manier worden (gedeeltelijk) functioneel heringedeeld/gevaloriseerd/herbestemd, rekening houdend met hun *historische*, *spirituele* en *sociale* waarde?”

1.2.1 DE DEELVRAGEN

- Welke typologieën zijn typerend voor abdij- en kloostercomplexen? Welke variaties bestaan er?

- Welke participatietools bestaan er al bij het herindelen/valoriseren van religieus onroerend erfgoed?

- Wat is de invloed van de levenswijze van de abdij- en kloostergemeenschappen op hun site en op hun omgeving?

- Welke belissende factoren en andere partijen zitten achter herbestemmen ?

- Welke verschillende aandachtpunten en bezorgdheden komen vanuit de verschillende partijen bij het herbestemmen/herindelen of valoriseren van abdij- en kloostercomplexen?

1.2.2 DE ANALYSE VAN DE ONDERZOEKSVRAAG

1.2.2.1 ABDIJEN EN KLOOSTERS

In deze bachelorproef staat de herbestemming van abdij- en kloostersites centraal. Waar deze gebouwen oorspronkelijk onderdak boden aan talrijke religieuze gemeenschappen, huisvesten zij vandaag de dag vaak nog slechts een handvol mensen. De oorzaak hiervan ligt bij de voortschrijdende vergrijzing en de zogenaamde implosie van de traditionele religieuze instituten, waarbij nauwelijks nog sprake is van nieuwe intredingen.

Door de daling van het aantal bewoners en actieve gebruikers ontstaat er een aanzienlijke onderhoudsachterstand in bepaalde delen van het gebouw. Financieel vormt dit een grote uitdaging voor de resterende religieuzen; de inkomsten staan vaak niet langer in verhouding tot de enorme schaal van het patrimonium en de aanwezige bouwtechnische gebreken. Hoewel sommige restauratiewerken in aanmerking komen voor subsidies, blijken deze middelen in de praktijk vaak ontoereikend om een wezenlijk verschil te maken in de globale instandhouding van de site.

Daarom is de logische volgende stap het creëren van een nieuwe meerwaarde voor deze complexen door ze toegankelijk te maken voor een bredere doelgroep van gebruikers. Zoals nader toegelicht in het hoofdstuk over het wetgevend kader, is de overdracht of herbestemming van een abdij of klooster juridisch complex en zelden vanzelfsprekend. In dit onderzoek worden verschillende praktijkvoorbeelden besproken, variërend van de verkoop aan particulieren tot het verlenen van erfpacht aan gemeenten of beherende vzw’s.

1.2.2.2 RELIGIEUZE ORDES OF CONGREGATIES

Er is gestreefd naar een representatief beeld van de meest voorkomende instituten van de religieuze orden en congregaties in België binnen de 4 verschillende casestudy’s. Het

onderzoek beoogt vast te stellen op welke wijze hun specifieke levenswijze en religieuze principes de architecturale vormgeving en functionele inrichting van het patrimonium hebben bepaald. Deze doelstelling wordt gerealiseerd via een systematische literatuurstudie, consultaties met vakexperts en kwalitatieve interviews met zowel huidige als voormalige bewoners van de sites.

1.2.2.3 IMPLOSIE

Binnen het kader van deze onderzoeksvraag verwijst de term **'implosie'** naar de sterke afname van het aantal actieve leden binnen de traditionele religieuze instituten, veroorzaakt door een kritiek gebrek aan nieuwe intredingen. Deze instituten worden gekenmerkt door een voortschrijdende vergrijzing, waardoor de oorspronkelijke functionele behoefte aan grootschalige abdij- en kloostercomplexen stelselmatig afneemt. Dit proces resulteert in een groeiende disbalans tussen de huidige omvang van de gemeenschappen en de fysieke schaal van hun patrimonium.

1.2.2.4 CIRCULAIR

Vanwege de huidige klimaatuitdagingen vormt **circulariteit** een fundamenteel uitgangspunt in dit onderzoek naar een duurzame leefomgeving. De gehanteerde methodiek focust op het maximaliseren van het hergebruik van de bestaande structuren en materialen, waarbij alle soorten ingrepen worden bekeken en afgewogen ten opzicht van hun impact.

Deze benadering sluit nauw aan bij de historisch **autarkische levenswijze** van religieuze gemeenschappen. Deze verschillende levenswijzen kunnen we telkens in den zekere mate terugvinden in het benedictijnse **"Ora et Labora"**-principe (bid en werk). Op deze manier streefden zij naar een harmonieus evenwicht met hun natuurlijke omgeving. Deze zelfvoorzienendheid kreeg fysiek vorm op de sites door de aanleg van boomgaarden, moestuinen, visvijvers en de integratie van veeteelt voor de productie van voeding en textiel.

De wijze waarop deze autarkie werd gerealiseerd, verschilt naargelang de aard van de gemeenschap. Grootschalige abdijen, zoals die van **Tongerlo**, konden voor hun inkomsten grotendeels rekenen op uitgestrekte landerijen en pachten. Andere gemeenschappen, met name de **bedelorden**, waren voor hun levensonderhoud grotendeels afhankelijk van arbeid, aalmoezen en schenkingen. Binnen deze laatste categorie is een duidelijk onderscheid aanwezig tussen het **apostolische karakter** van de **norbertijnen van Tongerlo**, die gericht waren op sociale dienstverlening, en de **contemplatieve levenswijze** van de **karmelietessen in Brugge**, die in strikte afzondering leefden.

1.2.2.5 RESPECTVOL

De hedendaagse samenleving wordt gekenmerkt door een voortschrijdende **secularisering**, waarbij de traditionele rol van de Kerk in het publieke leven aanzienlijk is afgenomen. Dit **gewijzigde maatschappelijke perspectief** leidt er soms toe dat de historische en architecturale betekenis van religieus patrimonium onderbelicht blijft. Desondanks is er nog steeds sprake van een brede maatschappelijke waardering voor de geschiedenis en de **cultuurhistorische waarde** die deze gebouwen vertegenwoordigen.

Het is daarom essentieel dat dit onderzoek de sites niet uitsluitend vanuit een technisch of objectief architecturaal kader benadert, maar ook de **emotionele waarde** bestudeert. Om

recht te doen aan de oorspronkelijke bezieling van de gebouwen, is het noodzakelijk om de situatie te bekijken vanuit het perspectief van degenen die er generaties lang hebben geleefd en gewerkt. Maar ook naar het belang van de **erfgoedgemeenschap** om zo tot een ethische en respectvolle nieuwe functie te komen die recht doet aan de 'geest van de plek'. Om deze subjectieve, maar cruciale beleving in kaart te brengen, wordt in dit onderzoek gebruikgemaakt van **interviews** met zowel (oud-)bewoners als architecten, omwoonenden en de gemeente.

1.2.2.6 HERINGEDEELD/ GEVALORISEERD/ HERBESTEMD

In deze bachelorproef worden, naast de term **herbestemming**, ook de begrippen **herindeling** en **valorisatie** gehanteerd. Deze terminologie is noodzakelijk omdat het huidige religieuze landschap gekenmerkt wordt door uiteenlopende stadia en gradaties van functiewijziging. Afhankelijk van de mate waarin de oorspronkelijke sacrale functie behouden blijft en of er nog een actieve gemeenschap aanwezig is, wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende concepten:

- **Valorisatie:** Hierbij wordt de bestaande erfgoedwaarde van het complex beter benut zonder afstand te doen van de oorspronkelijke religieuze of sacrale hoofdfunctie. De focus ligt op het ontsluiten van het aanwezige potentieel met minimale ingrepen.
- **Herindeling (of Nevenbestemming):** In deze situatie blijft de religieuze functie aanwezig, maar wordt het complex ruimtelijk geëvalueerd om een **nevenfunctie** te integreren die de site ondersteunt. Hierbij is het cruciaal dat de nieuwe functie de privacy van de religieuze gemeenschap niet schendt en de dagelijkse religieuze gang van zaken niet belemmert. Specifieke delen van het patrimonium worden hierbij gerenoveerd of gerestaureerd, waarbij de ruimte die de oorspronkelijke bewoners niet langer nodig hebben, wordt aangepast aan de wensen van de bouwheer.
- **Herbestemming:** Dit verwijst naar een volledige functiewijziging van de site, veelal noodzakelijk wanneer de oorspronkelijke religieuze invulling definitief is weggevallen door het vertrek van de gemeenschap.

Het belang van de bewonerssituatie In dit onderzoek wordt expliciet gekeken naar scenario's **met en zonder bewoners** op de site. De aanwezigheid van een actieve gemeenschap (zoals in Tongerlo of Hasselt) fungeert als een belangrijke graadmeter voor de "geest van de plek" en stelt strikte grenzen aan de fysieke en functionele aanpasbaarheid van het gebouw. Bij sites waar de gemeenschap vertrokken is (zoals in Brugge of Roosenberg), verschuift de dynamiek naar het spanningsveld tussen technische en financiële haalbaarheid enerzijds, en het respectvol omgaan met de emotionele en spirituele erfenis anderzijds. Door beide situaties te bestuderen, beoogt dit onderzoek ontwerpstrategieën te identificeren die recht doen aan de specifieke menselijke en religieuze context van elk complex.

1.2.2.7 HISTORISCHE WAARDE

Elk gebouw vormt een uniek **ijkpunt op de historische tijdlijn**. Door middel van **literatuurstudie, interviews en bronnenonderzoek** wordt de betekenis van de abdij- en kloostersites voor de geschiedenis van de regio geanalyseerd om te voorkomen dat waardevolle informatie verloren gaat bij toekomstige ingrepen.

1.2.2.8 SPIRITUELE WAARDE

Deze waarde is inherent aan de site, maar vaak subjectief. In dit onderzoek wordt de spirituele betekenis gedefinieerd aan de hand van de ervaringen van de **erfgoedgemeenschap en de (oud-)bewoners**. Hierbij wordt gestreefd naar het behoud van de site als 'stilteplek', een kwaliteit die ook voor niet-religieuze gebruikers een grote schaarste en dus waarde vertegenwoordigt in een dens bebouwde omgeving.

Om het begrip 'sacrale ruimte' wetenschappelijk te kaderen, wordt er verwezen naar de literatuur, waaronder het werk *'Loci Sacri: Het verstaan van heilige plaatsen'*. Hierin wordt gesteld dat de status van een locatie als 'heilig' voortvloeit uit de specifieke waarde die de mens er collectief aan toekent. Binnen dit concept wordt de realisatie van deze waarde als een ultiem doel beschouwd, waarbij de fysieke omgeving wordt ingericht om een vorm van **aardse utopie** te creëren voor de geloofsgemeenschap.

Hoewel de traditionele geloofsbeleving in Vlaanderen afneemt, blijft de menselijke behoefte aan de immateriële kwaliteiten van deze plaatsen, zoals stilte en contemplatie, onverminderd groot. Het identificeren van deze spirituele waarde via de erfgoedgemeenschap is derhalve essentieel om te voorkomen dat bij een (gedeeltelijke) herbestemming de 'ziel' of de *genius loci* van het complex verloren gaat.

1.2.2.9 SOCIALE WAARDE

De impact van een complex reikt verder dan de muren alleen. De **sociale waarde** wordt bepaald door de **stem van de omwonenden** en de **plannen van de lokale overheid**. Veel van deze sites fungeren als **'groene longen' of rustpunten** in een drukke stedelijke context, wat hun maatschappelijk belang enkel vergroot. Maar ook op het platteland vormen de abdij- en kloostercomplexen als een pauze in het landschap.

Wanneer men deze sites vanuit een objectief perspectief bekijkt, los van de oorspronkelijke spirituele functie, wordt de maatschappelijke waarde voor 'leken' al snel duidelijk. In de hedendaagse samenleving is er sprake van een constante **akoestische ruis**, veroorzaakt door verkeer, media en sociale interacties in publieke ruimtes. Abdij- en kloostergebouwen fungeren in deze context als **authentieke stilteplekken**, vergelijkbaar met bibliotheken of kerken, waar een ongeschreven regel van rust en bezinning heerst.

Door de **toenemende schaarste** aan dergelijke **'groene oases'** in een dichtbevolkte omgeving, worden deze locaties ook door niet-religieuze groepen gewaardeerd. Er is een groeiende maatschappelijke behoefte aan stilteplaatsen voor uiteenlopende doeleinden; zo zoeken studenten bijvoorbeeld steeds vaker de rust van deze historische complexen op om zich geconcentreerd te kunnen studeren, zoals de Sint-Donaaskerk, Sint-Katarina-kerk en de Sint-Jacobskerk in Brugge. *(Studeerlocaties, z.d.)*

1.2.3 WAAROM DE ONDERZOEKSVRAAG VERNIEUWEND EN INNOVATIEF IS

Uit de analyse van de **huidige literatuur** blijkt dat de **participatie** van omwonenden en vrijwilligers een cruciale rol speelt, maar nog **te weinig** gedaan wordt, in het proces om religieus patrimonium opnieuw een actieve maatschappelijke functie te geven. Het onderzoek biedt de mogelijkheid om de interactie tussen de religieuze gemeenschap, omwonenden en lokale besturen binnen het complexe transitieproces te **stroomlijnen en te optimaliseren**.

Gezien de specifieke aard van de gekozen casestudy's vormt een **methodiek gebaseerd op respect, discretie en empathie een fundamenteel uitgangspunt,** waarbij de beoogde ontwerpstrategieën recht doen aan de historische en spirituele integriteit van het complex.

1.2.4 HET DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van het onderzoek is het analyseren van de actuele tendens waarbij abdij- en kloostercomplexen een functionele wijziging ondergaan, variërend van **valorisatie** en **herindeling** tot een volledige **herbestemming**. De ruimtelijke studie wordt gecombineerd met een kwalitatieve analyse van de perspectieven van religieuze gemeenschappen, omwonenden en andere betrokken actoren.

De aldus verkregen inzichten vormen de basis voor een eindproduct dat fungeert als methodologische ondersteuning bij de mogelijke toekomst van een religieus patrimonium. De tool biedt bouwheren, architecten en lokale besturen inzicht in ontwikkelingsscenario's die maatschappelijk gedragen zijn door de gemeenschap en tegelijkertijd de spirituele integriteit en de specifieke grenzen van de religieuze context respecteren.

1.2.5 DE HYPOTHESE OVER HET RESULTAAT EN EINDPRODUCT VAN HET ONDERZOEK

Bestaand onderzoek toont aan dat abdijcomplexen, zowel in het binnen- als buitenland, diverse functionele transformaties ondergaan. Om het onderzoek haalbaar te houden, word er enkel gekeken naar Vlaanderen. Hierbij valt op dat men de religieuze hoofdfunctie probeert te behouden of uit te breiden met **ondersteunende nevenfuncties**, in plaats van meteen een volledige **stopzetting van de spirituele invulling**.

Het beoogde eindproduct van dit onderzoek is de ontwikkeling van een **website die fungeert als suggestietool**. De tool heeft tot doel om de visie van omwonenden over de toekomstige ontwikkeling van de site in kaart te brengen. De gehanteerde vragenlijsten worden vooraf afgestemd op basis van interviews met de religieuze gemeenschap, om de ethische, esthetisch-architecturale en spirituele grenzen van het project te bewaken. De bekomen resultaten bieden lokale besturen, bouwheren en architecten inzicht in toekomstscenario's die maatschappelijk gedragen zijn en recht doen aan de specifieke context van het complex. Deze methodiek wordt getoetst aan de hand van één representatieve casestudy, de abdij van Tongerlo.

Ter versterking van het participatieproces wordt de beoogde website aangevuld met een **brochure met visualisaties van de suggestie**. De website biedt alle betrokken partijen, van clerici tot omwonenden, een tastbaar beeld van de mogelijke herindelings- of herbestemmingsplannen.

In een verdere fase, die niet zal worden behandeld in dit onderzoek, kan dit proces worden geoptimaliseerd door de integratie van **Artificiële Intelligentie (AI) en Virtual Reality (VR)**. Door de verkregen data uit de participatietool te koppelen aan generatieve AI-systemen, kunnen gedetailleerde visuele beelden worden gegenereerd die de beleving van de herbestemming simuleren. Dergelijke visualisaties kunnen cruciaal zijn om bouwheren en de

gemeenschap te overtuigen van de meerwaarde van het project. Hierbij wordt telkens getoetst of de voorgestelde scenario's passen binnen de geldende beleidsmatige en stedenbouwkundige kaders.

1.3 DE ONDERZOEKSMETHODE EN OPZET

De opbouw van dit onderzoeksrapport volgt een logisch proces van een theoretische verkenning naar een concreet, inzetbaar eindproduct. Hieronder volgt een overzicht van de vijf kernhoofdstukken, zoals vastgelegd in mijn onderzoeksrapport, en telkens wat u hierin kan verwachten:

- **Hoofdstuk 1: Het vooronderzoek:** In dit inleidende deel definieer ik de problematiek en de aanleiding van het onderzoek, waarbij de nadruk ligt op de uitdagingen in de huidige bouwwereld zoals ruimtegebrek en de impact van de Vlaamse betonstop. Dit hoofdstuk bevat een diepgaande analyse van de onderzoeksvraag, met specifieke aandacht voor kernbegrippen als 'implosie' van religieuze instituten, circulariteit en een respectvolle benadering. Daarnaast leg ik hier de juridische basis door het **Onroerenderfgoeddecreet** en het **Canoniek Recht** te analyseren. Het hoofdstuk sluit af met een hypothese over het beoogde eindproduct.
- **Hoofdstuk 2: Het onderzoek:** Het hoofdstuk vormt de analytische kern waarin ik de onderzoeksmethode toepas op vier specifieke cases: de abdijen van **Tongerlo** en **Roosenberg**, en de minderbroederkloosters in **Hasselt** en het karmelklooster in **Brugge**.
- **Hoofdstuk 3: De conclusie van het onderzoek:** Het onderdeel brengt de resultaten van het literatuuronderzoek en de praktijkstudies samen. Deze conclusie fungeert als de noodzakelijke brug tussen de onderzoeksfase en de ontwikkelingsfase. Het geeft een synthese van de verzamelde inzichten over hoe participatie en de verschillende erfgoedwaarden de toekomst van deze complexen beïnvloeden.
- **Hoofdstuk 4: Het resultaat van de bachelorproef**: Hier staat de ontwikkeling van het **concrete eindproduct** centraal. Na een brainstorm over verschillende vormen (zoals een brochure of visualisaties) wordt het gekozen product toegelicht: een interactieve website/tool die de dialoog tussen clerici, omwonenden en bouwheren faciliteert. Om de werking te valideren, wordt dit resultaat direct getoetst aan de hand van een **testcase**, specifiek de abdij van Tongerlo.

Deze structuur zorgt ervoor dat mijn onderzoek niet alleen theoretisch onderbouwd is, maar ook resulteert in een **innovatieve oplossing**.

1.4 DE RECHTSPERSOONLIJKHEID VAN HET BEHEER ABDIJEN EN KLOOSTERS

Inzicht in de rechtspersoonlijkheid is essentieel om de correcte **juridische gesprekspartners** te identificeren voor een herbestemmingsdialoog. Het waarborgt de **procedurele haalbaarheid**, daar besluiten over waardevol erfgoed of grote financiële transacties vaak goedkeuring behoeven van de **Heilige Stoel** of de lokale bisschop. Daarnaast beïnvloedt de gekozen beheersstructuur de integrale instandhouding van het **ensemble** (de samenhang tussen roerend en onroerend goed). Ten slotte biedt dit juridische kader de noodzakelijke basis voor het bepalen van een duurzaam en sluitend **toekomstig exploitatiemodel** voor de religieuze site.

1.4.1 DE BESLISSINGSKRACHT ACHTER HET PAUSELIJK RECHT (CANONIEK RECHT)

- **Instituten van pauselijk recht**: insituten opgericht of formeel goedgekeurd door de Heilige Stoel. Zij vallen voor hun intern bestuur en dicipline onmiddellijk en exclusief onder het gezag van de paus, waarbij de okale biscchop slechte beperkte toezichtsbevoegdheden heeft.
- **Toepassingsgebied:** pauselijk recht is doorgaans van toepassing op **grote, internationale vertakte ordes of congregaties** zoals de norbertijnen, fransiscanen en karmelieten. Voor **ingrijpende beheersdaden**, zoals de vervreemding van goederen die een bepaald bedrag overschijden of waardevol erfgoed betreffen, is **toestemming** van de **Heilige Stoel van Rome** noodzakelijk.
- **Voorbeeld cases:** abdij van Tongerlo, Minderbroederklooster van Hasselt, Karmelklooster van Brugge

(*Codex van het Canoniek Recht - RK Documenten*, z.d.; "Hiërarchie van de Rooms-Katholieke Kerk", 2025)

1.4.2 DE BESLISSINGSKRACHT ACHTER HET DIOCESAAN RECHT

- **Instituten van diocesaan recht:** instituten opgericht door een **diocesane bisschop**, een bisschop met feitelijke **bestuursbevoegdheid** over zijn territorium, en die nog **geen formeel goedkeuringsdecreet** van de **Heilige Stoel** ontvangen hebben. Zij staan onder de **bijzondere zorg en het toezicht** van de plaatselijke bisschop.
- **Toepassingsgebied:** diocesaan recht is van toepassing op lokale of regionale congregaties die **nog geen pauselijke status** hebben bereikt. Hier is de schriftelijke **toestemming van de plaatselijke bisschop vereist** voor alle belangrijke beheersdaden.
- **Voorbeeld cases:** abdij van Roosenberg

(*Codex van het Canoniek Recht - RK Documenten*, z.d.; "Hiërarchie van de Rooms-Katholieke Kerk", 2025)

1.5 HET WETGEVEND KADER VAN HET ONDERZOEK

(Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (citeeropschrift: "het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014"), z.d.; Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 wat betreft de uitvoering van de Visienota Lokaal Onroerenderfgoedbeleid en wijziging van diverse besluiten, z.d.; Decreet betreffende het onroerend erfgoed (citeeropschrift: "het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013"), z.d.; Gecodificeerd Decreet Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening [citeeropschrift: "Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening", afgekort "VCRO"], z.d.)

Het wetgevend kader vertelt ons de **concrete instrumenten en plichten**. Het begrijpen hiervan is nodig om de **juiste vragen** op te stellen die ik in mijn eindproduct zal verwerken. Bovendien is het essentieel voor het maken van **realistische suggesties** voor deze abdij- en kloostercomplexen die al dan niet beschermd erfgoed zijn.

1.5.1 HET CIVIEL WETGEVEND KADER VAN HET ONDERZOEK: ONROERDERFGOEDDECREET

Voor dit hoofdstuk focus ik me vooral op het onroerenderfgoeddecreet uit de Vlaamse Codex, specifiek op hoofdstuk 4, 6 en 8. Aangezien deze het meeste betrekking geven op hoe erfgoed bepaald en in kaart gebracht wordt, wie het beleidsmatig karakter heeft, de behoudsplicht en het beheer na bescherming, de mate van tolerantie voor aanpassingen waarvoor een vergunning nodig is en wat de handhaving en de sancties zijn voor het overtreden van deze regels.

1.5.1.1 HOOFDSTUK 4: INVENTARISSEN

Hoofdstuk 4 van het decreet regelt de inventarisatie van het Vlaamse onroerend erfgoed. De overheid hanteert hierbij vier hoofdcategorieën: de **landschapsatlas**, **archeologische zones**, **bouwkundig erfgoed** en **landschappelijk erfgoed**.

- **Bevoegdheidsverdeling en de Casus Brugge:** De Vlaamse Regering stelt de inventarissen vast, maar erkende **onroerenderfgoedgemeenten** hebben de autonomie om voor hun eigen grondgebied de lijsten van bouwkundig en landschappelijk erfgoed te beheren. Een concreet voorbeeld hiervan is de casus van het **Karmelklooster in Brugge**. Omdat Brugge een erfgoedgemeente is, valt de site onder de stedelijke inventaris. Hoewel het klooster zelf **geen beschermd monument** is, legt de inventarisatiestatus (gecombineerd met de UNESCO-zone) specifieke vergunningsplichten op die de architecten van **Bildt. en B-juxta** dwongen tot een zeer behoedzame transformatie naar woningen.
- **Inventarisatie versus Bescherming:** Er moet een strikt onderscheid gemaakt worden tussen een opname in de inventaris en een formele bescherming als monument. Een item op de inventaris is een vaststelling van de erfgoedwaarde, maar geeft geen directe titel van bescherming zoals bij een monument.
    - In mijn onderzoek zien we dit contrast bij de **abdij Roosenberg** in Waasmunster en het **Minderbroederklooster** in Hasselt. Deze sites zijn zowel geïnventariseerd als **beschermd monument**. Dit betekent dat zij onder de strengere regels van Hoofdstuk 6 van het onroerend erfgoeddecreet vallen.
    - Bij het **Karmelklooster in Brugge** daarentegen bood de loutere inventarisatiestatus meer ontwerpmatige flexibiliteit, bijvoorbeeld bij het aanpassen van het schrijnwerk of het toevoegen van beperkte volumes om de woonfunctie technisch mogelijk te maken.
- **De Algemene Zorgplicht (Artikel 4.1.9):** Ongeacht de beschermingsstatus stelt artikel 4.1.9 dat elke administratieve overheid verplicht is om bij haar besluitvorming de nodige **zorg in acht te nemen** voor de erfgoedwaarden van geïnventariseerde goederen. Bij elke ingreep die deze waarden beïnvloedt, moet de overheid motiveren welke maatregelen genomen zijn om het erfgoed te vrijwaren. Deze zorgplicht is cruciaal bij de **abdij van Tongerlo**. Hoewel de abdij een actieve gemeenschap huisvest, worden delen van het complex gebruikt voor nevenfuncties zoals het museum of het snit- en naadbedrijf 'The Fashion Basement'. De gemeente Westerlo moet bij elke vergunningsaanvraag voor deze ruimtes toetsen of de nieuwe functie de historische en architecturale integriteit van het bouwkundig erfgoed niet in het gedrang brengt.
- **Informatieplicht en Maatregelen:** Het hoofdstuk regelt tot slot de **informatieplicht**: bij de verkoop of verhuur (voor meer dan 9 jaar) van een pand uit de inventaris, moet dit expliciet in de akte vermeld worden. Dit is een directe juridische randvoorwaarde bij processen zoals in Brugge, waar het kloostercomplex door de zusters werd verkocht aan een private ontwikkelaar voor herbestemming. Ook bij sloop- of kapvergunningen voor geïnventariseerde sites gelden specifieke motivatie-eisen om onnodig verlies van erfgoedkenmerken te voorkomen.

1.5.1.2 HOOFDSTUK 6: BESCHERMINGEN, ERFGOEDLANDSCHAPPEN EN WERELDERFGOED (20/07/2024 - …)

Waar hoofdstuk 4 de waarde vaststelt, legt hoofdstuk 6 dwingende beperkingen en plichten op die de haalbaarheid van een herbestemming of herindeling direct beïnvloeden. Hoofdstuk 6 regelt de bescherming van goederen die van algemeen belang zijn. Dit betekent dat zij onttrokken worden aan de vrije beschikking van de eigenaar ten gunste van het algemeen erfgoedbehoud.

- **Beschermingscategorieën en Procedure:** Enkel archeologische sites, monumenten, cultuurhistorische landschappen en stads- of dorpsgezichten komen in aanmerking voor deze status. De procedure is strikt en verloopt in twee fasen: een **voorlopige bescherming** (waarbij de rechtsgevolgen direct ingaan voor maximaal 270 dagen) en een **definitieve bescherming**.
    - In dit onderzoek is de **abdij van Tongerlo** de **meest juridisch gelaagde** site: een groot deel van het complex is sinds 1976 zowel een beschermd monument als een beschermd cultuurhistorisch landschap.
- **Beheersdoelstellingen en behoudsplicht:** Bij elke bescherming worden 'beheersdoelstellingen' vastgelegd. De eigenaar of gebruiker is vervolgens onderworpen aan een dubbele plicht:
    - **Actiefbehoud:** De plicht om het goed in goede staat te houden door noodzakelijke onderhouds- en herstellingswerken.
    - **Passiefbehoud:** Het verbod om het goed te ontsieren, te beschadigen of te vernielen.
        - Bij de **abdij Roosenberg** in Waasmunster, beschermd monument sinds 2009, gaat dit heel ver. Omdat de abdij een *Gesamtkunstwerk* is van Dom Hans van der Laan, vallen ook het meubilair en de specifieke materialen onder de zorgplicht. De instandhoudingsplicht dwingt beheerder Herita om bij de openstelling voor het publiek zelfs de kleinste details in hun oorspronkelijke staat te bewaren.
- **Toelatingen en het beheersplan:** Voor handelingen aan een beschermd goed is in de regel een specifieke toelating vereist. Een essentieel instrument hierbij is het **beheersplan**. Indien een dergelijk plan door het Agentschap Onroerend Erfgoed is goedgekeurd, kunnen bepaalde onderhoudswerken worden uitgevoerd zonder telkens een nieuwe vergunning aan te vragen.
    - Bij het **Minderbroederklooster in Hasselt** (beschermd monument sinds 1980) is dit cruciaal. Voor de actieve religieuze gemeenschap betekent dit dat het integreren van nieuwe functies steeds binnen de contouren van de erfgoedwaarden moet vallen. Elke aanpassing moet nauwkeurig gemotiveerd worden om de historische soberheid van de bedelorde niet aan te tasten
- **Bindend Advies:** Bij vergunningsaanvragen voor beschermde goederen is de overheid verplicht advies in te winnen bij het **Agentschap**. Dit advies is **bindend** wanneer de geplande werken de erfgoedwaarden manifest zouden schaden.
- **UNESCO-Werelderfgoed:** Sites die op de **UNESCO-lijst** staan (of in de kern- of bufferzone liggen) vallen onder specifieke beschermingsregels om hun 'uitzonderlijke universele waarde' te vrijwaren, zij vallen onder de meldings- en toelatingsplicht van Afdeling 6.

- Hoewel het **Karmelklooster in Brugge geen beschermd monument is**, ligt het in de kern- en bufferzone van de UNESCO-binnenstad. Hierdoor konden de architecten bij de herbestemming naar woningen intern ingrijpende wijzigingen doen, zoals het plaatsen van geothermie en ventilatie. Echter, aan de buitenschil waren zij strikt gebonden: de 6 meter hoge tuinmuur en het straatbeeld moesten gerespecteerd worden om de afsluiting van het slotklooster in het stadsbeeld te bewaren. *(citeeropschrift: "het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013"), z.d.; Klooster van de zusters van Karmel, 2024)*

1.5.1.3 HOOFDSTUK 7: ONROERENDERFGOEDRICHTPLANNEN

Een **onroerenderfgoedrichtplan (OERP)** slaat de brug tussen loutere inventarisatie en de effectieve ruimtelijke uitvoering van een herbestemming. Hoofdstuk 7 biedt de strategische langetermijnvisie. Een onroerenderfgoedrichtplan fungeert als een beleidsmatige routekaart voor specifieke thema's of gebieden. Het specificeert de ambities van de Vlaamse Regering en biedt een kader voor alle betrokken actoren.

- **Strategische Visie en Doelstellingen (Art. 7.1.2):** Het plan vertrekt vanuit de erfgoedwaarden die zijn vastgesteld in de inventaris (Hoofdstuk 4). Het formuleert concrete **beheers- en ontwikkelingsdoelstellingen** en verduidelijkt welke prioriteiten de overheid stelt voor de toekomst van de site.
- **Dynamisch en adviserend karakter (Art. 7.1.3 & 7.1.4):** Hoewel een OERP op zichzelf niet juridisch bindend is voor de burger, dient het als een **sectoraal voorstel** voor ruimtelijke plannen, zoals een Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP). Het plan kan voortdurend worden herzien om in te spelen op nieuwe maatschappelijke noden.
- **Het Actieprogramma (Art. 7.1.5):** Dit is de motor achter de visie. Aan een richtplan kan een concreet actieprogramma worden gekoppeld waarin de Vlaamse Regering zich verbindt tot de uitvoering. Het somt de instrumenten en middelen (zoals premies uit Hoofdstuk 10) op die nodig zijn om de ambities te realiseren.
- **Afstemming op Ruimtelijke Plannen:** Een OERP zorgt ervoor dat erfgoed niet louter als een 'beperking' wordt gezien, maar als een actieve factor in de ruimtelijke ordening.

1.5.1.4 HOOFDSTUK 8: BEHEER VAN ONROEREND ERFGOED (...-...)

Hoofdstuk 8 is geen statisch document, maar moet gezien worden als een operationeel instrument dat de toekomst van een site op lange termijn veiligstelt. Voor grootschalige complexen zoals sommige abdijen en kloosters vormt dit plan de sleutel tot een efficiënt beheer en een vlot vergunningsverlening.

- **Doel en Inhoud (Art. 8.1.1):** Het plan omschrijft de concrete maatregelen, werkzaamheden en handelingen die noodzakelijk zijn voor het behoud of herstel van de erfgoedwaarden. Het dient als een routekaart voor zowel de eigenaar als de overheid.
- **Vrijwilligheid versus Verplichting:** Hoewel de opmaak meestal op vrijwillig initiatief van de zakelijk rechthouder gebeurt, kan de Vlaamse Regering dit voor specifieke goederen verplicht stellen om het algemeen belang te waarborgen.
- **Goedkeuring en Voordelen:** Het **Agentschap Onroerend Erfgoed** is bevoegd voor de goedkeuring. Een goedgekeurd beheersplan biedt een aanzienlijk administratief voordeel: handelingen die in het plan zijn opgenomen en als zodanig zijn goedgekeurd,

zijn vaak **vrijgesteld van de individuele toelatingsplicht** (Art. 6.4.4), wat de onderhoudslast voor de beheerder aanzienlijk verlaagt.

- **De Beheerscommissie (Art. 8.1.2):** Bij complexe erfgoedsites kan de opmaak en uitvoering worden begeleid door een beheerscommissie bestaande uit experts. Voor sites van uitzonderlijk belang kan de overheid de oprichting van een dergelijke commissie verplichten om de wetenschappelijke en technische kwaliteit van het beheer te garanderen.
- **Geïntegreerd Natuurbeheer (Art. 8.1.3):** Indien een erfgoedgoed in een natuurgebied ligt waarvoor ook een natuurbeheerplan vereist is, stelt de Codex dat beide plannen in **één geïntegreerd document** moeten worden samengevoegd. Dit voorkomt conflicterende doelstellingen tussen erfgoedbehoud en natuurontwikkeling.

1.5.1.5 HOOFDSTUK 10: FINANCIERING ONROERENDERFGOEDZORG

Hoofdstuk 10 van het onroerend erfgoeddecreet kan gezien worden als de economische motor die de instandhouding en herbestemming van de complexe sites moet helpen haalbaar te maken. Het hoofdstuk regelt de verschillende vormen van financiële ondersteuning die de Vlaamse overheid ter beschikking stelt om de meerkost van erfgoedzorg op te vangen.

- **Subsidies en Beheersovereenkomsten (Afdeling 1):** De Vlaamse Regering kan subsidies toekennen via samenwerkingsovereenkomsten met onroerenderfgoedgemeenten of via specifieke **beheersovereenkomsten** met de zakelijkrechthouder.
- **Premies voor Onderhoud en Restauratie (Afdeling 2):** Het decreet voorziet in premies voor werkzaamheden aan beschermde goederen, waarbij het Vlaamse Gewest in de regel minstens **40% van de aanvaarde kosten** dekt.
    - Vanwege de uitzonderlijke schaal van de **abdij van Tongerlo** (oorspronkelijk 3500 hectaren, nu 11 hectaren) is de **meerjarenpremieovereenkomst** (Art. 10.2.1, 2°) het meest aangewezen instrument. De toelage laat de Norbertijnen toe om grootschalige restauraties over meerdere jaren te spreiden met gegarandeerde overheidssteun.
    - Als beschermd monument kan beheerder **Herita** voor de **abdij Roosenberg** aanspraak maken op **onderhoudspremies** om het specifieke modernistisch materiaalgebruik in zijn authentieke staat te bewaren.
- **Archeologische Financiering (Afdeling 3):** Hoewel de kosten voor archeologisch onderzoek doorgaans gedragen worden door de vergunningsaanvrager, voorziet het decreet in premies bij een **buitensporige directe kost** van opgravingen.
    - Bij de herbestemming van het **Karmelklooster** naar woningen voor bouwpromotor Istoir en door Bildt. en B-juxta architecten, waarbij diepe ingrepen zoals geothermie werden uitgevoerd in een historisch gevoelige zone, is dit kader van belang om de balans tussen private ontwikkeling en de bescherming van het bodemarchief te bewaken.
- **Bijkomende Voorwaarden en Fiscale Stimulansen (Afdeling 4 & 5):** Om in aanmerking te komen voor financiering mag een onderneming geen achterstallige schulden hebben bij de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid. Daarnaast voorziet het decreet in **fiscale stimulansen**, zoals attesten voor belastingvermindering of vermindering van schenk- en erfbelasting bij de overdracht van beschermde monumenten.

- Hoewel het **Karmelklooster** geen beschermd monument is, maar wel geïnventariseerd erfgoed in een **UNESCO-zone**, kunnen specifieke **fiscale attesten** bijdragen aan de rentabiliteit van dergelijke innovatieve wooninbreidingsprojecten.

1.5.1.6 HOOFDSTUK 11: HANDHAVING

Hoofdstuk 11 bepaalt de **juridische consequenties** wanneer de zorgvuldig vastgestelde **erfgoedwaarden** niet worden gerespecteerd. Voor mijn onderzoek naar abdijcomplexen is dit hoofdstuk de noodzakelijke 'stok achter de deur' die een respectvolle omgang met het patrimonium garandeert.

- **Actoren en toezicht (Art. 11.1.2):** De handhaving wordt uitgevoerd door **inspecteurs Onroerend erfgoed**. Zij hebben de hoedanigheid van hulpofficier van de procureur des Konings en beschikken over verregaande toezichtsbevoegdheden, zoals toegang tot de sites voor onderzoek.
- **Misdrijven onroerend erfgoed (Art. 11.2.2):** Dit zijn de zwaarste overtredingen, bestraft met gevangenisstraffen of hoge geldboetes (tot € 400.000). Belangrijke misdrijven zijn het illegaal slopen van geïnventariseerd erfgoed en het niet naleven van de **instandhoudingsplicht**.
- **Inbreuken en de informatieplicht (Art. 11.2.4):** Inbreuken zijn minder zware overtredingen die bestuurlijk beboet worden. Hieronder valt onder meer het niet naleven van de **informatieplicht** bij verkoop of verhuur.
- **Normschendingen en zorgplicht (Art. 11.2.6):** De lichtste categorie betreft het miskennen van de **zorgplicht** voor erfgoedlandschappen.
- **Herstelmaatregelen (Art. 11.1.1):** Naast boetes kan de overheid ook herstelmaatregelen opleggen, zoals de verplichting om het goed in de oorspronkelijke staat terug te brengen op kosten van de overtreder.

1.5.2 HET CANONIEKE WETGEVEND KADER VAN HET ONDERZOEK

(Codex van het Canoniek Recht - RK Documenten, z.d.; "Hiërarchie van de Rooms-Katholieke Kerk", 2025)

Het begrijpen van de **canonieke status** van een religieus huis is essentieel, omdat dit bepaalt wie de **wettige kerkelijke en religieuze gesprekspartner** is bij een herbestemming en welke ruimtelijke eisen prioritair zijn. De **Codex** legt de **fundamentele regels** vast voor de vestiging en het eventuele einde van een religieuze gemeenschap op een specifieke site

1.5.2.1 CANN. 608, 609, 616: RELIGIEUZE HUIZEN, HUN OPRICHTING EN HUN OPHEFFING

De Codex legt in dit hoofdstuk de fundamentele regels vast voor de vestiging en het eventuele einde van een religieuze gemeenschap op een specifieke site.

- **Wettelijke huisvesting en de kapel (Can. 608):** Een religieuze gemeenschap is verplicht te wonen in een wettig opgericht huis onder het gezag van een aangewezen overste. Elk huis moet bovendien beschikken over minstens één **kapel** waar de Eucharistie gevierd en bewaard wordt, zodat deze functioneert als het spirituele middelpunt van de site.
- **Procedure bij oprichting (Can. 609):** Het oprichten van nieuwe huizen gebeurt door de bevoegde overheid van het instituut, mits er voorafgaande schriftelijke toestemming

is van de **diocesane bisschop**. Voor de oprichting van een klooster voor monialen (contemplatieve zusters) is aanvullend verlof van de **Apostolische Stoel**.

- **Algemene regels bij opheffing (Can. 616 §1):** De hoogste bestuurder van een instituut kan een religieus huis opheffen conform de eigen constituties en na raadpleging van de diocesane bisschop. Het eigen recht van het instituut moet hierbij voorzieningen treffen voor de bestemming van de goederen, met respect voor de wil van de stichters en de **wettig verworven rechten**.
- **Specifieke situaties bij opheffing (Can. 616 §§2-4):**
    - **Enige huis:** Indien het enige huis van een instituut wordt opgeheven, vervallen de goederen aan de **Heilige Stoel**.
    - **Zelfstandige mannenkloosters:** Bij de opheffing van een rechtens zelfstandig huis van monniken of reguliere kanunniken, zoals potentieel de **abdij van Tongerlo**, komen de goederen toe aan het **generaal kapittel**.
    - **Zelfstandige vrouwenkloosters:** Wanneer een rechtens zelfstandig vrouwelijk klooster wordt opgeheven, worden de goederen eigendom van de **Apostolische Stoel**.
    - De **moderne religieuze gemeenschap** van de zusters van Roosenberg valt onder het **diocesaan recht** in plaats van het pauselijk recht aangezien het een instituut is dat onder de zorg valt van de **diocesane bisschop**, in dit geval van de bisschop van Gent. De diocesane bisschop zal in dit geval de beslissing tot functiewijziging moeten goedkeuren.

1.5.2.2 CANN. 634 EN 638 : TIJDELIJKE GOEDEREN EN HUN BEHEER

Dit hoofdstuk gaat over de financiële en zakelijke beslissingsbevoegdheid over religieus vastgoed en hoe dit verankerd ligt in de canones over 'Tijdelijke goederen'. Hoewel de Codex niet letterlijk de term 'herbestemming' gebruikt, bepalen deze regels wie de juridische eigenaar is, wie mag tekenen voor een verkoop of erfpacht, en welke ethische grenzen er zijn aan winstbejag. Deze artikelen vormen de kerkrechtelijke basis voor de zakelijke overdracht van religieuze sites naar nieuwe functies of private eigenaars.

- **Rechtspersoonlijkheid** (can. 634): religieuze instituten, provincies en afzonderlijke huizen zijn van **rechtwege publieke rechtspersonen**.
    - Zij hebben recht om: goederen te verwerven, goederen te bezitten, goederen te beheren en contracten af te sluiten.

    !!! Tenzij de eigen constituties, het funderingswetboek of het basisreglement van een specifiek religieus instituut, beperkingen opleggen.
- **Gewoon- (dagelijks beheer) vs. buitengewoon beheer** (can. 638 §§1-2):
    - **Gewoon beheer:** Dit omvat de dagelijkse, terugkerende handelingen die nodig zijn voor de normale werking en het behoud van het goed (zoals: onderhoud en herstellingen, normale exploitatie, kleine investeringen, dagelijkse uitgaven, routine en lopende zaken).
        - Deze ingrepen zijn vastgelegd in een goedgekeurd **beheersplan.**
    - **Buitengewoon beheer:** Handelingen die de grenzen en de wijze van het gewone beheer overschrijden vanwege hun financiële risico of hun impact op de erfgoedwaarden (zoals: grote investeringen, ingrijpende werken, belangrijke financiële acties en andere handelingen die het vermogen kunnen beïnvloeden).

        - **Canoniek** gezien gaat dit over de **vervreemding** (verkoop) van vastgoed, het aangaan van zware leningen of handelingen die de vermogenspositie van de rechtspersoon kunnen verslechteren.
        - **Civielrechtelijk** gaat dit over ingrijpende wijzigingen aan een beschermd monument waarvoor een **omgevingsvergunning** en bindend advies van het **Agentschap Onroerend Erfgoed** nodig zijn.
- **Toestemming voor vervreemding en** verkoop (Can. 638 §§3-4): Dit deel is geldig voor elke handeling die het vermogen van de rechtspersoon kan verminderen (zoals: verkoop, erfpact, schenking …). Hiervoor is er een strikte goedkeuringsprocedure vereist.
    - Elke handeling, die verantwoordelijk is voor de vermindering in vermogen, moet worden goedgekeurd door de bevoegde **overste en hun raad**.
    - Indien deze handeling de **canonieke drempel** voor uitgaven overschreidt of het goed een **bijzondere kunsthistorische waarde** heeft, is er ook toestemming nodig van de **Heilige Stoel**. Indien dit niet het geval is dan is de handeling geldig binnen het intituut en is enkel de goedkeuring van de **bevoegde overste en hun raad** voldoende.
        - Bij het **Karmelklooster in Brugge** was deze procedure noodzakelijk geweest bij de verkoop aan Istoir. Aangezien het gelegen is in een **UNESCO-zone** en het **aanzienlijke waarde** vertegenwoordigt, moest de interne **kerkelijke hiërarchie** deze verkoop **formeel bekrachtigen** voordat een civielrechtelijke herbestemming kon plaatsvinden. Hierbij is de rol van de diocesane bisschop lauter
        - Voor een **rechtens zelfstandig klooster of abdij** die geen hogere oversten heeft, is voor dergelijke transacties ook de schriftelijke toestemming van de **plaatselijke bisschop** nodig.

1.5.3 DE WAARDEN IN HET ERFGOEDKADER VAN ONROEREND ERFGOED

1.5.3.1 DE 13 WETTELIJKE ERFGOEDWAARDEN, VOOROPGESTELD AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED

Het **Agentschap Onroerend Erfgoed** hanteert een set van **dertien erfgoedwaarden** die wettelijk zijn vastgelegd in het **Onroerenderfgoeddecreet van 2013**. Deze waarden vormen de objectieve basis om te bepalen waarom een gebouw, landschap of site betekenisvol is voor de samenleving en dus behouden moet blijven.

1) **Archeologische waarde:** Het vermogen om via het bodemarchief (ondergronds) bij te dragen aan de reconstructie van de bestaansgeschiedenis van de mens.
2) **Architecturale waarde:** Het getuigen van een specifieke fase of aspect in de geschiedenis van de bouwkunst, tuin- of landschapsarchitectuur.
3) **Artistieke waarde:** Het getuigen van een expliciet kunstzinnig streven van de ontwerper, vaak door een opmerkelijke interactie tussen architectuur en (toegepaste) kunsten.
4) **Culturele waarde:** Het getuigen van de mentaliteit, opvattingen, gebruiken en tradities van een bepaalde periode of gemeenschap.
5) **Esthetische waarde:** Het laten ervaren van zintuiglijke schoonheid aan de waarnemer, vaak als een 'gelukkig neveneffect' van historische structuren.

6) **Historische waarde:** Het getuigen van ijkpunten, gebeurtenissen, belangrijke figuren, instellingen of historisch landgebruik uit het verleden.
7) **Industrieel-archeologische waarde:** Het getuigen van ambachtelijke of industriële activiteiten (bijv. productie- en verwerkingsprocessen).
8) **Ruimtelijk-structurerende waarde:** Het visueel domineren, ordenen of afbakenen van de ruimte, of het fungeren als baken in het landschap.
9) **Sociale waarde:** Het getuigen van een sociaal gebruik uit het verleden of de mate waarin een site gemeenschapsvormend heeft gewerkt.
10) **Stedenbouwkundige waarde:** Het getuigen van de bewuste inrichting en samenhang van de bebouwde ruimte (bijv. pleinen, straten, wijken).
11) **Technische waarde:** Het getuigen van vernieuwende of illustratieve toepassingen van materialen, constructiemethodes of cultuurtechnieken.
12) **Volkskundige waarde:** Het getuigen van tradities en voorstellingen van een specifieke bevolkingsgroep (vandaag vaak geïntegreerd in de culturele waarde).
13) **Wetenschappelijke waarde:** Het fungeren als een zeldzame of bijzondere bron voor kenniswinst of als een typevoorbeeld voor onderzoek.

Deze waarden zijn terug te vinden bij enkel van de casestudies. Bijvoorbeeld bij de **abdij Roosenberg** waarbij het behoud van het 'Gesamtkunstwerk' onmisbaar is omwille van haar architecturale en artistieke waarde. Maar ook de ruimtelijk-structurerende waarde die cruciaal is bij sites zoals de **abdij van Tongerlo** moet gerespecteerd worden bij nieuwe toevoegingen.

(Veerle De Houwer,Leen Meganck, Karina Van Herck, 2023)

1.5.3.2 DE 16 ERFGOEDWAARDEN, VOOROPGESTELD DOOR PARCUM

In aanvulling op de dertien decretale erfgoedwaarden van het Agentschap Onroerend Erfgoed, hanteert **PARCUM** een specifiek waardenkader dat extra nadruk legt op de **actuele betekenis en de toekomstmogelijkheden** van religieus erfgoed. De andere dertien zijn te vaak gericht op het verleden, het conserveren, terwijl religieus erfgoed met een acute nood aan transitie kampt.

1) Religieuze en spirituele waarde: Het belang van het erfgoed vanuit het **geloofsperspectief** en de spirituele beleving.

- **Betekenis:** Het gaat hierbij zowel om traditionele, georganiseerde religie als om eigentijdse, individuele spiritualiteit. Het betreft de vraag of een plek nog steeds belangrijk is voor de **eredienst** of devotionele verering.
    - Bij de herbestemming/nevenfuncties/valorisaties van abdijen is dit de 'harde kern'. Het bepaalt welke ruimtes een specifieke eerbied vereisen en hoe een nieuwe functie de **spirituele atmosfeer** kan respecteren of versterken.

2) **Educatieve waarde:** De eigenschap van het erfgoed om de geschiedenis en de achterliggende waarden **over te dragen aan een breed publiek**.

- **Betekenis:** Het kijkt naar het potentieel van een site om mensen iets te leren, bijvoorbeeld over historische bouwtechnieken, de levensstijl van een orde of de rol van de abdij in de regio.

- Bij herbestemming/nevenfuncties/valorisaties is dit een cruciale troef voor de **maatschappelijke integratie**. Het biedt mogelijkheden om een besloten abdij om te vormen tot een plek voor scholen of bezoekerscentra, waardoor de site relevant blijft voor de hedendaagse samenleving.

3) **Gebruikswaarden (kerkelijk en economisch):** het **daadwerkelijke en toekomstige gebruik** van de site.

- **Kerkelijke gebruikswaarde:** Is de site nog functioneel geschikt voor liturgie, gebed of bezinning?.
- **Economische gebruikswaarde:** In welke mate kan de site bijdragen aan het genereren van inkomsten (bijv. toerisme, verhuur, werkgelegenheid) zonder de erfgoedwaarden aan te tasten?.

(PARCUM, 2018)

1.6 DE BESTAANDE PARTICIPATIE TOOLS VOOR HET VALORISEREN/ HERINDELEN/ HERBESTEMMEN VAN RELIGIEUS ERFGOED IN VLAANDEREN

Participatie is binnen dit onderzoek essentieel omdat het wordt beschouwd als een **doorslaggevende factor voor een succesvolle herbestemming**. Het zorgt voor een **breed maatschappelijk en politiek draagvlak**, waardoor projecten op minder weerstand stoten en vergunningsprocedures vlotter verlopen, soms zelfs zonder enig bezwaar. Door burgers en stakeholders te betrekken, groeit er stap voor stap een toekomstvisie die **gedragen is door de gemeenschap** en aansluit bij de werkelijke noden, bezorgdheden en ideeën van omwonenden.*(Herbestemming kerken, z.d.; Ontdek onze begeleiding - Kerk In Het Midden, 2026; Joeri De Bruyne, Rein Meus, Kristof Latiare, z.d.)*

1.6.1 'DE KERK IN HET MIDDEN' VAN DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

Het initiatief **'Kerk in het midden'** is een ondersteuningsproject van de Provincie Oost-Vlaanderen, in samenwerking met Avansa, dat lokale besturen en kerkfabrieken begeleidt bij de (neven)bestemming van parochiekerken.

- Het **principe** achter 'Kerk in het midden': Het kernprincipe is dat elke kerk een toekomst verdient die past bij haar omgeving, erfgoedwaarde en de noden van de gemeenschap.
  - **Luisteren staat centraal:** Het proces vertrekt vanuit de vragen en bezorgdheden van inwoners en verenigingen.
  - **Gedragen toekomstvisie:** Het doel is om stap voor stap een visie te laten groeien die door alle belanghebbenden wordt ondersteund, waardoor de betrokkenheid bij het centrale gebouw toeneemt.
  - **Leren door participatie:** Inwoners krijgen inzicht in de complexiteit van de herbestemming, inclusief wetgeving en procedures.
- **Methodieken en filosofie** toegepast op het herbestemmen van abdijen en kloosters:
  - **Maatschappelijke uitdaging:** Net als kerken kampen kloostercomplexen met leegstand door secularisatie, terwijl de nood aan rustpunten en contemplatie groot blijft.

    - **Voorkomen van weerstand:** Een participatietraject zorgt ervoor dat een project breed gedragen wordt door zowel publiek als politiek, wat de latere vergunningsverlening vergemakkelijkt.
    - **Focus op de 'ziel van de plek':** Het initiatief sluit aan bij de noodzaak om onderzoek te doen naar de tastbare en niet-tastbare betekenis van een site voordat er architecturale keuzes worden gemaakt.
- **De instrumenten**: Scan en Toolbox
    - **Scan:** Een online vragenlijst die peilt naar de status van een project op basis van vijf bouwstenen: **visie, draagvlak, mensen, middelen en plan**. Het resultaat is een rapport met scores en praktische tips.
    - **Toolbox:** Een pakket met digitale draaiboeken, sjablonen, posters en kaartensets die als gids dienen om met de buurt in gesprek te gaan en concrete werkvormen toe te passen.
    - **Begeleiding op maat:** Voor trajecten die vastlopen, biedt de provincie workshops, infosessies of volledige trajectbegeleiding aan.
- **Avansa**: Dit is een **netwerk van sociaal-culturele organisaties** in Vlaanderen dat zich richt op burgerparticipatie, gemeenschapsvorming en maatschappelijke dialoog. Zo streven ze naar een duurzame, inclusieve, solidaire en democratieve maatschappij. (*Over ons • Avansa*, z.d.)
    - **Voor**: burgerparticipatie, toekomstverkenningen, gemeenschapdialoog, creatieve co-creatie en laagdrempelige betrokkenheid

(*Ontdek onze begeleiding - Kerk In Het Midden*, 2026)

1.6.2 DIGITALE PARTICIPATIETOOLS

ONLINE PARTICIPATIE PLATFORMEN

- **CitizenLab:** Dit is een participatieplatform dat het meest gebruikt wordt in Vlaanderen voor het verzamelen van ideeën over nieuwe functies, stemmen op scenario's, prioriteiten bepalen, inline discussies modereren etc**.** (*The Citizen Lab*, z.d.)
    - **Voor:** het opstellen van een kerkenbeleidplan, het kiezen van herbestemmingsscenario's, het verzamelen van ideeën, het vernieuwen van dorpskernen …
    - **Kaartfunctie:** burgers duiden aan wat volgens hen de meest gevoelige en waardevolle plaatsen zijn op het erfgoeddomein**.**
- **Participatieplatformen van steden:** De meeste steden hebben zelf ook een of andere vorm van participatieplatform *(Brugge Spreekt, Gent Spreekt, Maak Leuven, Hasselt Inspireert …)* dat gebruikt wordt om de meningen en ideeën van burgers te staven.

DIGITALE KAART- EN LOCATIEGEBASEERDE TOOLS

- **Maptionaire:** Dit is een kaartgebaseerd participatieplatform. Het wordt gebruikt wanneer gemeenten en ontwerpteams burgers ruimtelijk willen laten meedenken over de toekomst van erfgoed. (*Maptionnaire Community Engagement Platform | Online Software*, z.d.)
    - **Voor:** opmaken van een waarderingskaart van erfgoed, problemen en kansen in kaart brengen, routes en toegankelijkheid analyseren, scenario's vergelijken op kaart, het evalueren van tijdelijke invulling, …
    - **Participatieve inventarisatie van erfgoedwaarde:** burgers kunnen foto's uploaden en aanduiden om voor hun waardevolle objecten, betekenisvolle plaatsen en historisch waardevolle elementen weer te geven.

- **ArcGIS StoryMaps:** Dit is een digitaal platform waarmee er verhalen, kaarten, foto's, video's en participatie-elementen worden gecombineerd in een interactieve online omgeving. Het wordt gebruikt door scholen, erfgoedverenigingen, parochies en musea. Beschikt ook over een kaartfunctie zoals CitizenLab. (*ArcGIS StoryMaps*, z.d.)
    - **Voor:** digitale rondleidingen door abdijen, het verzamelen van erfgoedverhalen, het opmaken van participatieve waarderingskaarten, tonen van toekomstscenario's aan brugers, visualiseren van herbestemmings-scenario's, crowdsourcing van foto's en verhalen, communicatieplatform voor herbestemmingstrajecten, …

ONLINE BEVRAGINGEN EN CONSULTAITES

- **Google Forms/ Typeform/ Microsoft Forms … :** Dit is een gratis online toepassing waarmee je eenvoudige enquêtes, quizzen en registratieformuliëren kunt maken. *(Enquêtes, polls en quizzen | Microsoft Forms, z.d.; Typeform Brand - Typeform, z.d.; Workspace, z.d.)*
    - **Voor:** wordt gebruikt bij kleine gemeenten voor het bevragen van buurtbewoners, verzamelen van ideeën, peilen van emotionele waarde …
- **SurveyMonkey:** Dit is een professioneel enquête- en vragenlijstplatform die gebruikt word door provincies en door de Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst voor feedback en data te verzamelen en analyseren. *(SurveyMonkey, z.d.)*

DIGITALE CO-CREATIE EN ONTWERPTOOLS

- **Miro:** Het is een digitale uitbreiding van de fysieke workshopruimte. Miro biedt de visuele infrastructuur om de participatie vorm te geven. (*AI Technical Design for Teams | Visual Architecture Planning | Miro*, z.d.)
    - **Voor:** brainstorming, ontwerp, technische planning, genereren van documenten en specificaties op basis van visuele input.
- **Padlet:** Dit is een visuele samenwerkingstool die input van stakeholders en omwonenden verzamelt. Het is eenvoudig en zeer toegankelijk voor een breed publiek. Het is interessant voor interactieve betrokkenheid, duidelijke structurering van informatie en visuele feedback. (*Padlet - Visuele samenwerking voor creatief werk en onderwijs*, z.d.)
    - **Voor:** inventarisatie van ideeën, storyboarding, interactieve kaarvisualisatie, vergelijkende analyse, educatie en presentatie …

DIGITALE STORYTELLING BIJ ERFGOEDPARTICIPATIE

- **Smaply:** Dit is een gespecialiseerde software voor 'Customer Journey Management' die wordt gebruikt om de ervaring en interacties van gebruikers visueel in kaart te brengen, te beheren en te optimaliseren. (*Customer Journey Management Made Easy | Smaply*, z.d.)
    - **Voor:** het identificeren van knelpunten, het in kaart brengen van de technische en organisatorische processen, het integreren van live-metrieken …

EVENT-GEBASEERDE PLATFOMEN

- **Pop-upactiviteiten:** tijdelijke invulling om functies te testen.
    - **Participatie-output:** bezoekersfeedback, gebruiksdata …
- **Co-creatie events/ateliers:** creatieve sessies in het gebouw zelf waarin bijvoorbeeld maquettes worden gebouwd, scenario's worden besproken …
    - **Participatie-output:** concrete ideeën, voorkeuren, ruimtelijke inzichten …
- **Erfgoedwandelingen**

- **Tijdelijke tentoonstellingen over de toekomst van de site:** De tentoonstelling toont de geschiedenis, mogelijke scenario's, plannen en maquettes van de huidige en mogelijke toekomstige site om de bezoekers een beeld te geven.
    - **Participatie-output:** bezoekers geven feedback via QR-code, formulieren of digitale schermen.
- **…**

(*Een nieuwe toekomst*, z.d.)

1.7 DE ANALYSE VAN DE OPBOUW VAN EEN RELIGIEUS HUIS

(Coomans Thomas, 2018; De Pooter Patrick, 2025; "Wat is een abdij?", z.d.; *Wat je van kloosters kan leren om een binnentuin zinvol te maken*, z.d.)

TYPOLOGIE EN BASISCOMPONENTEN

De opbouw van traditionele religieuze huizen volgt een strikte architecturale en spirituele logica die door de eeuwen is geëvolueerd. Maar de **basiscomponenten** komen terug in elke opbouw van een religieus huis. Een traditioneel abdij- of kloostercomplex is georganiseerd rond een centrale **binnenplaats of binnentuin**, ook wel de **pandhof of hortus conclusus** genoemd. Deze tuin vormt , samen met de **abdij- of kloosterkerk**, het kloppend hart van de site en symboliseert dikwijls **het paradijs of de relatie met God**. Rondom deze binnentuin bevindt zich de pandgang, ook wel kruisgang genoemd,een overdekte rondgang die alle belangrijke **leef- en werkruimtes** met elkaar verbindt.

- **Abdij- of kloosterkerk**: de belangrijkste plaats voor gebed en liturgie.
- **Kapittelzaal**: de ruimte waar de religieuze gemeenschap samenkomt voor overleg en besluitvorming.
- **Refter**: de gemeenschappelijke eetzaal.
- **Dormitorium**: de slaapzaal of de individuele cellen voor de kloosterlingen.

RUIMTELIJKE LOGICA EN SAMENHANG

De ruimtelijke ordening volgt een functionele en spirituele systematiek die vaak al in de middeleeuwen is vastgelegd.

- **Centriciteit:** Het gebouw is 'naar binnen gekeerd'. De binnentuin in het centrum dwingt de bewoners tot inkeer en focus op het innerlijke leven.
- **Circulatie:** De pandgang fungeert niet enkel als gang, maar ook als sacrale processieruimte voor gebed en meditatie tijdens het wandelen.
- **Maatvoering en proportie:** In veel complexen (zoals de Abdij van Roosenberg) wordt gewerkt met een moduleprincipe of een 'plastisch getal'. Dit zorgt voor een sterke **harmonie en samenhang** tussen de volumes, wanden en zelfs het meubilair, waardoor het geheel als een 'Gesamtkunstwerk' wordt ervaren.
- **Functionele clustering:** Functies worden logisch gegroepeerd. Zo bevindt de sacristie zich meestal direct bij het koor van de kerk, en liggen keukens nabij de refters.

DIFFERENTIATIE TUSSEN CONTEMPLATIEVE EN APOSTOLISCHE RELIGIEUZE HUIZEN

Hoewel veel kloosters een gelijkaardige basisstructuur delen, zijn er significante verschillen merkbaar tussen de diverse levenswijzen:

- **Contemplatieve gebouwen:** Gericht op inkeer en afzondering. De architectuur benadrukt de **clausuur** (het slot), waarbij fysieke barrières de gemeenschap scheiden van de buitenwereld om een ongestoord gebedsleven te faciliteren.
- **Apostolische gebouwen:** Deze sites hebben vaak een opener karakter. De architectuur is ingericht op interactie met de maatschappij, bijvoorbeeld via onderwijs, ziekenzorg of actieve zielzorg, wat leidt tot een andere circulatie en ontsluiting van het complex.

2 ONDERZOEK

2.1 DE TOEPASSING VAN DE ONDERZOEKSMETHODE

Om de haalbaarheid van deze bachelorproef voor een individuele student binnen het vooropgestelde tijdsbestek te waarborgen, is de selectie van de casestudy's beperkt tot **vier abdijen en kloosters**. Deze sites zijn met reden geselecteerd en zijn representatief voor de diverse herbestemmingstrajecten in Vlaanderen.

Teneinde een helder en transparant onderzoek te garanderen, is er gewerkt met een vastgesteld **onderzoeksjabloon** (een blanco versie is raadpleegbaar in de bijlage). Deze methodiek stelt mij in staat om de verschillende abdijen en kloosters op uniforme wijze te analyseren en systematisch te vergelijken. De criteria die gehanteerd zijn om de geselecteerde sites van elkaar te onderscheiden, luiden als volgt:

2.1.1 DE CRITERIA VAN DE VOORBEELD CASES

2.1.1.1 HET GESLACHT VAN DE ORDE/ CONGREGATIE

In het onderzoek wordt er een onderscheid gemaakt tussen **vrouwelijke en mannelijke religieuze sites** aangezien hun **religieuze functies** niet noodzakelijk dezelfde zijn. Ook staan zij op een heel andere **plaats** in de **Katholieke Kerk**. Het is daarom ook heel belangrijk om hun ervaringen en abdij of klooster van elkaar te onderscheiden.

2.1.1.2 DE OMGEVING

Religieuze sites in **landelijke gebieden** ervaren een **andere mate van maatschappelijke of culturele druk** dan abdijen of kloosters in een **stedelijke context**. Bovendien worden complexen in een stedelijke omgeving vaker geconfronteerd met **ruimtelijke beperkingen**, wat de uitbreidingsmogelijkheden voor nevenfuncties of herbestemmingstrajecten bemoeilijkt.

2.1.1.3 DE ORDE OF CONGREGATIE

Binnen de geselecteerde casestudies wordt een essentieel onderscheid gemaakt tussen diverse ordes en congregaties. Hun specifieke religieuze leefregels beïnvloeden immers op fundamentele wijze de **architectuur, het patrimonium en de algemene ruimtelijke organisatie** van het kloostercomplex.

- **Autarkie versus armoede:** Enerzijds zijn er de bedelordes, zoals de **minderbroeders**, die een wezenlijk andere ruimtelijke behoefte hebben dan de **Norbertijnen**. Waar de Norbertijnen historisch focussen op een breed scala aan **expertisevelden** (zoals onderwijs, cultuur en agrarische innovatie) en hiervoor grootschalige infrastructuur en uitgestrekte landerijen voorzagen om hun **autarkie** te waarborgen, leefden de minderbroeders volgens een ideaal van bezitloosheid. Hun missie was gericht op onmiddellijke **armoedezorg** en nabijheid tot de bevolking, waardoor hun vestigingen doorgaans compacter zijn uitgevoerd dan een site zoals de **Abdij van Tongerlo**.
- **Clausuur versus ontsluiting:** Verschillen in spiritualiteit uiten zich eveneens bij het Karmelklooster en de Abdij van Roosenberg. Het **Karmelklooster** werd bewoond door zusters die leefden in een strikte **pauselijke clausuur**, in volledige afzondering van de buitenwereld. Een spirituele conditie die direct wordt weerspiegeld in het besloten en introverte karakter van het gebouwencomplex. Daarentegen vertoont de architectuur van de huidige **Abdij Roosenberg** een opener karakter. Hoewel de site rust en afzondering biedt, is zij specifiek ontworpen met faciliteiten voor publieke ontsluiting, zoals een **gastenkwartier** en ruimtes voor spirituele ontmoeting.

2.1.1.4 DE SCHAAL

In Vlaanderen zijn er **verschillende schalen** van abdij en klooster. Door verschillende schalen te bekijken, hoop ik een eindproduct te bekomen dat toegankelijk en bruikbaar is voor elke site.

2.1.1.5 DE AL DAN NIET AANWEZIGE RELIGIEUZE GEMEENSCHAP

Binnen dit onderzoek wordt aan **elke visie** groot belang gehecht, in het bijzonder die van de **religieuzegemeenschap** die gedurende vele jaren op deze sites heeft geresideerd. Daarom wordt er actief gestreefd naar interactie met zowel **huidige als voormalige bewoners** om hun perspectieven middels bevragingen te consulteren en deze integraal mee te wegen bij het formuleren van de **eindconclusie** van de onderzoeksvraag.

2.1.1.6 DE MATE VAN HERBESTEMMING

Door de **analyse van casestudy's** die uiteenlopende gradaties van herindeling en valorisatie vertonen, wordt beoogd een **breed spectrum aan gebruikerservaringen** en perspectieven in kaart te brengen. De diversiteit aan kwalitatieve data is essentieel om een wetenschappelijk verantwoorde en **onderbouwde conclusie** te kunnen formuleren ten aanzien van de onderzoeksvraag.

2.1.1.7 DE GEORGRAFISCHE DEKKING

Door de selectie van casestudy's in verschillende regio's wordt gestreefd naar een brede **geografische dekking**, waarbij regionale behoeften en contextuele invloeden diepgaand worden geanalyseerd. De spreiding laat toe om **uiteenlopende regiotendensen** en **omgevingsfactoren** systematisch in acht te nemen bij het formuleren van het eindresultaat van deze bachelorproef.

2.1.2 DE VOORBEELD CASES

1. De abdij van Tongerlo	
A.	Mannelijk
B.	Landelijk
C.	Norbertijnen
D.	Grootschalig
E.	Active gemeenschap
F.	Neven functies aanwezig interne hoge druk
G.	Tongerlo, Antwerpen

2. De abdij van Roosenberg	
A.	Vrouwelijk
B.	Landelijk
C.	Kanunnikessen en Mariazusters van Franciscus
D.	Kleinschalig
E.	Geen actieve gemeenschap, hebben het domijn in erpacht gegeven aan Herita die de site onderhoud en opensteld voor het publiek
F.	Gevaloriseerd (HERITA)
G.	Waasmunster, Oost-Vlaanderen

3. Het Minderbroederklooster van Hasselt, Het heilig paterke	
A.	Mannelijk
B.	Stedelijk
C.	Franciscanen
D.	Kleinschalig
E.	Actieve gemeenschap
F.	Kleine neven functie, geen druk
G.	Hasselt, Limburg

4. Het Karmelklooster van Brugge	
A.	Vrouwelijk
B.	Stedelijk
C.	Karmelitessen
D.	Grootschalig
E.	Geen actieve gemeenschap
F.	Volledig herbestemd tot woonproject door Bildt. en B-juxta architecten
G.	Brugge, West-Vlaanderen

2.2 HET ONDERZOEK VAN DE VOORBEELD CASES

2.2.1 DE ABDIJ VAN TONGERLO

2.2.1.1 ONDERZOEKSVELD 1: DE OMGEVING EN CONTEXT VAN DE SITE

- *In welke omgeving is de site gelegen ? Zijn er urbanistische of landelijke wijzigingen aan de site onderworpen?*

Fig. 1: Luchtfoto van de Abdij van Tongerlo (hedendaagse toestand) (Wikiloc, z.d.)

De Abdij van Tongerlo is gesitueerd in een overwegend **landelijke context** binnen de **Antwerpse Zuiderkempen**. De site wordt gekenmerkt door een contrast tussen de **open agrarische arealen** en **parkbossen** aan de noord- en westzijde, en de **residentiële bebouwing**

aan de oostzijde. Terwijl de abdijsite zelf en het omgevende domein sinds de 19e eeuw **relatief gaaf bewaard** zijn gebleven, is de directe omgeving thans gediversifieerd met functies zoals woningbouw, kleinhandel, horeca en sportfaciliteiten.*(Abdij van Tongerlo, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a; https, z.d.-a; Norbertijnenabdij, 1976a)*

Het **omliggende landschap** heeft doorheen de eeuwen een **significante transformatie** ondergaan. Waar de abdij historisch fungeerde als de **bakermat voor agrarische ontginning** te midden van uitgestrekte landerijen en bossen, is de ruimtelijke druk door de jaren heen toegenomen. De historische dorpskernen, die voorheen op aanzienlijke afstand van het complex lagen, zijn door **geleidelijke urbanisatie** en bevolkingsgroei uitgebreid tot aan de actuele perceelgrenzen van de abdij.(*Abdij Tongerlo, Westerlo*, z.d.; *Abdij van Tongerlo*, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a; *https*, z.d.-a; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

- *Is de keuze voor deze locatie bewust of toevallig ? Indien bewust, waarom?*

De **Norbertijnen** vervulden vanaf hun ontstaan een prominente rol in zowel de **religieuze** als de **maatschappelijke ontwikkeling** van diverse regio's. Abdijen fungeerden hierbij niet uitsluitend als spirituele brandpunten, maar tevens als centra voor **onderwijs, cultuur en agrarische innovatie**.*(Abdij van Tongerlo, 1976; https, z.d.-a; Norbertijnenabdij, 1976a)*

In de tijd dat de abdij is opgericht, **1130**, was het de norm om **giften** te doen aan religieuze huizen en kerken voor ***zielenheil**. In het geval van de abdij van Tongerlo was het de landheer **Giselbert van Castelré** die de gronden aan het instituut van de Norbertijnen gaf. De **geografische kenmerken** van deze gronden sloten nauw aan bij het norbertijnse ideaal van **autarkie**. De beschikbaarheid van **vruchtbare grond** en een adequate **watervoorziening** waren immers essentiële randvoorwaarden om een onafhankelijk en werkzaam bestaan te leiden. Uit historische cartografische analyses en beschrijvingen blijkt dat de abdij oorspronkelijk als een **geïsoleerde entiteit** functioneerde, op aanzienlijke afstand van de toenmalige dorpskernen. De inplanting wijst derhalve eerder op een selectie gebaseerd op de **intrinsieke agrarische landgoedwaarde** en de noodzaak tot ontginning van zogenaamde 'woeste gronden' dan op een bewuste keuze voor sociale nabijheid ten behoeve van onmiddellijke *zielzorg. *(Abdij van Tongerlo, 1976; Norbertijnenabdij, 1976a)*

Fig. 2: Luchtfoto van de Abdij van Tongerlo (Geopunt, winter 2025) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Perceels grens site

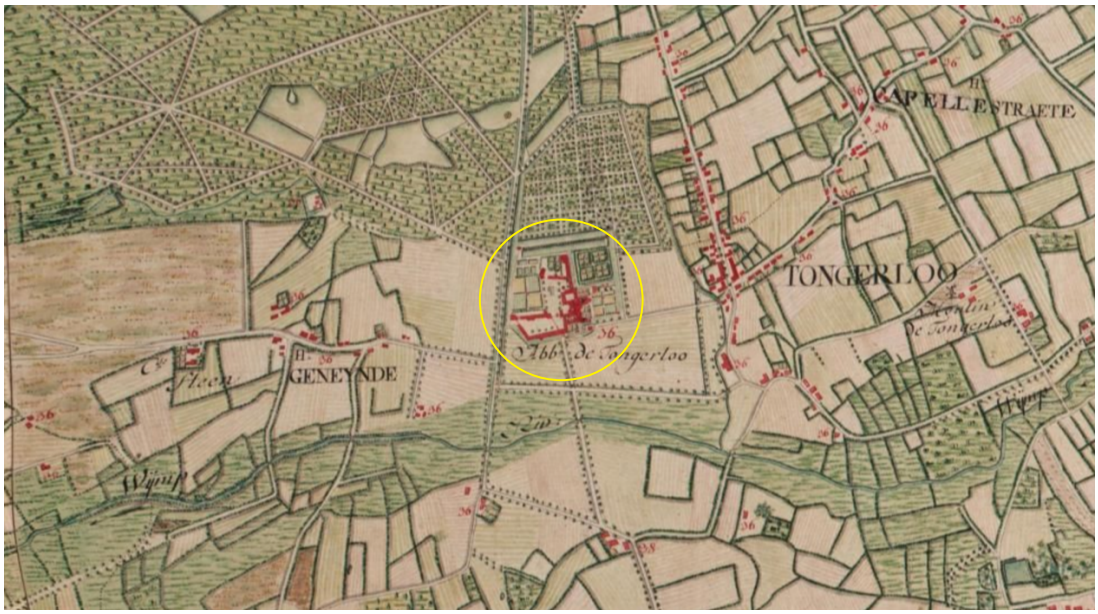

Fig. 3: Ferrariskaart met de Abdij van Tongerlo op (Geopunt, 1771 – 1778) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

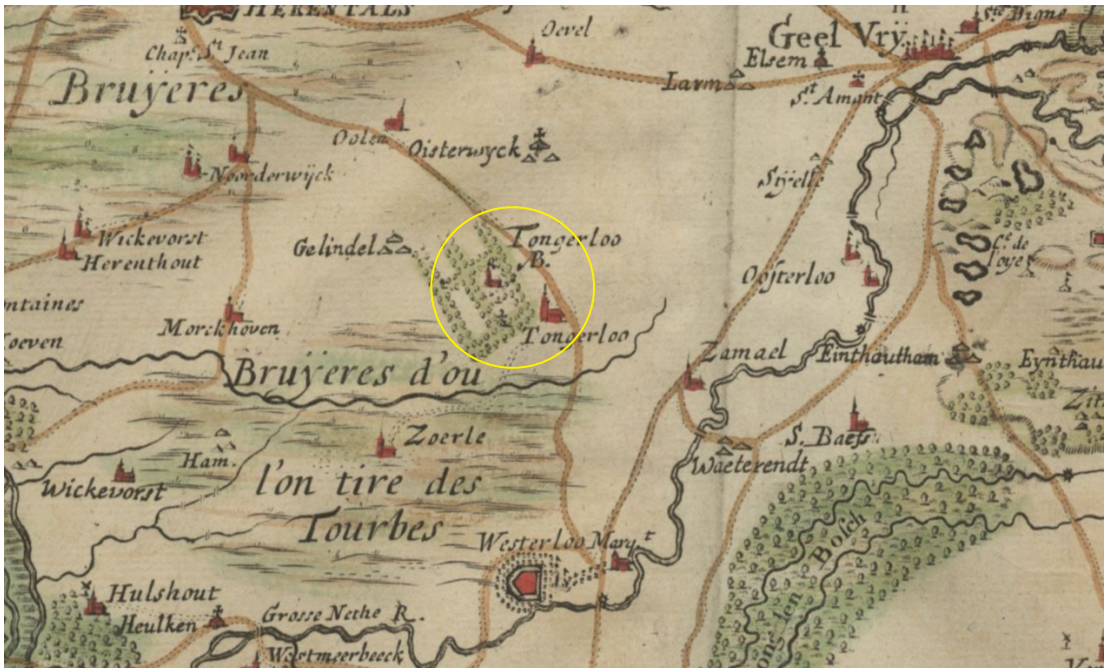

Fig. 4: Fricx-kaart met de Avijd van Tongerlo op (Geopunt, 1712) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

- *Is het beschermd of in de buurt van beschermd landschap? Hoe uniek is het landschap waarin de site is gelegen ?*

De abdij maakt integraal deel uit van het **beschermd cultuurhistorisch landschap 'Norbertijnenabdij met omgeving'**, een bescherming die van kracht is sinds 6 juli 1976. Het omliggende landschap wordt als **zeer uniek** beschouwd vanwege de historische, esthetische en natuurwetenschappelijke waarden. Zie figuur 5 (*Abdij van Tongerlo*, 1976; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

- *Is de site of delen van de site een beschermd monument ?*

Ja, alle gebouwen, behalve het erfgoedhuis uit de 20e eeuw, van de **Abdij van Tongerlo** zijn officieel erkend als **beschermd monument** sinds 6 juli 1976. Zie figuur 6 (*Abdij van Tongerlo*, 1976; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

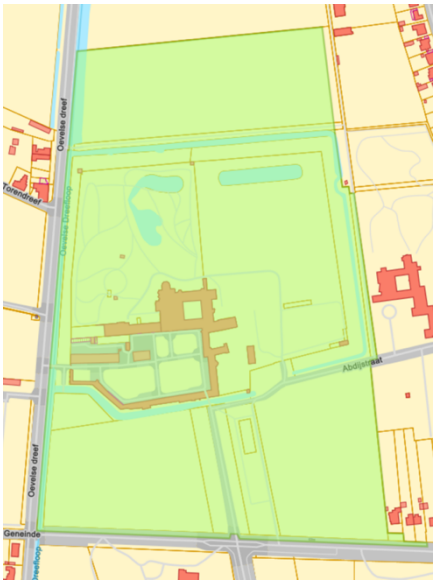

Fig. 5: Basiskaart Vlaanderen GRB (beschermde cultuurhistorische landschappen) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

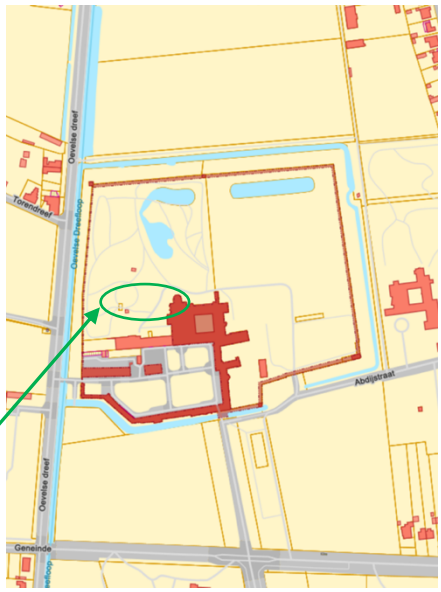

Fig. 6: Basiskaart Vlaanderen GRB (beschermde monumenten) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Analyse omgeving conclusie:

De site bevindt zich in een **landelijk gebied** en is volledig ommuurd, wat een fysieke grens trekt tussen de religieuze gemeenschap en de seculiere wereld. Deze ommuring creëert een **serene oase** die de bewoners afschermt van de drukte en geluidsoverlast van de buitenwereld. Historische kaarten bevestigen de **continuïteit** van deze **geïsoleerde ligging,** die **essentieel** blijft voor de **spirituele beleving** op de site.

2.2.1.2 ONDERZOEKSVELD 2: DE ORDE/ CONGREGATIE

- *Aard van de orde/ congregatie*

De **Norbertijnen**, ook bekend als de **Orde van Prémontré**, vormen een godgewijde gemeenschap van **reguliere kanunniken**. Hoewel hun levenswijze – gebaseerd op de drie kloostergeloften, specifieke statuten en een strikt gemeenschapsleven – sterke parallellen vertoont met benedictijnse monnikenfamilies, onderscheiden zij zich door hun actieve aard. De orde verenigt namelijk het monastieke ideaal met een expliciet ***apostolaat** gericht op de ***zielzorg**.

Dit **priesterlijke karakter** was bij de stichting in de 12de eeuw vernieuwend, aangezien de combinatie van een **kloosterlijk bestaan met pastorale taken** voordien ongebruikelijk was voor monniken. Norbertijnen zijn niet louter kloosterlingen, maar doorgaans gewijde priesters die hun innerlijke geestelijke vorming ontlenen aan hun dienstbaarheid onder de mensen. Via de gelofte van ***stabilitas loci** verbinden zij zich aan een specifieke abdijgemeenschap, waar zij de dagelijkse koordienst combineren met het celebreren van missen en parochiale zielzorg. Binnen de **orde** bestaan er echter wel **families of regio's** waar de broeders van de abdij van Tongerlo zich zouden kunnen aansluiten.

De Abdij van Tongerlo fungeert hierbij als een **autonome entiteit** onder de leiding van een **abt of prelaat**. Vanwege dit zelfstandige statuut beschikt de abdij over een eigen bestuur, beheer en ledenbestand. Deze **institutionele onafhankelijkheid** waarborgt de eigen geestelijke werking van de gemeenschap en impliceert dat de abdij als rechtspersoon niet zomaar kan worden geassimileerd door een ander religieus huis.

("Abdij van Tongerlo", 2026a; https, z.d.-a; Norbertijnenabdij, 1976a)

- Geschiedenis van de orde/ congregatie

- **Stichting**: In **1121** werd de orde gesticht door **Norbertus van Gennep** in Prémontré. Hij verzamelde een gemeenschap van **reguliere kanunniken** en leefde met hen volgens de regel van de **Heilige Augustinus**. Het unieke aan deze orde was dat ze naast hun contemplatieve leven ook **actieve apostolaten waren.** (*https*, z.d.-a; *Norbertijnenabdij*, 1976a)
- **Expansie**: Enkele jaren later , in de 12e- en 13e eeuw, groeide de orde heel snel dankzij de **Gregoriaanse kerkhervormingen**. Zo strekte de orde zich uit tot in de Lage Landen, in 1130, met de stichting van de abdij van Tongerlo. De Norbertijnen van Tongerlo

konden hun autarkie verzekeren door het onvruchtbare landschap te temmen tot lanbouwgrond. Op deze manier stimuleerde ze de regionale economie en werd de abdij gezien als een economisch centrum voor het lenen van landbouwmaterialen en het kopen van fruit, groenten en andere producten die de kloosterlingen maakten. (*https*, z.d.-a; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

- **Godsdienstoorlogen en contrareformatie:** Maar de 16de eeuw zou een uitdagende periode worden voor de religieuzen door de godsdiensttroebelen, waarbij de kloosterlingen regelmatig moesten vluchten naar hun **refugiehuizen** in versterkte steden. Tijdens de **Contrareformatie** in de 17de eeuw kenden de Norbertijnen een grote bloei, wat resulteerde in een intense bouwonderneming. De abdijen werden **centra van cultuur, wetenschap en kunstmecenaat**.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a; *Norbertijnenabdij*, 1976a)
- **De Franse Revolutie:** Aan het einde van de 18de eeuw raakten de Norbertijnen politiek betrokken bij de **Brabantse Omwenteling** tegen het Oostenrijkse gezag, wat leidde tot zware repressie. In **1796**, tijdens de **Franse Revolutie**, werden vele religieuze huizen opgeheven, de bewoners verdreven en de gebouwen en gronden publiekelijk verkocht of afgebroken. (*Abdij van Tongerlo*, 1976; *Norbertijnenabdij*, 1976a)
- **Herstel:** In het midden van de 19e eeuw, in **1838,** werd de orde kerkrechtelijk hersteld. In **1840** konden de kanunniken eindelijk terugkeren naar hun historische sites, om deze weer op te bouwen.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a; *https*, z.d.-a; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

- *Geschiedenis van de locale gemeenschap van de orde van de site*

- **Stichting:** De Abdij van Tongerlo werd omstreeks 1130 gesticht door **reguliere kanunniken** van de Sint-Michielsabdij te Antwerpen, die zich vestigden op het landgoed van heer Giselbert van Castelré. In deze beginfase functioneerde de site als een dubbelklooster, waarbij ook norbertinessen aanwezig waren tot hun verhuizing in de 13de eeuw.(*https*, z.d.-a)
- **Maatschappelijke en economische impact:** Om een onafhankelijk en werkzaam bestaan te garanderen, legde de gemeenschap zich toe op de systematische ontginning van zogenaamde **"woeste gronden"** in de **Antwerpse Kempen**. De abdij ontwikkelde zich tot een centrum voor **agrarische innovatie** en regionale ***zielzorg**. Op het hoogtepunt van haar invloed in de 18de eeuw beheerde de abdij circa 3500 hectare aan landerijen en droeg zij de **pastorale verantwoordelijkheid** voor veertig parochies, waarmee het de vierde grootste abdij van het hertogdom Brabant was.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; *https*, z.d.-a)
- **Cultureel mecenaat:** Naast religieuze en economische taken ontplooide de abdij een omvangrijk mecenaat op het vlak van **kunst en wetenschap**. Een voorbeeld hiervan is de replica van **Leonardo da Vinci's *Het Laatste Avondmaal* in 1545**, een kunstwerk dat tot op heden verbonden is met de site. (*https*, z.d.-a)
- **Franse Revolutie (1796):** Aan het eeuwenlange verblijf kwam op **6 december 1796** een abrupt einde toen de kloosterlingen door **Franse bezetters** werden verdreven. De abdij werd opgeheven, de **goederen publiekelijk verkocht** en de helft van de belangrijke gebouwen, waaronder de oorspronkelijke kerk, **gesloopt**. Slechts zes van de oorspronkelijke 126 leden overleefden de periode van ballingschap. (*https*, z.d.-a)
- **Herstel en wederopbouw (19de eeuw):** In 1838 werd de orde hersteld. Na een tijdelijk verblijf in het kasteel van Broechem keerde de **religieuze gemeenschap** op **1 juli 1840**

terug naar Tongerlo. De daaropvolgende decennia stonden in het teken van de stelselmatige herverwerving en restauratie van de site, inclusief de bouw van een nieuwe **neogotische abdijkerk en kloosterpanden**. (*https*, z.d.-a)

- **20ste eeuw:** De 20ste eeuw bracht nieuwe uitdagingen, waaronder een **grote brand in 1929** die aanzienlijke herstelwerken noodzakelijk maakte. (*https*, z.d.-a)

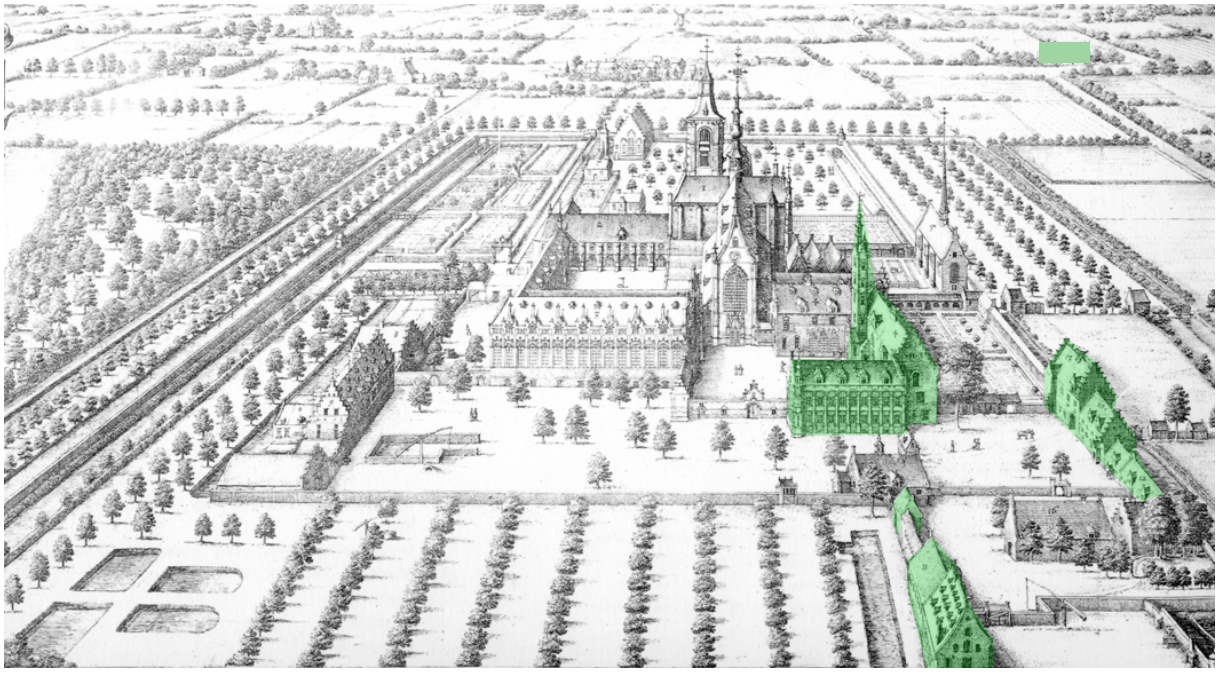

Fig. 7: 'Tungerloa celeberrimum totis Taxandriae coenobium ordinis Praemonstratensis circa an(no) D(omi)ni MXXX. Fundari coeptum' (Tongerlo, de beroemste kloosterstichting van heel de streek Taxandria, van de orde der Praemoonstratenzers, begonnen omstreeks het jaar 1130 van de Heer) Gravure van de originele Abdij van Tongerlo voor de Franse revolutie (1726 D, Coster)(wat groen is aangeduid is ongeveer wat er nu nog aanwezig is, na deze gravure zijn er nog enkele gebouwen bijgezet die de Franse Revolutie ook overleeft heeft) (Tungerloa Celeberrimum Totius Taxandriae Coenobium Ordinis Praemonstratensis Circa An[No] D[Omi]Ni MIXXX. Fundari Coeptum : D. Coster Sculp, z.d.-b)

- *Wat is hun levenswijze? Hoe wordt dit gereflecteerd in de site?*

De norbertijnse levenswijze in de Abdij van Tongerlo is fundamenteel gestoeld op de idealen van **gemeenschap, eenvoud, dienstbaarheid en toewijding aan God**. Binnen deze gemeenschapsstructuur bestaat een functioneel onderscheid tussen de **residentiële leden** en de zogenaamde **'buitenheren'**: kanunniken die buiten de muren zijn aangesteld om de zielzorg in omliggende parochies te verzorgen. Waar deze parochies tijdens het Ancien Régime nog eigendom waren van de abdij, is het sinds de 19de eeuw de **lokale bisschop** die hen aanstelt, waarbij hij voor deze **pastorale** taken een beroep doet op de expertise van de abdijgemeenschap. Het dagelijkse ritme van de kanunniken wordt gekenmerkt door een voortdurende afwisseling tussen arbeid en het **drie- of viermaal daagse getijdengebed**. Deze levenswijze vertaalt zich direct in de architecturale opbouw van de site: de **abdijkerk (1)** is via de **conventsbibliotheek (3)** verbonden met de private **conventsgebouwen (2)**, deze zijn vervolgens verbonden met het **bisschopshuis** en de **prelatuur**. In deze vleugels bevinden zich de kantoren en vergaderruimtes waar de dagelijkse en zakelijke leiding van de abdij wordt uitgeoefend. Naast dit religieuze kader leefde de gemeenschap historisch volgens het ideaal van **autarkie**, wat inhield dat zij volledig zelfvoorzienend was via eigen landbouw en veeteelt. Dit agrarische verleden is nog steeds zichtbaar in de structuur van de grote binnenplaats en de omliggende gronden. Monumentale relicten zoals de **Tiendenschuur** en de **schapenkooi**

zijn bewaard gebleven.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; “Abdij van Tongerlo”, 2026a; *https*, z.d.-a; Joeri De Bruyne, Rein Meus, Kristof Latiare, z.d.; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

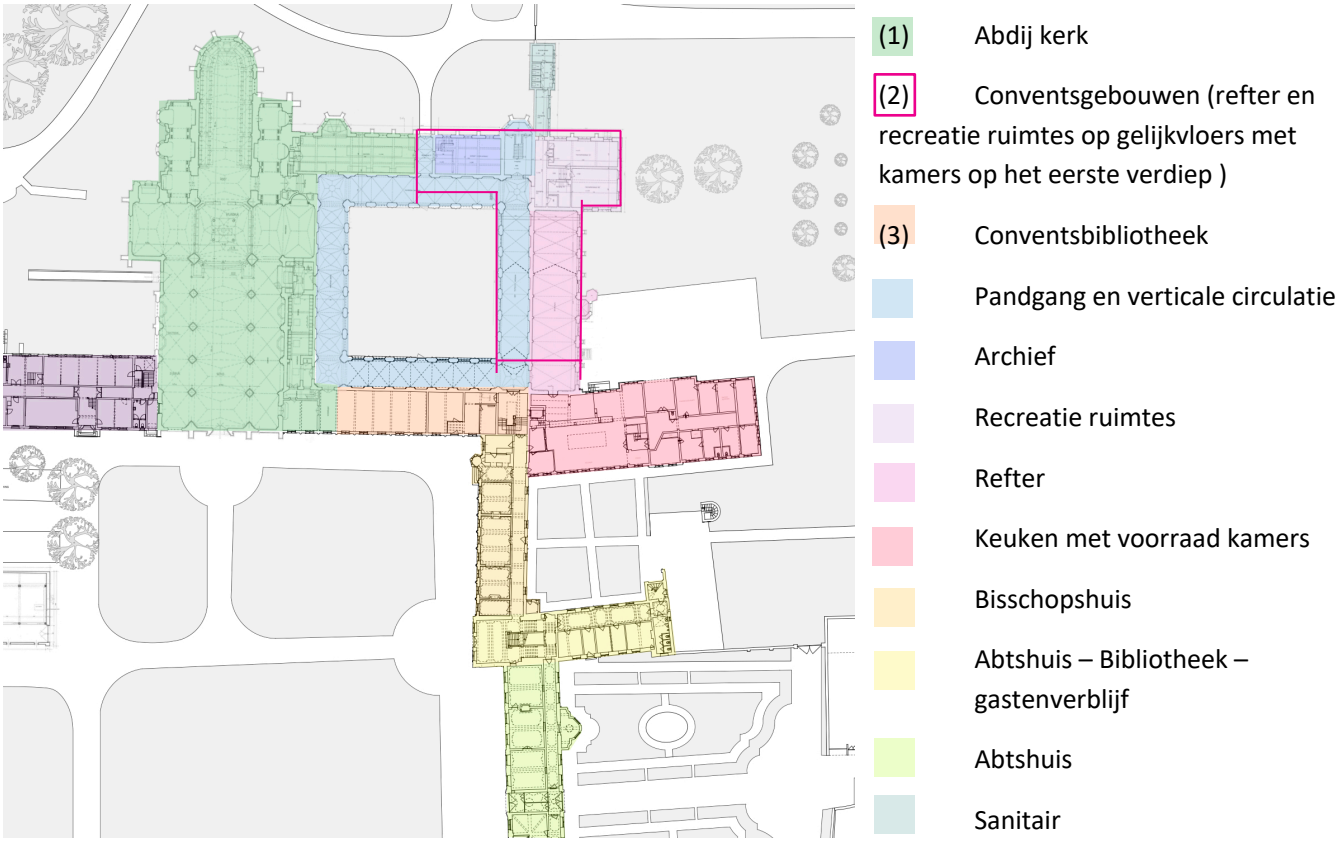

Fig. 8: Deel van het huidige masterplan, met focus op de hoofdzakelijke verblijf ruimtes van de paters van de abdij van Tongerlo

- *In welke mate hebben ze impact op de samenleving en omgekeerd doorheen de tijd? (Ecologisch, kennis, …) Is de gemeenschap actief of contemplatief ? Indien actief, welke activiteiten?*

Het leven van de **religieuze gemeenschap** in Tongerlo omvatte historisch gezien meer dan uitsluitend het contemplatieve gebed. Hoewel de religieuze gemeenschap tot op heden als een actieve orde kan worden beschouwd, is de invulling van haar activiteiten doorheen de eeuwen sterk geëvolueerd. Naast de dagelijkse koordienst ontplooiden de kanunniken diverse externe taken, waaronder een intense missionaire werking in het buitenland en een omvangrijk apostolaat binnen de regionale parochiezorg.(*https*, z.d.-a)

De Abdij van Tongerlo fungeerde hierbij niet louter als spiritueel centrum, maar tevens als motor voor **maatschappelijke ontwikkeling**. De site was een centrum voor onderwijs, cultuur en agrarische innovatie. Net als vergelijkbare instituten kende deze ontwikkeling cycli van verval, hervorming en heropleving.(*https*, z.d.-b; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

Waar de interactie met de lokale bevolking vroeger voornamelijk op economische behoeften – zoals de afname van landbouwproducten of het gebruik van agrarisch materiaal – verschuift de hedendaagse focus naar de **maatschappelijke en publieke ontsluiting** van de site. Vandaag de dag wordt de abdij hoofdzakelijk geconsulteerd in het kader van erfgoedtoerisme, educatieve projecten voor scholen en als een centrum voor bezinning en spiritualiteit.(“Abdij van Tongerlo”, 2026a; *Ontdek de abdij van Tongerlo | Toerisme Westerlo*, z.d.-a)

Analyse orde/congregatie conclusie:

De Norbertijnen vormen een **actieve priesterorde** die zich richt op zielzorg en apostolaat onder de mensen. Hun levenswijze wordt gestuurd door idealen van **gemeenschap, eenvoud en dienstbaarheid**, waarbij de dagelijkse structuur wordt bepaald door het afwisselen van werk en gebed. De architectuur van de abdij reflecteert deze toewijding door een directe functionele verbinding tussen de kerk en de conventsgebouwen.

2.2.1.3 ONDERZOEKSVELD 3: ARCHITECTUUR

GRONDPLANNEN

Fig. 9: Het huidige masterplan van de abdij van Tongerlo, uit archief van de abdij van Tongerlo (gekregen van Prior Kris de Brabander

- *Wat is de voornamelijk vorm en richting van de site? Is dit met een bepaalde reden gedaan?*

De ruimtelijke opbouw van de meeste kloosters en abdijen volgt een eeuwenoud stramien, waarbij de abdijkerk als spiritueel middelpunt fungeert en het koor traditioneel op het oosten is georiënteerd. De Abdij van Tongerlo wijkt echter op significante wijze af van dit conventionele grondplan. De unieke inpalting van de gebouwen illustreert hoe de architectuur een directe **reflectie** is van de **historische en juridische context**. (Joeri De Bruyne, Rein Meus, Kristof Latiare, z.d.; *Norbertijnenabdij*, 1976a; *Wat je van kloosters kan leren om een binnentuin zinvol te maken*, z.d.)

- **Impact van de Franse Revolutie:** De historische breuklijn van 1796, waarbij de norbertijnen werden verdreven en de oorspronkelijke middeleeuwse kerk werd gesloopt, bleek bepalend voor de huidige configuratie van de site. Na de terugkeer van de **reguliere kanunniken** in 1840 diende de site nagenoeg volledig te worden gereconstrueerd.("Abdij van Tongerlo", 2026a; *Norbertijnenabdij*, 1976a)
- **Atypische noord-zuidoriëntatie:** Bij de bouw van de huidige neogotische abdijkerk (1852-1858) door architect P.P. Stoop werd gekozen voor een **noord-zuidoriëntatie**. Deze bewuste afwijking van de oostelijke oriëntatie was het gevolg van praktische en juridische beperkingen: de kanunniken beschikten bij hun terugkeer nog niet over alle oorspronkelijke percelen, waardoor de nieuwe kerk noodgedwongen ten westen van de oude fundamenten werd ingeplant om aansluiting te vinden bij de bestaande conventsgebouwen.(*Norbertijnenabdij*, 1976a)
- **Ruimtelijke expansie en continuïteit:** Hoewel de site hierdoor verder is uitgegroeid van de oorspronkelijke middeleeuwse kern, bleef de fundamentele norbertijnse gedachte bij de opbouw bewaard. Het huidige convent vormt nog steeds een gesloten rechthoekig ensemble van vier vleugels rondom een centrale pandhof, wat de continuïteit van het monastieke ideaal van afzondering en gemeenschap waarborgt. *(Norbertijnenabdij*, 1976)

- *Wie was de architect?*

De Abdij van Tongerlo is **geen homogeen ontwerp** van één enkele architect, maar vormt een samenstelling die doorheen verschillende eeuwen en bouwstijlen is gegroeid. Van de oorspronkelijke middeleeuwse gebouwen zijn, mede door de vernielingen tijdens de Franse Revolutie, slechts beperkte fragmenten bewaard gebleven.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

Het oudste gebouw op de site waarvan de ontwerper gekend is, betreft het **Bisschopshuis (1547)**, een ontwerp van **Rombout II Keldermans**[1]. Na de terugkeer van de religieuze gemeenschap in 1840 volgde een grootschalige heropbouwcampagne. In deze periode werden de neogotische **abdijkerk (1852-1858)** en de bijbehorende kloosterpanden opgetrokken naar de plannen van de Antwerpse architect **P.P. Stoop**[2]. De achttiende-eeuwse laag van de site wordt vertegenwoordigd door de monumentale classicistische **prelatuur (1725-1728)**, gebouwd in opdracht van abt Vander Achter naar een ontwerp van **Willem Ignatius Kerricx**[3].In de 20ste eeuw werd de site verrijkt met een art-deco-ensemble door

[1] **Rombout II Keldermans** (ca. 1460-1531): een Mechelse architect en beeldhouwer en hofarchitect van keizer Karel V. Hij was een van de belangrijkste meesters van de **Brabantse gotiek**. Hij verwierf grote bekendheid met werken zoals de stadhuizen van **Gent** en **Middelburg**, het Markiezenhof in Bergen-op-Zoom en het **Bisschopshuis** in de Abdij van Tongerlo.("Rombout II Keldermans", 2026)

[2] **Pierre Paul Stoop** (1811-1887): een Antwerps architect die als pionier van de **vroege neogotiek** in België een cruciale rol speelde in de 19de-eeuwse kerkbouw. Hij werd bekend met het ontwerp van de **abdijkerk en de bijbehorende kloosterpanden** van Tongerlo, die worden beschouwd als een schoolvoorbeeld van de neo-stijl gebaseerd op de **Brabantse laatgotiek.**(*Stoop, Pierre Paul*, 1817)

[3] **Willem Ignatius Kerricx** (1682-1745): een Antwerpse architect en beeldhouwer die een cruciale rol speelde in de architecturale overgang van de late barok naar het **classicisme**. Hij verwierf voornamelijk bekendheid met het ontwerp van de monumentale classicistische **prelatuur** van de Abdij van Tongerlo en diverse religieuze kunstwerken, waaronder het schilderij *De Aanbidding van het Lam*.(*Kerricx, Willem Ignatius*, 1652; "Willem Ignatius Kerricx", 2025)

architect **Jules Ghobert**[4], die tevens de leiding had over de ingrijpende kooruitbreiding en de herstelwerken na de grote brand van 1929. De meest recente restauratiecampagnes, gestart in de jaren 1990 en gericht op het herstel van de neogotische kern, worden uitgevoerd door het gespecialiseerde **Architectenbureau Bressers**[5].*(Abdij van Tongerlo, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a; Norbertijnenabdij, 1976a)(Spilbeeck, 1883)*

- *Is de architectuur gericht naar buiten of naar binnen?*

De Abdij van Tongerlo is georganiseerd als een volledig ommuurd complex met een uitgesproken **naar binnen gericht karakter**. De bakstenen **ringmuur**, die de site van elf hectare strikt afbakent, vertoont een **sobere vormgeving** waarbij representatieve ornamentiek vrijwel ontbreekt ten gunste van functionele elementen zoals schietgaten en steunberen. De **architecturale diversiteit** en de monumentale impact van de verschillende bouwstijlen worden pas ontsloten bij het betreden van het **centrale binnenplein**, wat de ingetogen aard van de abdijsite onderstreept.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

- *Wat is de hiërarchie van de ruimtes? Hoe en welke ruimtes zijn met elkaar verbonden?*

De norbertijnse levenswijze in de Abdij van Tongerlo is fundamenteel geworteld in de idealen van **gemeenschap, eenvoud en dienstbaarheid**. Deze spirituele identiteit vertaalt zich direct in een introverte architecturale organisatie: de site fungeert als een volledig ommuurd complex waarbij een sobere ringmuur de kern afschermt van de seculiere buitenwereld. Binnen deze opbouw bestaat een strikte hiërarchie waarbij het **convent**, gevormd door de abdijkerk en de private woonverblijven, het spirituele hart rondom de pandhof vormt. De conventbibliotheek bevindt zich op het scharnierpunt tussen de religieuze afzondering en de bestuurlijke vleugels, zoals de prelatuur en het bisschopshuis.

Parallel aan deze architecturale gelaagdheid is de maatschappelijke rol van de abdij geëvolueerd. Waar de interactie met de omgeving vroeger in het teken stond van **agrarische autarkie** — herkenbaar aan monumentale relicten zoals de tiendschuur op het neerhof — verschuift de focus vandaag naar de **publieke ontsluiting**. De site fungeert thans als een dynamisch centrum voor erfgoedtoerisme, educatie en spiritualiteit, waarbij de historische gebouwen worden aangepast aan hedendaagse gebruiksnormen zonder de oorspronkelijke norbertijnse waarden te verloochenen. (*Abdij van Tongerlo*, 1976; *https*, z.d.-a; *Norbertijnenabdij*, 1976b)

EXTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van de gevels ? Welke stijlen?*

De gevels van de Abdij van Tongerlo worden door de gemeentelijke dienst voor erfgoed en monumentenzorg getypeerd als een **"lappendeken van bouwstijlen"**. Deze architecturale

[4] **Jules Gobert** (1881-1973): Brusselse architect die faam verwierf met zijn ontwerpen in de **art-deco**stijl en zijn bijdrage aan de Belgische wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog. Hij is bekend door de ingrijpende **art-deco-aanpassingen en herstelwerken in de Abdij van Tongerlo**, het neorenaissancekasteel **Hof ter Bruelen** in Westerlo en diverse modernistische burgerhuizen in Leuven.(*Ghobert, Jules*, 1881; *Jules Ghobert - Belgian Sculptures*, 2020)

[5] Bressers Architecten (1925 – heden): een Gents bureau met ruim **honderd jaar expertise** in de wetenschappelijke conservatie, restauratie en herbestemming van onroerend erfgoed. In de **Abdij van Tongerlo** realiseerden zij onder leiding van Michel Hoste de integrale **restauratie** van de **neogotische abdijkerk** tussen 1994 en 1996. Hun werkwijze kenmerkt zich door een historisch onderbouwde methodiek gericht op het maximaal herstel van de oorspronkelijke architecturale integriteit

gelaagdheid is het directe resultaat van opeenvolgende fasen van afbraak en reconstructie, waardoor de bouwhistorische evolutie van het complex als het ware van de muren kan worden afgelezen. (*Abdij van Tongerlo*, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a)

Het huidige ensemble verenigt uiteenlopende tijdlagen: de oudste fragmenten, zoals de onderbouw van het poortgebouw, vertonen nog **romaanse kenmerken**, terwijl latere toevoegingen variëren van het **classicisme** van de prelatuur (1728) tot de grootschalige **neogotische** heropbouw in de 19de eeuw. In de 20ste eeuw werd hier een **art-deco-laag** aan toegevoegd door architect Jules Ghobert. Hoewel minder dominant aanwezig in de hoofdvolumes, komt ook de **barokstijl** expliciet tot uiting, specifiek in de monumentale 17de-eeuwse poortomlijsting.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a; *https*, z.d.-a; *Norbertijnenabdij*, 1976a)

Fig. 10: Exterieur van de abdij van Tongerlo, getrokken van de Geneinde, eigen bron

Fig. 11: Exterieur van de abdij van Tongerlo, getrokken van de hoek van de Geneinde en de oevelse dreef, eigen bron

- *Zijn er (glas-in-lood)ramen aanwezig? In welke staat zijn ze? Zijn ze waardevol voor het behoud van de geschiedenis van de site?*

In de Abdij van Tongerlo zijn op verschillende locaties glasramen aanwezig die een wezenlijke bijdrage leveren aan de historische en artistieke waarde van de site:

- **Aanwezigheid:**
    - **In de abdijkerk:** Hier bevinden zich **19de-eeuwse glasramen** die vervaardigd zijn door de Antwerpse firma **Janssens-Stalins**[6].Deze glas-in-lood ramen geven de norbertijnse iconografie weer en visualiseert de spiritualiteit en geschiedenis van de orde.
    - **In het Da Vinci-museum:** In dit museumgebouw uit 1966 zijn brandglasramen geplaatst van de glazenier **J.-P. Tuerlinckx**[7].

De glasramen van de abdijkerk verkeren momenteel in goede staat dankzij een grootschalige restauratiecampagne. Tussen **1994 en 1996** onderging de kerk een integrale wetenschappelijke restauratie onder leiding van architectenbureau Bressers, waarbij de buitenzijde, de daken en specifiek ook de **glasramen** onder handen werden genomen. Het doel van deze werken was het maximaal herstellen van de oorspronkelijke neogotische

toestand.(*Norbertijnenabdij*, 1976)

[6] **Janssens-Stalins** (1865- …): Antwerpse atelier **Janssens-Stalins** vervaardigde de 19de-eeuwse glasramen van de abdijkerk van Tongerlo, die de **norbertijnse iconografie** en spiritualiteit visualiseren. De ramen maken integraal deel uit van het neogotische ensemble en werden tussen 1994 en 1996 wetenschappelijk gerestaureerd door **Architectenbureau Bressers**[5]. (*Organisatie, Glazeniersatelier Stalins & Janssens | VAi Archiefhub*, z.d.)

[7] **Jean-Pierre Tuerlinckx** (1932-2004): **beeldend kunstenaar** en **glazenier** uit Mechelen. Hij was laureaat van de nationale wedstrijd voor het kunstglasraam (1959) en docent aan diverse Vlaamse kunstacademies.(“Jean-Pierre Tuerlinckx”, 2025)

Fig. 12: Interieur van de abdijkerk van de abdij van Tongerlo, ontwropen door P.P. Stoop[2] (in 1858) met glas in lood ramen gemaak door Jansesens-Stalins[6], volledig gerestaureerd door Bressers Architecten (in 1996) ("Abdij van Tongerlo", 2026)

- *Zijn er andere merkwaardigheden die de site uniek maken?*

Zoals weergegeven op figuur 9, wordt de site gekenmerkt door een diversiteit aan tuinen die de historische evolutie van de abdij weerspiegelen. De site beschikt over een **Franse- en een Engelse landschapstuin**. Met name deze laatste zone behoudt een strikt privaat karakter en fungeert als een afgeschermde omgeving voor het gebed en de meditatie van de kanunniken, wat de introverte kant van de norbertijnse leefregel weergeeft.*(Abdij van Tongerlo, 1976)*

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site voor en na de additie van de nevenfuncties of herbestemming, indien dit van toepassing is?*

De huidige nevenfuncties binnen de Abdij van Tongerlo, waaronder de **boekhandel** in de voormalige **portierswoning** en de verhuur van **bureelruimtes** in de secretariswoning, hebben een minimale impact op de architecturale integriteit en de ruimtelijke beleving van de site. Hun aanwezigheid verstoort de **oorspronkelijke monastieke functies** en de **spirituele atmosfeer** van het complex niet. Het behoud van dit authentieke karakter wordt juridisch gewaarborgd door de status van de abdij als **beschermd monument**, wat de mogelijkheden voor bouwkundige wijzigingen strikt beperkt. Conform **het Onroerenderfgoeddecreet** geldt er immers een verbod op handelingen die een beschermd goed ontsieren, beschadigen of de erfgoedwaarden ervan op enige wijze aantasten.(*Abdij van Tongerlo*, 1976; *Decreet betreffende het onroerend erfgoed (citeeropschrift: "het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013")*, z.d.; *https*, z.d.-a; *Norbertijnenabdij*, 1976)

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun exterieur?*

Hoewel de gevels van de Abdij van Tongerlo een **grote diversiteit aan architecturale stijllagen** verenigen, kenmerkt het exterieur zich door een opvallende **schaarste aan ornamentiek**. Deze soberheid is eigen aan het **introverte en naar binnen gerichte karakter** van de site, waarbij de bakstenen ringmuur een strikte fysieke en symbolische grens trekt tussen de seculiere

buitenwereld en de contemplatieve kern. De **architecturale terughoudendheid** aan de buitenzijde fungeert hierbij als een materiële vertaling van de norbertijnse idealen van **eenvoud en devotie**. De focus ligt op de innerlijke spirituele beleving in plaats van op de uiterlijke representatie van materiële welstand via extravagante bouwstijlen. *(Abdij van Tongerlo, 1976; Decreet betreffende het onroerend erfgoed (citeeropschrift: "het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013"), z.d.; Gecodificeerd Decreet Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening [citeeropschrift: "Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening", afgekort "VCRO"], z.d.; Norbertijnenabdij, 1976a)*

INTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van het interieur? Welke stijlen ?*

In contrast tot de architecturale gelaagdheid van het exterieur, vertoont het interieur van de Abdij van Tongerlo een grotere **stilistische homogeniteit**. De ruimtelijke organisatie wordt gekenmerkt door een aanzienlijke **kamerhoogte en monumentale deuropeningen**, wat de representatieve functie van de verschillende vleugels onderstreept.*(Norbertijnenabdij, 1976a)*

De gangen en vertrekken worden gekenmerkt door een overvloedige natuurlijke lichtinval via hoge vensters die reiken tot aan de plafonds. De historische en religieuze continuïteit van de abdij wordt in de circulatieruimtes visueel benadrukt door een omvangrijke collectie portretschilderijen van abten en andere geestelijken. De decoratieve afwerking, waaronder de verlichtingsarmaturen met ornamentale medaillons en het behangpapier met subtiele motieven, vormt een samenhangend **esthetisch ensemble** dat bijdraagt aan de eenheid van het interieur.*(Norbertijnenabdij, 1976a; PARCUM, 2018)*

- *Zijn er schilderijen, beeldhouwwerken of andere kunstwerken die eigen zijn aan het gebouw?*

De Abdij van Tongerlo beschikt over een **omvangrijk roerend patrimonium**, bestaande uit een diverse collectie schilderijen, religieuze artefacten en historische objecten. Kunstwerken die worden geëxposeerd in de diverse vleugels van het complex, worden beheerd en bewaard in specifieke archiefruimtes binnen de **prelatuur (het abtshuis)** en het **erfgoedhuis**.*(Norbertijnenabdij, 1976a)*

Het interieur van de **abdijkerk** getuigt van een bijzondere artistieke gelaagdheid, waarbij de 19de-eeuwse **neogotiek** van **architect P.P. Stoop**[2] in de 20ste eeuw werd aangevuld met **art-deco-interventies** door **Jules Ghobert**[4]. Een markant onderdeel van dit ensemble zijn de zwart marmeren ***ambones**, die zijn uitgevoerd in een **neo-Byzantijnse stijl** (zie figuur 13). Deze liturgische elementen zijn voorzien van verfijnd **mozaïekwerk** door de kunstenaar **C. Counhaye**[8], die eveneens verantwoordelijk was voor de decoratie van het ***ciborium** boven het hoogaltaar. (*Norbertijnenabdij*, 1976a)

[8] **Charles Counhaye** (1884-1971): een **Belgisch kunstenaar** en vooraanstaand **Waals expressionist** wiens stijl evolueerde van het **fauvisme** naar **realistische schematisering** onder invloed van het **kubisme**. Hij verwierf faam als vernieuwer van de monumentale decoratieve kunst en is in de Abdij van Tongerlo verantwoordelijk voor het **neobyzantijnse mozaïekwerk** van de **ambones**, de **zijaltaren** en het **ciborium**.("Charles Counhaye", 2026)

De meest bekende kunsthistorische waarde van de site is de aanwezigheid van de monumentale **replica van *Het Laatste Avondmaal***, die door abt **Arnoud Streyters**[9] in **1545** werd verworven voor de decoratie van het kerkkoor. Dit doek van bijna 34 vierkante meter vertoont de **kopie** van het originele fresco van **Leonardo da Vinci**[10] en werd omstreeks 1506-1507 vervaardigd door zijn leerlingen.
Na een intensieve restauratiecampagne is het doek in 2023 teruggeplaatst in de abdijkerk, waar het thans boven de hoofdingang aan het publiek wordt gepresenteerd (zie figuur 14).("Abdij van Tongerlo", 2026b; *Norbertijnenabdij*, 1976)

Fig. 13: Ambones in Neobyzantijnse stijl, J. Ghobert (1852) (*Godsnaam*, z.d.)

Fig. 14: 'Laatste Avondmaal' van Leonardo da Vinci en zijn leerlingen, (1495)(sinds 1545 in Tongerlo), eigen bron

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site haar interieur, voor en na herbestemming of additie van de nevenfunctie?*

Ten behoeve van de huidige nevenbestemmingen zijn onder meer het gelijkvloers en de eerste verdieping van de **secretariswoning** – het gebouw naast de algemene toegangspoort – ingericht voor commercieel medegebruik, specifiek in de vorm van enkele bedrijfsruimtes en ateliers. Ook de **Tiendenschuur, de Oude Hoeve** en de **Schaapkooi** hebben een nieuwe functie

---

[9] **Abt Arnoud Streyters** (abt: 1530-1560): leidde de Abdij van Tongerlo halverwege de 16de eeuw tijdens een periode van aanzienlijke financiële bloei en trad hierbij op als een belangrijk ***mecenas** voor de religieuze kunst. Hij verwierf blijvende bekendheid door in **1545** de monumentale replica van Leonardo da Vinci's ***Het Laatste Avondmaal*** aan te kopen ter verfraaiing van het toenmalige kerkkoor.("Abdij van Tongerlo", 2026a)

[10] **Leonardo da Vinci** (1452-1519): een Florentijnse polymath en een centrale figuur van de Italiaanse **hoogrenaissance**, wiens oeuvre getuigt van een grensverleggende synthese tussen **artistieke esthetiek, wetenschappelijk empirisme en anatomische precisie**. Hij verwierf wereldwijde faam met meesterwerken zoals de **Mona Lisa** en **Het Laatste Avondmaal**.("Leonardo da Vinci", 2026; *Leonardo da Vinci*, 2025)

gekregen. Na een gerichte renovatie is de ruimte geschikt gemaakt voor de nieuwe gebruikers, waarbij de oorspronkelijke **architecturale integriteit** grotendeels bewaard is gebleven. Het huidige verschil met de historische configuratie beperkt zich hierdoor nagenoeg volledig tot de toevoeging van **hedendaags kantoormeubilair** en de **noodzakelijke moderne voorzieningen** om te voldoen aan de vooropgestelde **eisen** van de Vlaamse overheid. De regels die het **Onroerenderfgoeddecreet** oplegt voor het exterieur, gelden eveneens voor het interieur. Het is bijgevolg verboden om op een wijze te handelen die een beschermd goed ontsiert, beschadigt of de erfgoedwaarden ervan op enige manier aantast.*(Decreet betreffende het onroerend erfgoed (citeeropschrift: "het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013"), z.d.; https, z.d.-a; Norbertijnenabdij, 1976a; Workshops – The Fashion Basement, z.d.; in & Frederickx, 2025)*

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun interieur?*

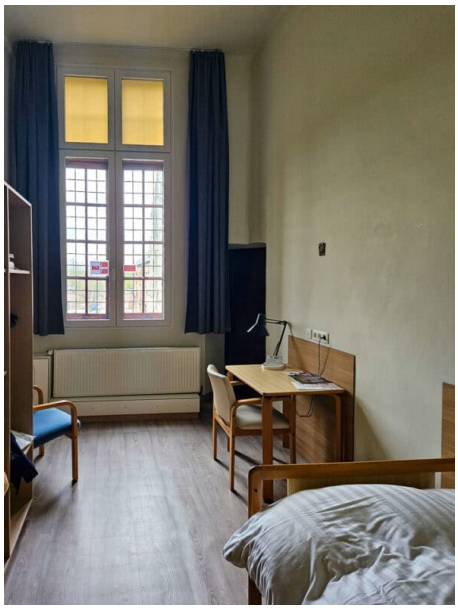

Fig. 15: Interieur van een gastenverblijf in de abdij van Tongerlo (Anne, 2024)

Fig. 16: Interieur van de refter voorzien voor de gasten van de abdij van Tongerlo (Anne, 2024)

De Norbertijnen van de Abdij van Tongerlo vormen, als **reguliere kanunniken**, geen bedelorde, maar zij hanteren niettemin **een levenswijze waarin soberheid en de afwijzing van overbodige luxe** centraal staan. Deze spirituele waarden zijn direct afleesbaar in de ruimtelijke organisatie en de inrichting van het interieur. Zoals geïllustreerd op figuur 15 en 16, bestaat er een duidelijke gradatie tussen de aankleding van **gemeenschappelijke ruimtes** en de **individuele verblijven**. Dit contrast van de fundamentele pijler van het **gemeenschaps-leven** waarbij de collectieve religieuze beleving prevaleert boven het individuele comfort.*(Abdij van Tongerlo, 1976; "Abdij van Tongerlo", 2026a; https, z.d.-a)*

De representatieve en liturgische functies binnen de abdij, zoals de **abdijkerk** en de **prelatuur**, vertonen een **monumentaler karakter** en een **rijkere artistieke afwerking** dan de private sfeer. In ruimtes die bestemd zijn voor afzondering, zoals de kamers in het Bisschopshuis, is de inrichting echter beperkt tot het functioneel noodzakelijke. (Anne, 2024; *https*, z.d.-a)

Tot op de dag van vandaag streeft de gemeenschap naar het **behoud** van de **historische integriteit** door het gebruik van **authentiek meubilair**, waarbij replica's enkel in specifieke gevallen worden aangewend om het ensemble compleet te houden. Dit resulteert in een interieur dat getuigt van een zeker historisch **mecenaat en materiële welstand**, terwijl de

dagelijkse **levensstijl** van de bewoners onveranderd geworteld blijft in **soberheid en religieuze devotie.** *("Abdij van Tongerlo", 2026a; Anne, 2024)*

Analyse architectuur conclusie:

Het complex is **historisch gelaagd** (daterend van de 14e tot de 20e eeuw) en kenmerkt zich door een naar binnen gerichte opbouw. De gevels zijn sober en stralen autoriteit uit zonder overbodige ornamentiek, wat past bij de norbertijnse spiritualiteit. De grote schaal en specifieke plantypologie maken het complex geschikt voor diverse functies zonder de kernwaarden aan te tasten.

2.2.1.4 ONDERZOEKSVELD 4: DE MATE VAN HERBESTEMMING/ VERANDERING/ ADDITIE

- *Wat bied de abdij/ klooster de omgeving/omwoners aan? Zijn er functies bijgekomen? Zo ja, de welke? / Is de site herbestemd? Zo ja, naar wat?/ Zijn er aanpassingen gedaan aan het originele grondplan? Zo ja, de welke?*

De abdij van Tongerlo wordt de dag van vandaag voor **verschillende redenen**, naast de spirituele, bezocht. Enkele hiervan zijn het **museum** van de geschiedenis van de orde, de **boekhandel** genaamd **'De Oude Linde'** en de **replica** van het **Laatste Avondmaal** van Leonardo da Vinci. Maar sommige bedrijven, zoals **'The Fashion Basement'**, kunstenaars **Laurent Reypens**[11], **Klaar Prims**[12] en **Leo Aerts**[13], 'De **levenschool'** en het **Fox&fish Cyberdefense,** een

[11] **Laurent Reypens** (1954 – heden): Een **Belgische kunstenaar** uit Westerlo. Hij is een **kunstschilder en beeldhouwer** die werkt met **polyester, brons en glas**. Zijn stijl wordt gekenmerkt door fascinatie voor de rust en eenvoud van alledaagse voorwerpen, waarbij hij consequent en specifiek het motief van de halfronde kom van **Royal Boch** op een kleine voet telkens herhaalt. (*Kunst bij de paters*, z.d.; "Laurent Reypens en Klaar Prims I Kunst van eigen bodem", z.d.)

[12] **Klaar Prims** (1973 - heden): Een **kunstenares uit Westerlo** die, vanuit een achtergrond in interieurvormgeving, gespecialiseerd in **mondgeblazen glas.** Haar werk, dat zij omschrijft als **"schilderen met licht".** Haar atelier en tentoonstellingsruimte bevinden zich in de Schaapskooi van de Abdij van Tongerlo (*About | klaar prims*, z.d.; *Klaar Prims | glass & craft*, z.d.; *Kunst bij de paters*, z.d.; "Laurent Reypens en Klaar Prims I Kunst van eigen bodem", z.d.)

[13] **Leo Aerts**: een **Belgische interieurarchitect** en designer die al meer dan 35 jaar actief is als de drijvende kracht achter het label **Alinea**. Zijn werk wordt gekenmerkt door een **sobere, functionele en tijdloze vormentaal**, waarbij de focus ligt op het gebruik van duurzame en karaktervolle materialen. Hij verwierf internationale faam met ontwerpen zoals de **salontafel *Meta*** voor **B&B Italia** en de **vaas *Ziggy*.** Naast zijn

cybersecuritybedrijf, vinden hier hun kantoor of atelier. *(» De Oude Linden, z.d.; Workshops – The Fashion Basement, z.d.; Anne, 2024; in & Frederickx, 2025)*(*Kunst bij de paters*, z.d.)

Fig. 17: Exterieur van de abdij van Tongerlo. De afbeelding toont de opstelling van kunstenaar Laurent Reypens voor het originele Da Vincimuseum. Hij baseerd beel van zijn schilderijen, beeldhouwerken en opstellingen op de kopjes van Royal Boch (was tot 2011 een Waalse aardewerkmanufactuur) (*Kunst bij de paters*, z.d.)

- *In welke mate heeft deze verandering/nevenfunctie of herbestemming effect op de samenleving en de gemeenschap indien deze er nog is?*

'De Levensschool', gevestigd in de **Oude Hoeve** van de abdij, vormt een van de nevenfuncties. Deze academie **voor integrale gezondheidszorg** biedt **alternatieve geneeswijzen**. De focus ligt hierbij voornamelijk op **preventie** en de **verlichting** van chronische klachten. Binnen hun methodiek wordt benadrukt dat een effectieve gezondheidszorg vraagt om een holistische benadering, waarbij het lichaam, de emoties, het cognitieve vermogen en de zingeving centraal staan. Middels diverse **cursussen en jaarmodules** faciliteert het team van de levensschool de overdracht van deze zorgvisie aan derden. *(Onze visie | Levensschool, z.d.)*

Daarnaast worden er cursussen aangeboden door het naai- en snitbedrijf **'The Fashion Basement'**, gesitueerd in de **secretariswoning**, het gebouw naast de algemene toegangspoort. Dit initiatief stelt participanten in staat om vaardigheden te verwerven omtrent naaien, patroontekenen en het modificeren van kledingstukken. In hetzelfde gebouw vinden we ook **Fox&fish Cyberdefense** terug. Maar ook een **beeldhouwer** vindt zijn atelier en

---

praktijk als ontwerper is hij verbonden aan de opleiding interieurarchitectuur van de **UHasselt** en werd hij meermaals bekroond met prestigieuze prijzen, waaronder de Duitse **Red Dot Design Award** en de **Good Design Award** in de Verenigde Staten. ("Leo Aerts", z.d.)

stockage-ruimte in het oude **da Vinci-museum**. *(in & Frederickx, 2025; Workshops – The Fashion Basement, z.d.)*

Naast de publiekstrekkers — zoals het **museum** in de **Tiendschuur**, **boekhandel 'de Oude Linde'** en de afbeelding van **het Laatste Avondmaal** (zie afbeelding 14)— genereren de overige nevenfuncties **geen significante bezoekersstromen**. Deze functies worden in mijn interview met de prior door hem beschreven als **"onzichtbare huurders"**. Hiermee wordt bedoeld dat de desbetreffende nieuwe functies een **minimale impact of ruimtelijke gevolgen** hebben voor de site.(*https*, z.d.-a)

Analyse mate van herbestemming conclusie:

Er is sprake van een succesvolle integratie van **"onzichtbare huurders"**, zoals een cybersecuritybedrijf en een naaiatelier, die nauwelijks fysieke of auditieve impact hebben op de site. De commerciële activiteiten (boekhandel, museum) worden door de abdij zelf beheerd, waardoor de regie over de passage en de geest van de plek behouden blijft.

2.2.1.5 ONDERZOEKSVELD 5: DE PERCEPTIE VAN DE SITE

- *In welke mate is de samenleving betrokken bij/geïnteresseerd in de abdij?*

Illustratief hiervoor zijn de diverse nieuwsartikelen waarin uitgebreid aandacht wordt besteed aan de **historische archieven** en de replica van **'Het Laatse Avondmaal'** van de norbertijnen van Tongerlo, die momenteel digitaal toegankelijk zijn. Dit digitale aanbod geniet een grote belangstelling, in het bijzonder vanwege het feit dat talrijke personen dit omvangrijke archief consulteren voor **genealogisch onderzoek en stamboomonderzoek**.(*Archief van Abdij van Tongerlo staat online*, z.d.) (Martin, 2019; Verberckmoes, 2019)(*Norbertijnenabdij Tongerlo*, 2021)

Daarnaast wijzen de reguliere **schoolbezoeken** — waaronder dat van basisschool De Bij uit Liedekerke — en de georganiseerde rondleidingen erop dat de abdij nog steeds een nadrukkelijke **educatieve functie** vervult. (*(20+) Dag 1 : bezoek aan de abdij van Tongerlo... - Basisschool De Bij | Facebook*, z.d.)

Tot slot dragen ook de **hedendaagse nevenfuncties** bij aan de **dynamiek** van de site. Verschillende artiesten en kantoren hebben inmiddels hun werkplaats of atelier binnen het abdijcomplex gevestigd.(*https*, z.d.-a; *Klaar Prims | glass & craft*, z.d.; *Kunst bij de paters*, z.d.; "Laurent Reypens en Klaar Prims I Kunst van eigen bodem", z.d.)

- *Hoe wordt de abdij nu omschreven door verschillende partijen? In nieuws? In toeristische boeken? …*

De abdij van Tongerlo wordt omschreven door **'Golf in Flanders'** als een van de mooiste en meest betekenisvolle Norbertijnenabdijen in Vlaanderen. Ze beamen de pracht van de nabijgelegen 3 eeuwen oude lindendreef die aansluit op de historische poort. Die vervolgens het binnenplein blootgeeft dat ze omschrijven als **"ruim, stemmig en sereen".** *(Golf In Flanders - Visit. Play. Enjoy, z.d.)*

‘Landschapspark de Merode’ representeert de abdij als een plaats van **rust** waar de bezoekers kunnen **genieten van erfgoed**, **natuur en stilte**. De locatie is volgens hen ideaal voor een dosis van 900 jaar geschiedenis, cultuur en religie. Het hoogtepunt van de abdij is naar hun mening de neogotische abdijkerk met haar schitterende **glas-in-loodram**en en de **replica van Leonardo da Vinci.** *(Abdij van Tongerlo, z.d.)*

‘Toerisme Westerlo’ raadt dan weer ten zeerste een bezoek aan de **Tiendschuur**, waar het leven van de Norbertijnen wordt uitgelegd. De abdij wordt gepromoot als vertrekpunt voor **wandel- en fietstochten**. ‘Toerisme Westerlo’ prijst de Norbertijnen van Tongerlo voor hun **rolstoelvriendelijke ingrepen** die ze aan het Witherenpad rondom de abdij hebben aangebracht, wat hun gastvrijheid benadrukt. *(Ontdek de abdij van Tongerlo | Toerisme Westerlo, z.d.-b)*

Analyse perceptie conclusie:

De abdij wordt nationaal gewaardeerd als een van de meest **betekenisvolle monumenten** van Vlaanderen. Bezoekers komen primair voor de historische pracht, de rust en specifieke kunstschatten zoals de replica van Da Vinci’s 'Laatste Avondmaal'. De publieke perceptie is die van een **spiritueel en cultureel baken** dat openstaat voor passanten zonder zijn eigen identiteit te verliezen.

2.2.1.6 DE DEELCONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK OVER DE ABDIJ VAN TONGERLO

De case van de **abdij van Tongerlo** en de residerende norbertijnen illustreert dat bij de **herbestemming** van **religieus erfgoed** rekening moet worden gehouden met de **ruimtelijke impact** en de **historische waarde** van het complex en zijn omgeving. Hoewel de **architectonische typologie** in theorie ruimte biedt voor diverse **nevenfuncties**, maakt de intrinsieke **spirituele waarde** ingrepen **complex en gevoelig**.

Daarom zijn de huidige nevenfuncties passend; door hun minimale aanwezigheid is de **impact op de historische site beperkt**. De verhuurde ruimtes genereren **weinig tot geen extra logistieke of recreatieve passage**. Enkel specifieke functies — zoals de **boekhandel**, de **levensschool** en de **lokale glaskunstenaar** in de voormalige schaapskooi — trekken incidenteel **bezoekers en toeristen**

Aandachtpunten bij herbestemmen/ nevenfuncties/ valorisaties uit het onderzoek van de abdij van Tongerlo	
1.	De impact van de nieuwe functie op de site (pasage, afval, geluid …)
2.	De historische waarde van het complex
3.	De mogelijke bruik met de spirituele waarde door de nieuwe functie
4.	De impact van de functie op het gebouw
5.	De investeringslast van de functie

2.2.2 DE ABDIJ VAN ROOSENBERG

2.2.2.1 ONDERZOEKSVELD 1: DE OMGEVING EN CONTEXT VAN DE SITE

- *In welke omgeving is de site gelegen ? Zijn er urbanistische of landelijke wijzigingen aan de site onderworpen? Wat betekent dit voor de abdij / het klooster ?*

De huidige site van de **Abdij Roosenberg** bevindt zich in een **bosrijke omgeving** op de **Wase cuesta** in **Waasmunster**. Door de ligging op aanzienlijke afstand van de openbare weg en de ontsluiting via een private toegangsweg ontstaat een **groene oase** van rust die de bewoners en bezoekers volledig afschermt van de publieke ruimte. Historisch gezien heeft de abdij **drie verschillende locaties** gekend. De oorspronkelijke dertiende-eeuwse vestiging (**Roosenberg I**) lag aan de oevers van de **Durme**, maar werd na de Franse Revolutie in 1797 afgebroken. In 1831 werd een tweede abdij (**Roosenberg II**) opgericht in de **Kerkstraat** in de dorpskern, totdat de zusters in 1975 de huidige locatie aan de **Oudeheerweg-Heide** (**Roosenberg III**) in gebruik namen om een meer **contemplatieve omgeving** op te zoeken. *(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; De Abdij van Roosenberg | Waasland, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)*

Het huidige complex is een **architecturaal meesterwerk** van de benedictijn-monnik **Dom Hans van der Laan**[14]. Het gebouw wordt beschouwd als een **Gesamtkunstwerk**, waarbij niet alleen de architectuur, maar ook het volledige **interieur en meubilair** door Van der Laan werden ontworpen op basis van het **plastische getal**. Het ontwerp kenmerkt zich door een **extreme eenvoud**, **mathematische verhoudingen** en een harmonieus spel tussen **binnen- en buitenruimtes**. Hoewel de locatie voor de bouw van het huidige klooster bestond uit bos en open weide, stond er voorheen een **uitkijktoren** van het **Militair Geografisch Instituut** op het terrein, die werd afgebroken om plaats te maken voor de nieuwbouw.(*Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet*, z.d.; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023; Herita, 2024)

De ruimtelijke context van de site werd verder beïnvloed door de aanleg van de **E17 in 1971**, die het **Ketelbos** in tweeën splitste. Aan de overzijde van deze snelweg lag een voormalig militair **hulpvliegveld**. Tijdens de **Koude Oorlog** waren er plannen voor de heropbouw van dit vliegveld, wat strikte beperkingen voor **hoogbouw**, zoals de **klokkentoren** van de abdij, had kunnen betekenen; deze plannen werden echter uiteindelijk niet uitgevoerd. Omdat de locatie oorspronkelijk een **natuur- en recreatiebestemming** had, bestonden er aanvankelijk administratieve zorgen omtrent de **bouwvergunning**. De vergunning werd uiteindelijk verleend omdat de abdij een breder maatschappelijk doel diende als **bezinningsoord**, **museum** en **archief**. Na de definitieve goedkeuring gingen de bouwwerken in **1974** van start.*(Herita, 2024; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*

---

[14] **Dom Hans van der Laan** (1904-1991): een Nederlandse **benedictijner monnik en architect** die een centrale rol speelde binnen de **Bossche School**. Hij is internationaal bekend om zijn theorie over de essentie van architectuur en de ontwikkeling van het **plastische getal**, een mathematisch verhoudingsstelsel voor driedimensionale ruimte. Zijn beperkte maar invloedrijke oeuvre, met als bekendste werk de **abdijkerk in Vaals**, kenmerkt zich door uiterste eenvoud, ritmiek en een specifiek spel met licht en schaduw. Voor de Abdij van Roosenberg ontwierp hij een volledig **Gesamtkunstwerk**, waarbij naast de architectuur ook het volledige **meubilair en interieur** door hem werden vormgegeven op basis van zijn architectonische principes.(*Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet*, z.d.; "Hans van der Laan (architect)", 2026; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023; Herita, 2024)

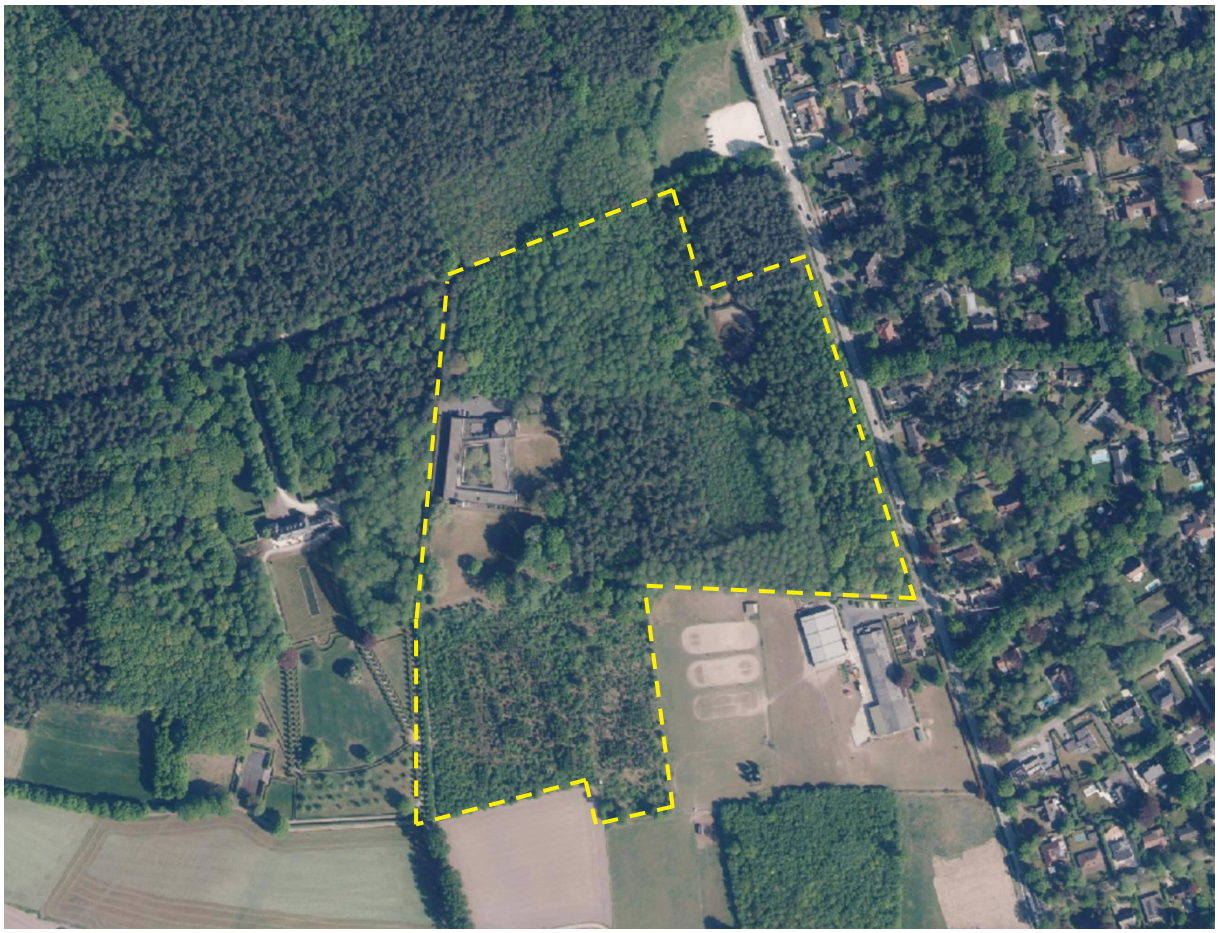

Fig. 18: Luchtfoto van de abdij van Roosenberg in Waasmunster langs de Oudeheerweg-Heide (Geopunt, zomer 2025) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Perceelgrens

Fig. 19: Ferrariskaart met de verschillende locaties van de abdij van Roosenberg (Geopunt, 1771-1778) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

- *Locatie Roosenberg I (1238-1797)*
- *Locatie Roosenberg II (1831-…)*
- *Locatie Roosenberg III (Dom Hans van der Laan)*

- *Is de keuze voor deze locatie bewust of toevallig ? Indien bewust, waarom?*

De locatie voor de huidige abdijsite werd geselecteerd door **rector Henri Raemdonck**[15]. Hij identificeerde een **open plek in het bos** op de **Wase cuesta** als de geschikte site voor de vestiging van de nieuwe abdij. De aankoop van deze gronden werd gefinancierd middels de **verkoop van twee hoeven** met een totale oppervlakte van ruim **tien hectare**, die tot op dat moment eigendom waren van de zusters van Roosenberg.(*Abdij Roosenberg | Herita*, z.d.; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023; *Klooster van Mariazusters van Franciscus*, 2023; Herita, 2024)

- *Is het beschermd of in de buurt van beschermd landschap? Hoe uniek is het landschap waarin de site is gelegen ?*

De **Abdij Roosenberg** maakt integraal deel uit van het **beschermde landschap** van de **Cuesta van het Waasland**. Daarnaast is de site officieel geklasseerd als **beschermd monument** (zie figuur 20). De landschappelijke setting van de abdij is uniek vanwege de situering op de **Wase cuesta**; met een hoogte van **35 meter boven de zeespiegel** vormt dit een van de hoogste punten in het Waasland. Het complex is volledig ingebed in een **bosrijke omgeving** en bevindt zich op een **hoge zandrug**, wat bijdraagt aan het besloten en contemplatieve karakter van de locatie.("Abdij van Roosenberg", 2025; *Klooster van Mariazusters van Franciscus*, 2023)

- *Is de site of delen van de site een beschermd monument ?*

De **Abdij Roosenberg** is sinds **23 oktober 2009** officieel erkend als **beschermd monument**. Zoals geïllustreerd door de rode afbakening in figuur 20, beperkt deze bescherming zich niet enkel tot het fysieke gebouwcomplex, maar omvat zij de volledige **omgevingszone**. De totale **beschermde oppervlakte** beslaat circa **130.717 m²**, waarmee ook de directe **landschappelijke context** en de historisch relevante **groene buffer** op de **Wase cuesta** onder het statuut van monumentenzorg vallen.(*Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023)

[15] **Henri Raemdonck** (1929-2011): vanaf 1965 directeur van de Abdij van Roosenberg, was de drijvende kracht achter de realisatie van het huidige kloostercomplex na de fusie van de zustergemeenschappen in de jaren 70. Hij selecteerde persoonlijk de **bosrijke locatie** op de Wase cuesta tijdens een wandeling en stelde **Dom Hans van der Laan** aan als architect nadat hij via de pers kennis had gemaakt met diens vernieuwende visie op architectuur.

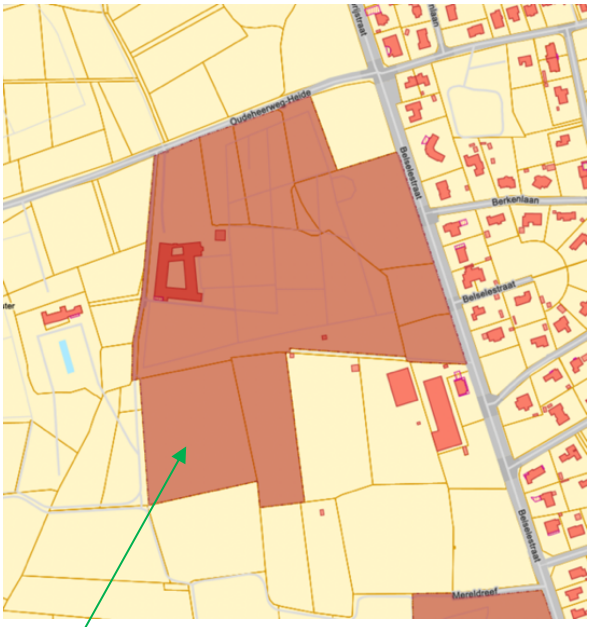

Fig. 20: Beschermd Monument aangeduid aan de hand licht doorzichtig rode zone (Geopunt) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Analyse omgeving conclusie:

De abdij is gelegen in een **bosrijk gebied** in Waasmunster, waarbij de architectuur en de natuur (tuin) onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het vormt een groene enclave die door de ruime afstand tot de openbare weg een **extreme mate van verstilling** garandeert. Deze natuurlijke afzondering was een bewuste keuze om de contemplatieve focus van de bewoners te ondersteunen.

2.2.2.2 ONDERZOEKSVELD 2: DE ORDE/ CONGREGATIE

- *Aard van de orde/ congregatie*

De huidige abdijsite, **Roosenberg III**, bood oorspronkelijk onderdak aan twee religieuze groeperingen: de **Reguliere Kanunnikessen van Sint-Victor** (ook wel victorinnen genoemd) en de **Mariazusters van Franciscus**. De victorinnen, de oorspronkelijke bewoners van de dertiende-eeuwse fundatie (**Roosenberg I**), leefden volgens de **Regel van de heilige Augustinus**.

Deze kloosterregel legt een sterke nadruk op **gemeenschappelijk bezit**, **evangelische gelijkheid** en een leven in onderlinge **liefde** en gemeenschap. De levenswijze volgens Augustinus fungeerde als een impliciet protest tegen maatschappelijke ondeugden zoals **hoogmoed**, **hebzucht** en **macht**. Als **contemplatieve orde** leefden de victorinnen in **clausuur**, een strikte afzondering van de buitenwereld die een leven van gebed en bezinning in volledige stilte mogelijk maakte.

In de jaren 70 leidde een daling van het aantal roepingen, op verzoek van de **bisschop van Gent**, tot een **fusie** tussen de victorinnen en de **Mariazusters van Franciscus**. Sindsdien zette de eengemaakte gemeenschap haar werking voort onder de naam van deze congregatie.

De Mariazusters van Franciscus hebben van oorsprong een **apostolische** achtergrond, waarbij de focus lag op actieve dienstbaarheid zoals **onderwijs**, **wezenzorg** en **armenzorg**. Hun leefregels van toen waren gebaseerd op de Regel van Sint-Franciscus. De regel vertelt hoe de religieuze gemeenschap een leven moet leiden in gehoorzaamheid, kuisheid en zonder eigen bezit. Nadat de Marizusters van Franciscus fuseren met de Victorinnen en zich vestigen in Waasmunster, kiezen we resoluut voor een **contemplatieve levenswijze**. Op de huidige locatie vormden **stilte**, **rust** en **gebed** de kern van hun bestaan.

(*Abdij Roosenberg | Herita*, z.d.; "Abdij van Roosenberg", 2025; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023; *Klooster van Mariazusters van Franciscus*, 2023; Herita, 2024)

- *Geschiedenis van de orde/ congregatie*

- **De Reguliere Kanunnikessen van Sint-Victor (Victorinnen):**

De orde van de **victorinnen**, officieel bekend als de **Reguliere Kanunnikessen van Sint-Victor**, vindt haar historische oorsprong in een Parijse **kluizenarij** die in **1110** werd gesticht en werd toegewijd aan de martelaar **Victor van Marseille**. In de eerste helft van de dertiende eeuw, specifiek rond **1237-1238**, breidde de gemeenschap haar invloedssfeer uit naar **Vlaanderen**. Deze expansie werd mede in de hand gewerkt door de toenmalige socioreligieuze context, waarbij gevestigde kloosterordes hun deuren vaker gesloten hielden voor de oprichting van nieuwe vrouwenhuizen.*("Abdij van Roosenberg", 2025)*

Binnen de kerkelijke structuur onderscheidden de victorinnen zich door een aanzienlijke mate van institutionele **autonomie**. Zij boden een **zelfstandige vestiging** waarin de religieuze gemeenschap het recht had om haar eigen **abdis** te verkiezen. De spirituele grondslag van hun leven werd gevormd door de **Regel van de heilige Augustinus**, de oudste kloosterregel van het Westen.*(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; "Abdij van Roosenberg", 2025)*

- **De Mariazusters van Franciscus (Maricolen):**

De Mariazusters van Franciscus is een diocesaan instituut dat zijn oorsprong vindt in België. Daarom is de geschiedenis van deze congregatie te vinden onder het deel '*Geschiedenis van de locale gemeenschap van de site'*

- *Geschiedenis van de locale gemeenschap van de site*
- **De Reguliere Kanunikessen van Sint-Victor (Victorinnen**):
    - **Roosenberg I**:

Het eerste klooster werd opgericht in 1238. Daar richtingen de Regulier Kanunikessen op vraag van de Doornikse bisschop Walter de Marvis de abdij op vlakbij de Drume. Maar na meer dan

300 jaar werd de abdij meerdere malen geplunderd en aangevallen, waardoor de zusters in 1578 uiteindelijk de site verlaten nadat de abdij was verwoest.

- **Roosenberg II**:

Uiteindelijk keren de zusters na ongeveer dertig jaar, in 1609, terug naar Waasmunster. Waar hun een nieuwe uitdaging van 40 jaar zou staan te wachten inzake de inhuldiging van de abdij. De Gentse bisschop, Antonius van Triest, had enkele problemen met hun regelgeving omtrent hun clausuur. Maar na jaren van discusie met deze bisschop is het uiteindelijk de Franse revolutie die ervoor zorgt dat de zusters opnieuw moeten vluchten. Hun abdij wordt wederom leeg geplunderd en gesloopt.

In 1831 ontvermt Joanna Van Doorslaer de ten Reynen zich over het lot van de orde. Ze schenkt enkele gebouwen aan de zusters en wordt zelf abdis van dit slotklooster. Ongeveer 10 jaar later wordt er een kostschool aan het klooster verbonden maar nog geen 40 jaren erna wordt er naar een andere orde gekeken voor onderwijs en keren de zusters van de Roosenberg abdij zich terug tot hun koorgebed en contemplatieve leven.

- **Roosenberg III**:

Na de eerste en tweede wereld oorlog waren er nog weinig roepingen en daalde het aantal zusters snel. In 1971 fusioneren de Reguliere Kanunikessen zich met de congregatie van de Mariazusters van Franciscus. Dit komt niet vaak voor in de geschiedenis aan gezien het twee gemeenschappen waren van een andere aard, de ene contemplatief de andere apostolisch.

Deze transitie vroeg voor en nieuw begin, op een nieuwe locatie dat zou bekroond worden met het werk van Dom Hans van der Laan.

- **De Mariazusters van Franciscus (Maricolen):**
  - Maricolen/ Marollen/ Spinessen/ Spinersen:

De Mariazusters van Franciscus, toen nog maricolen genaamd, begonnen als devote lekenvrouwen. Dit was een apostolische beweging met een caritatieve missie, waarbij zij de armen ondersteunen door middel van het spinnen en weven van textiel, in het 'Spinhuis Sint-Elizabeth'. Deze praktische en sobere levenswijze vertoonde sterke spirituele parallellen met de idealen van de **minderbroeders-franciscanen**, die de nadruk legden op eenvoud, arbeid en evangelische armoede.

- Maricollen van het Spinhuis van Waasmunster:

Door de Franse revolutie moesten de zusters hun thuis verlaten in 1798, maar door de dorpspastoor kan de religieuze gemeenschap terugkeren. In de tussentijd had zich een tweede maricollengemeenschap gevormd die zich gevestigd heeft in een van de huizen van de pastoor in de Kerkstraat. In 1822 zouden de beide gemeenschappen zich verenigd hebben. Ze krijgen voortaan de officieële erkenning als religieuze zustergemeenscap genaamd 'Maricollen van het Spinhuis van Waasmunster', nadat de bisschop van Gent in 1830 hun congregatie goedkeurd. Vanafdan groeit de congregatie uit tot een wijdverspreid netwerp van bijhuizen, waarvan de abdij van Roosenberg als één kan beschouwd worden.

- Maricolen-franciscanessen:

In de tweede helft van de 19e eeuw worden ze erkend als reguliere derde-ordelingen van de Heilige Franciscus en verkregen de zustergemeenschap op deze wijde de naam 'maricolen-franciscanessen'. Ze hadden uitgebreide caritatieve taken, zoals bejaardenzorg, verlenen van onderwijs en wezenworg. Kort na 1879 werd naast het klooster de katholieke meisjesbasischool gebouwd.

- Mariazusters van Franciscus:

Op aanvraag van de bisschop van Gent fusioneren de Mariazusters van Franciscus met de Victorinnen in 1971. Met deze fusie passen de Mariazuster van Franciscus zich ook aan naar de contemplatieve aard van de nieuwe abdij. Na de fusie focusten ze wich meer op stilte, rust en gebed in plaats van de careatieve taken die ze voordien opzich namen.

(Herita, 2024; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Klooster van Mariazusters van Franciscus, 2023)

- *Wat is hun levenswijze? Hoe wordt dit gereflecteerd in de site?*

De huidige **Abdij Roosenberg (Roosenberg III)** fungeert als de fysieke manifestatie van de **fusie** tussen de **Reguliere Kanunnikessen van Sint-Victor** en de **Mariazusters van Franciscus**. Het door **Dom Hans van der Laan** ontworpen complex verenigt de spirituele tradities van beide gemeenschappen in een modernistische vormgeving.*(Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.)*
De weerspiegeling van deze gedeelde spiritualiteit in de architectuur kan aan de hand van de volgende punten worden geanalyseerd:

- **Focus op Gemeenschapszin en Eenheid:** In navolging van de **augustijnse traditie** van de victorinnen staat het gemeenschapsideaal centraal in het ontwerp. De **kloostergang (pandgang)** en het **binnenhof** fungeren als verbindende elementen die de verschillende essentiële functies van de abdij tot een samenhangend geheel smeden. Deze ruimtelijke ordening legt de nadruk op de **onderlinge verbondenheid** en het collectieve leven boven het individu, waarbij alle ruimtes voor elke bewoner op een gelijkwaardige wijze toegankelijk zijn.(Dom Hans van der Laan | Herita, z.d.; Geschiedenis van Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)
- **De Abdijkerk als Spiritueel Middelpunt:** De **achthoekige abdijkerk**, met het **centraal geplaatste altaar**, symboliseert de centrale plaats van het gebed en de eenheid binnen de gemeenschap. De architecturale keuze om enkel **lichtinval via het bovenste deel** van de kerk toe te laten (zenithaal licht), minimaliseert externe afleidingen en bevordert de focus op de liturgie en contemplatie.*(Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*
- **Soberheid en Materiaalgebruik:** De franciscaanse waarden van **nederigheid en soberheid** komen tot uiting in het gebruik van "eerlijke" en onafgewerkte materialen. Het complex is opgetrokken uit **baksteen, beton, natuursteen en ruw hout**, vaak witgekalkt, wat een bewuste afkeer van hoogmoed en luxe reflecteert. Deze esthetiek wijkt fundamenteel af van de meer decoratieve middeleeuwse abdijtradities en streeft naar een **tijdloze eenvoud**. *(Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*
- **Gelijkheid door Uniformiteit:** Het concept van het **Gesamtkunstwerk** strekt zich uit tot het door Van der Laan ontworpen **meubilair**. De uniforme vormgeving van de

bidbanken en het overige interieur benadrukt de **evangelische gelijkheid** binnen de gemeenschap: elke zuster beschikt over identieke middelen die aansluiten bij haar noodzakelijke behoeften, zonder onderscheid in rang of stand.*(Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*
Contemplatieve Gastvrijheid: De integratie van beide ordes leidde tot een gedeelde visie op **contemplatieve gastvrijheid**. Ondanks het besloten karakter van de clausuur werd in de **westvleugel** ruimte gereserveerd voor een **gastenkwartier** (met capaciteit voor circa 25 gasten) en een publiek toegankelijk **abdijmuseum**. Hiermee werd een evenwicht gezocht tussen de monastieke afzondering en de maatschappelijke rol als bezinningsoord.*(Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Roosenberg | Departement Cultuur, Jeugd & Media, z.d.; Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM, z.d.)*

- *In welke mate hebben ze impact op de samenleving en omgekeerd doorheen de tijd? (Ecologisch, kennis, …) Is de gemeenschap actief of contemplatief ? Indien actief, welke activiteiten?*

De vroegere religieuze gemeenschap van Roosenberg III bood burgers **contemplatieve gastvrijheid** door de abdij open te stellen als bezinningsoord voor stilte en reflectie. Bezoekers hadden toen toegang tot het **abdijmuseum**, het gastenkwartier voor overnachtingen en vandaag de dag worden er ook publieke evenementen zoals **orgelconcerten** in de abdijkerk en rondleidingen georagniseerd door herita . Omgekeerd ontvangt de gemeenschap maatschappelijke steun via **erfgoedzorg** en wetenschappelijk onderzoek door instanties zoals Herita en PARCUM. Deze wisselwerking is essentieel voor het behoud van de historische en spirituele waarde van de site.*(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; "Abdij van Roosenberg", 2025; De Abdij van Roosenberg | Waasland, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM, z.d.)*

De **Mariazusters van Franciscus** vormen in de huidige abdij een **contemplatieve gemeenschap** die zich focust op gebed en afzondering in de natuur. Hoewel de congregatie van oorsprong apostolisch is, zijn de zusters in Waasmunster **teruggetreden** uit actieve maatschappelijke **diensten zoals zorg of onderwijs**. Hun interactie met de samenleving beperkt zich tot het faciliteren van gasten binnen een kader van monastieke stilte. De sobere architectuur van Dom Hans van der Laan ondersteunt deze levenswijze door een omgeving van rust en focus te creëren.*(Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; Dom Hans van der Laan | Herita, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM, z.d.)*

Analyse orde/congregatie conclusie:

De site werd bewoond door contemplatieve gemeenschappen (Victorinnen en later Mariazusters van Franciscus) die hun leven wijdden aan **mystiek, studie en gastvrijheid**. De zusters pasten hun levensregels aan om binnen de clausuur ruimte te bieden aan gasten, wat leidde tot een unieke balans tussen eenzaamheid en onthaal.

2.2.2.3 ONDERZOEKSVELD 3: ARCHITECTUUR

GRONDPLANNEN

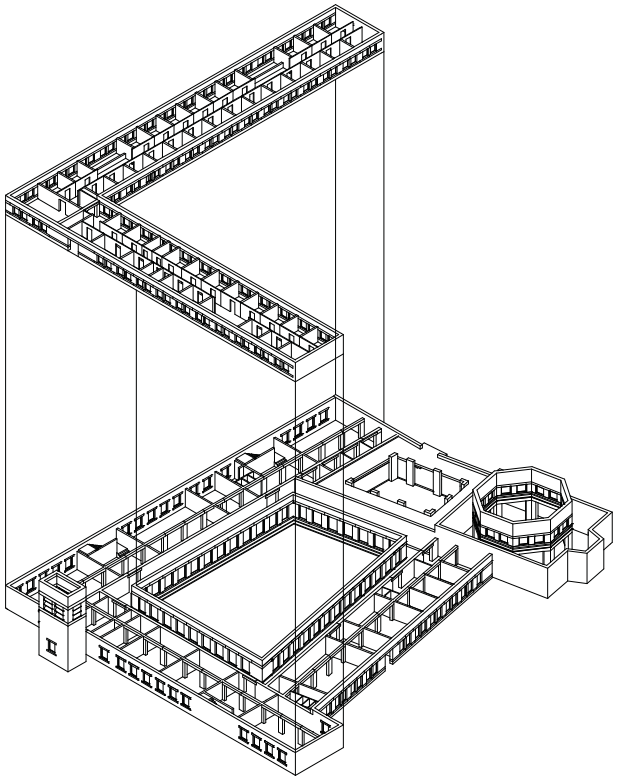

Fig. 21: Huidig 3d beeld van de abdij van Roosenbeg III, ("Een abdij in België",

- *Wat is de voornamelijk vorm en richting van de site? Is dit met een bepaalde reden gedaan?*

Het kloostercomplex is opgebouwd uit vier vleugels die een ruime, centrale **binnenhof** omsluiten. In de architectuur is de **horizontale lijn** dominant aanwezig, waarbij enkel het volume van de **georiënteerde abdijkerk** boven de rest van het complex uittorent. Geheel volgens de monastieke traditie is de kerk naar het oosten gericht. De vormentaal wordt gekenmerkt door een strenge **rechtlijnigheid**; in het gehele ontwerp zijn geen bogen of afrondingen verwerkt. Hoewel de basisvorm geometrisch is, werden de assen van de vleugels en de hoeken van de binnenhof specifiek afgestemd op de contouren van het **terrein**.(*Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023)

Dom Hans van der Laan ontwierp de abdij als een **Gesamtkunstwerk** op basis van een strikte mathematische compositie. Hierbij hanteerde hij een **grondmaat** en vaste verhoudingen, gebaseerd op het **plastische getal**, die consequent werden toegepast op het grondplan, de indeling van ruimten, de volumes, de opstanden en de ordonnantie van de pijlers en wandopeningen. Deze methodiek resulteert in een harmonieus geheel waarbij de ritmiek en de schoonheid van zowel de binnen- als buitenruimten volledig tot hun recht komen.(*Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet*, z.d.; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023)

- *Wie was de architect?*

Het gebouw is ontworpen door **Dom Hans van der Laan** (samen met zijn broer), nog voor de site gezien te hebben. De tuin is enkele jaren later aangelegd door *(Dom Hans van der Laan | Herita, z.d.; "Een abdij in België", z.d.; "Hans van der Laan (architect)", 2026; Herita, 2024)*

- *Is de architectuur gericht naar buiten of naar binnen?*

De architectuur van de **Abdij Roosenberg** kenmerkt zich door een uitgesproken **introvert karakter**, dat direct voortvloeit uit de monastieke traditie van de **clausuur**. Architect **Dom Hans van der Laan** ontwierp het complex als een **bezinningsoord**, waarbij de focus ligt op het faciliteren van een innerlijke belevingswereld door middel van ritmische ruimtelijke ordening en vormzuiverheid. Hoewel het gebouw openingen bevat die uitkijken op de omringende natuur, zijn de meest prominente raampartijen gesitueerd in de **pandgang**, die een direct zicht bieden op de centrale **binnenhof**. De abdij wordt beschouwd als een zeldzaam en gaaf voorbeeld van een modern **Gesamtkunstwerk**, wat impliceert dat elk aspect van de fysieke omgeving door Van der Laan zelf is vormgegeven. Deze holistische benadering komt tot uiting in het feit dat niet alleen de architecturale structuur, maar ook het volledige **meubilair**, de deuren, poorten en zelfs technische details zoals de verlichtingsarmaturen als uniek **maatwerk** zijn uitgevoerd.*(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; "Abdij van Roosenberg", 2025; "Een abdij in België", z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)*

- *Wat is de hiërarchie van de ruimtes? Hoe en welke ruimtes zijn met elkaar verbonden?*

De architectuur van de Abdij Roosenberg wordt gekenmerkt door een strikte **ritmische ruimtelijke ordening** en een heldere functionele zonering. In het ontwerp is een consequent onderscheid gemaakt tussen de verschillende leefgebieden: de **dagfuncties** zijn op het gelijkvloers ondergebracht, terwijl de **nachtfuncties**, waaronder de slaapvertrekken van de zusters en gasten, zich op de eerste verdieping bevinden.*(Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*

Binnen de ruimtelijke hiërarchie van het complex vormt de **abdijkerk** het grootste en meest dominante volume. Deze centrale gebedsruimte staat in directe verbinding met de **sacristie**, die op haar beurt de overgang vormt naar de meer private zitkamers en kantoorruimten,. De **conferentie- en recreatieruimte** is de tweede grootste ruimte binnen het gebouw. De omvang van deze publieke zone vloeit rechtstreeks voort uit de spirituele waarden van de religieuze gemeenschap, die een sterke nadruk legt op **contemplatieve gastvrijheid** en het creëren van ruimtes die **ontmoeting** tussen zusters en gasten stimuleren.*(Dom Hans van der Laan | Herita, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Roosenberg | Departement Cultuur, Jeugd & Media, z.d.; Herita, 2024)*

EXTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van de gevels ? Welke stijlen?*

Het exterieur van de Abdij Roosenberg geldt als een representatief voorbeeld van een **tijdloze moderne bouwstijl**, die nauw verbonden is met de principes van de **Bossche School**. Door de strikte toepassing van het **plastische getal**, een mathematisch matenstelsel ontwikkeld door Dom Hans van der Laan, vertoont de gevel een sterke ritmiek en een harmonieuze ruimtelijke ordening. Dit resulteert in een plastisch geheel waarbij de verhoudingen tussen massa en opening nauwkeurig zijn bepaald.*(Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; "Bossche School", 2025; Dom*

Hans van der Laan | Herita, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)

De gevelopbouw wordt gekenmerkt door een grote materiële soberheid en bestaat uit **witgekalkte bakstenen muren**. De onverdeelde raampartijen zijn diep in de gevel geplaatst en fungeren als **massieve doorbrekingen** die de dikte van de muren accentueren. Een opvallend horizontaal element in het exterieurbeeld is de **gekartelde dakrand**, samengesteld uit ronde, donkerbruin geglazuurde pannen. Deze specifieke afwerking fungeert niet enkel als architecturale decoratie, maar dient primair als een bindelement dat de homogeniteit van het volledige **Gesamtkunstwerk** versterkt.*(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; "Bossche School", 2025; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*

Fig. 22: Exterieur van de abdij van Roosenberg, foto getrokken van op het voorplein van de toren van de abdij kerk, eigen bron

Fig. 23: Exterieur van de abdij van Roosenberg, ingezoemd beeld van een van de regenwaterafvoer buiwen met spuwer, eigen bron

- *Zijn er (glas-in-lood)ramen aanwezig? In welke staat zijn ze? Zijn ze waardevol voor het behoud van de geschiedenis van de site?*

Er zijn **geen** glas-in-lood ramen aanwezig. *("Abdij van Roosenberg", 2025; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)*

- *Zijn er andere merkwaardigheden die de site uniek maken?*

De Abdij Roosenberg wordt in de architectuurwereld erkend als een zeldzaam en gaaf voorbeeld van een **Gesamtkunstwerk**. In dit holistische concept zijn de architecturale structuur, het interieur en het meubilair tot in de kleinste details op elkaar afgestemd op basis van het **plastische getal**. Deze integrale benadering strekt zich eveneens uit tot de ruimten buiten het eigenlijke kloostergebouw, die de specifieke identiteit van het complex versterken.(*Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet*, z.d.; Herita, 2024)

De **centrale binnenhof** vormt een essentieel onderdeel van dit ontwerp en werd gerealiseerd door landschapsarchitecten **Pieter Buys**[16]. Hoewel Dom Hans van der Laan de algemene richtlijnen vastlegde, bood hij de ontwerpers de vrijheid om tot een eigen invulling te komen. Een belangrijk uitgangspunt was dat de tuin een **naadloze voortzetting** van het interieur moest vormen, zij het met een minder rigide karakter dan de gebouwde constructie. *(Herita, 2024; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*

Concreet hield dit in dat de tuinpaden oorspronkelijk een breedte van **3,5 meter** kregen, waarmee zij exact de maatvoering van de interne **pandgang** reflecteerden. Door de natuurlijke overgroeiing van de beplanting is deze strikte maatvoering in de loop der tijd minder zichtbaar geworden. De **sobere, geometrische tuin** fungeert als een visueel sluitstuk van de binnenhof en sluit nauw aan bij de **eenvoud** van zowel het exterieur als het interieur. Naast de zorgvuldig gekozen beplanting bevat de tuin een gemetselde, **cirkelvormige verlaging**, die binnen de contemplatieve context van de abdij dienstdoet als een sociale ontmoetingsplaats of **gesprekscirkel**.*(Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)*

[16] **Pieter Buys** (1923-2018): **Landschapsarchitecten** die samen verantwoordelijk waren voor het ontwerp van de centrale **binnenhof** van de Abdij Roosenberg. Hoewel we binnen de algemene architecturale richtlijnen van **Dom Hans van der Laan** werkten, kreeg hij de vrijheid om een tuin te realiseren die als een **minder rigide** maar naadloze voortzetting van het interieur fungeert, waarbij de natuurlijke omgeving de kloosterarchitectuur optimaal ondersteunt.

Fig. 24: Exterieur van de abdij van Roosenberg, binnenhof met gesprekscirkel , eigen bron

Fig. 25: Exterieur van de abdij van Roosenberg, houten kruis op de begraafplaats, (Herita, 2024)

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site voor en na herbestemming indien de site herbestemd is?*

De site is in een zekere vorm **herbestemd**. Het is in **erfpacht** gegeven aan **Herita** sinds 2023. Zij zullen de daaropvolgende **50 jaar** beheren en openstellen voor het publiek. *(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)*

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun exterieur?*

De manier van leven van de religieuze gemeenschap in de Abdij Roosenberg — gekenmerkt door **contemplatie, stilte en soberheid** — is direct afleesbaar uit de architecturale vormgeving en de inplanting van het exterieur. In navolging van de visie van Dom Hans van der Laan vormt het gebouw een fysieke vertaling van de monastieke waarden.*(Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)*

- **Afzondering en Natuur:** De keuze voor de locatie op de hoge zandrug van de **Wase paracuesta**, verscholen midden in de bossen en ver weg van de openbare weg, weerspiegelt de wens van de zusters om zich contemplatief terug te trekken in de stilte van de natuur. De abdij is zo ingepast dat de omgevende natuur de architectuur versterkt.(*Abdij Roosenberg | Herita*, z.d.; *Dom Hans van der Laan | Herita*, z.d.; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023)
- **Introvert Karakter:** Het complex bestaat uit **vier vleugels rondom een ruime centrale binnenhof**, wat een introverte structuur creëert. Dit ontwerp ondersteunt de **clausuur** (afzondering); de gevels aan de buitenzijde zijn grotendeels gesloten, terwijl de grootste raampartijen zich aan de binnenzijde (de pandgang) bevinden met zicht op het hof.*(Herita, 2024; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*

- **Soberheid en Eenvoud:** In lijn met de franciscaanse en augustijnse idealen van nederigheid en afkeer van luxe, vertoont het exterieur een **grote eenvoud en strenge rechtlijnigheid**. Er is een bewuste afwezigheid van bogen of decoratieve bouwkundige versiersels. *(Herita, 2024; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*
- **Eerlijke Materialen:** Het gebruik van sobere materialen zoals **baksteen, beton en ruw hout**, gecombineerd met witgekalkte gevels en platte daken, benadrukt de evangelische armoede en de focus op de essentie van het verblijf. *(Herita, 2024; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023)*
- **Spirituele Hiërarchie:** Hoewel de horizontale lijn in het complex dominant is, toont het exterieur een duidelijke spirituele hiërarchie door het **achthoekige volume van de abdijkerk** dat boven de rest van het klooster uittorent. Dit markeert de gebedsruimte als het hart van de gemeenschap.(*Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023)
- **Discrete Symboliek:** De religieuze bestemming wordt slechts subtiel aangeduid via een klein kruisje op de poortluifel en gevelstenen met Latijnse inscripties zoals *"Hic deum adora"* (Aanbid hier God), wat past bij de ingetogen levensstijl van de bewoners.(*Abdij Roosenberg | Herita*, z.d.; *Dom Hans van der Laan | Herita*, z.d.; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023)

INTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van het interieur? Welke stijlen ?*

De architectuur van de **Abdij Roosenberg** staat internationaal bekend als een zeldzaam en gaaf voorbeeld van een hedendaags **Gesamtkunstwerk**. Het complex, ontworpen door de benedictijn-architect **Dom Hans van der Laan**, vormt een unieke synthese tussen eeuwenoude monastieke bouwprincipes en moderne 20ste-eeuwse technieken. De gehanteerde stijl wordt gedefinieerd als een **tijdloze moderne bouwstijl**, die nauw verbonden is met de **Bossche School**[17], een invloedrijke architectuurstroming waarvan Van der Laan een van de leidende figuren was.

Deze **modernistische architectuur** vindt haar fundament in een strikt matenstelsel: het **plastische getal**. Dit mathematische verhoudingsstelsel, een driedimensionale doorvertaling van de gulden snede, bepaalt de volledige ruimtelijke compositie van het gebouw. Hierdoor ontstaat een **ritmische ruimtelijke ordening** waarbij vormzuiverheid en de harmonie tussen ruimte en maat centraal staan. De visuele kenmerken van deze stijl uiten zich in een **strenge rechtlijnigheid** en een bewuste afwezigheid van decoratieve elementen of bogen.

[17] **Bossche School**: een **architectuurstroming** gebaseerd op het **plastische getal** van **Dom Hans van der Laan**, waarbij via strikte **mathematische verhoudingen**, sobere materialen en een nadruk op muurdikte gestreefd wordt naar een harmonieuze en ritmische ruimtelijke ordening.(“Bossche School”, 2025)

Fig. 26: Interieur van de abdij Roosenberg, recreatie ruimte op de tweede verdieping, eigen bron

Fig. 27: Beeld van Franciscus van Assisi, gemaakt door Niel Steenbergen, geplaatst bij de hoofdingang, (Herita, 2024)

- *Zijn er schilderijen, beeldhouwwerken of andere kunstwerken die eigen zijn aan het gebouw die als onroerend erfgoed zouden moeten gerekend worden?*

Naast de architecturale structuur bevat de Abdij Roosenberg diverse kunstwerken die de spirituele identiteit van de gemeenschap onderstrepen. Op het voorplein van het complex bevindt zich een bronzen standbeeld van **Sint-Franciscus van Assisi**, vervaardigd door de Nederlandse beeldhouwer **Niel Steenbergen**[18] in 1977. Het beeld toont de heilige met een lam en een wolf (in sommige bronnen omschreven als hond), een verwijzing naar de legende waarin Franciscus de wolf van Gubbio temde. Als eerste visuele element bij de hoofdingang symboliseert dit beeld de vrede en de verbondenheid met de natuur die de zusters nastreefden.

Binnen de abdijkerk bevindt zich een monumentaal **fresco** tegen de achterwand, tegenover het altaar. Dit werk werd in 1977 op verzoek van Dom Hans van der Laan gerealiseerd door **Théodore Strawinsky**[19], zoon van de componist Igor Stravinsky. De muurschildering beeldt een tronende Onze-Lieve-Vrouw uit, geflankeerd door de heiligen Petrus en Paulus. De keuze voor

[18] **Niel Steenbergen** (1911-1997): Nederlandse beeldhouwer, tekenaar en medailleur die een belangrijke bijdrage leverde aan de artistieke aankleding van de Abdij Roosenberg. Hij vervaardigde in 1977 het bronzen beeld van de **Heilige Franciscus van Assisi** op het voorplein en het natuurstenen reliëf in de doorgang naar de klokkentoren, dat de historische overgang van de victorinnen naar de Mariazusters van Franciscus symboliseert. Steenbergen genoot grote professionele erkenning en won onder meer de gouden **Prix de Rome** voor Beeldhouwkunst in 1938.(“Niel Steenbergen”, 2026)

[19] **Théodore Strawinsky** (1907-1989): zoon van de componist Igor Stravinsky, was een kunstschilder wiens stijl balanceert tussen het figuratieve en het abstracte. Op verzoek van Van der Laan realiseerde hij in 1977 de monumentale **fresco** van de tronende Onze-Lieve-Vrouw in de abdijkerk.(“Théodore Stravinsky”, 2025)

Strawinsky, die vaker voor religieuze instellingen werkte, paste binnen de visie van Van der Laan om kunst naadloos te integreren in de gewijde ruimte. Dit kunstwerk zie je op afbeelding 28.

De **gastvrijheid** van de Mariazusters vormde een essentieel onderdeel van hun maatschappelijke rol en spirituele beleving. De abdij fungeerde decennialang als een opvangplek voor een diverse groep bezoekers, waaronder pelgrims, studenten en individuen op zoek naar bezinning. Deze open houding wordt weerspiegeld in de sobere inrichting van de gastenrefter. In plaats van een overdaad aan religieuze symbolen, hangt hier het schilderij **'De gastvrijheid'** van de kunstenares **Rosemarijn van der Does**[20]. Dit werk benadrukt de centrale waarde van ontmoeting en dialoog binnen de muren van het klooster, een aspect dat ook in de architectuur door Van der Laan werd gefaciliteerd.

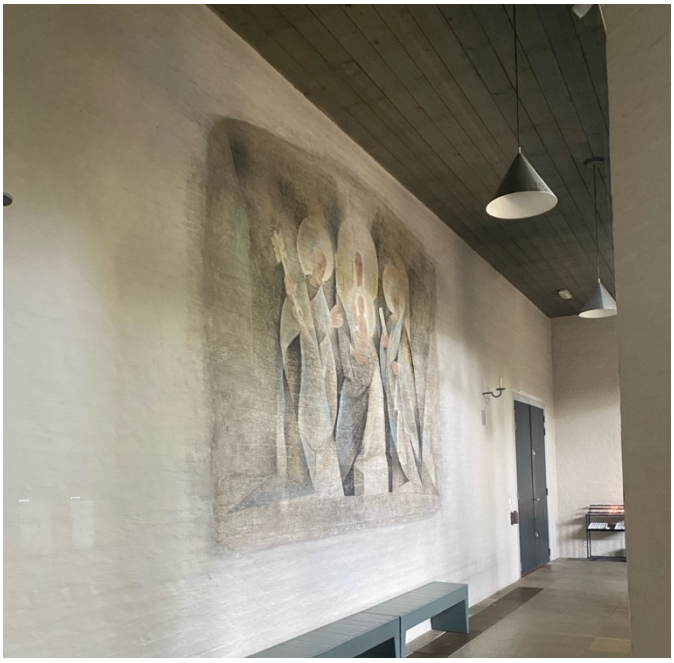

Fig. 28: Interieur van de abdij van Roosenberg, fresco van Théodore Stravinsky van Maria met het kind jezus in het midden, eigen bron

Fig. 29: Interieur van de abdij van Roosenberg, refter voor de religieuze gemeenschap, eigen bron

[20] **Rosemarijn van der Does (**1927-2017): vervaardigde voor de abdij de schilderijen ***De transfiguratie van Jezus*** (kloostergang) en ***De gastvrijheid*** (refter). Haar sobere werken vormen een essentieel onderdeel van de **artistieke aankleding** die de contemplatieve functie van het interieur ondersteunt. (*Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

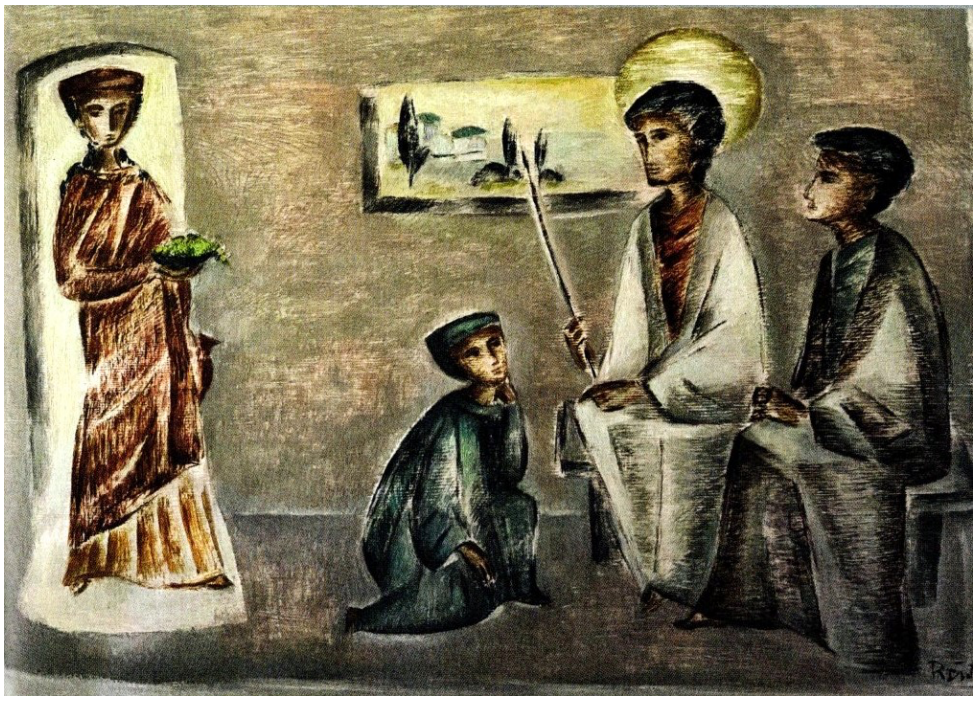

Fig. 30: De Gastvrijheid, fresco van Rosemarijn van der Does, in de refter voor de gasten, (Herita, 2024)

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site voor en na herbestemming indien de site herbestemd is?*

Hoewel de laatste zusters in 2016 naar hun moederklooster in Waasmunster verhuisden, is de oorspronkelijke inboedel van het complex grotendeels bewaard gebleven. Dit behoud is inherent aan het feit dat de abdij is ontworpen als een **Gesamtkunstwerk**, waarbij het gebouw en het interieur een onlosmakelijke eenheid vormen.

Dom Hans van der Laan ontwierp niet alleen de architecturale structuur, maar ook het volledige **meubilair** op basis van hetzelfde mathematische matenstelsel, waardoor deze elementen in hun essentie deel uitmaken van de ruimtelijke compositie. Naast het meubilair strekt dit holistische ontwerpconcept zich uit tot andere functionele objecten. Dom van der Laan was immers ook actief als **textielontwerper**. In de abdij worden daarom nog diverse kledingstukken bewaard die door de architect specifiek voor de zusters werden ontworpen, wat de uitzonderlijke graad van detail en samenhang binnen het complex onderstreept.
(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; "Abdij van Roosenberg", 2025; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Herita, 2024)

Fig. 31: Interieur van de abdij van Roosenberg, behoudnen interieur van de religieuzen van de abdij van Roosenberg, eigen bron

Fig. 32: Interieur van de abdij van Roosenberg, opgehangen gebedsmantels van de vroegere bewoners ontworpen door Dom Hans van der Laan, eigen bron

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun interieur?*

In navolging van de architecturale vormgeving van het exterieur kenmerkt het interieur van de Abdij Roosenberg zich door een uitgesproken **materiële eerlijkheid** en functionele soberheid,. De inrichting is ontworpen als een integraal onderdeel van het **Gesamtkunstwerk**, waarbij Dom Hans van der Laan het volledige meubilair baseerde op hetzelfde mathematische matenstelsel als het gebouw zelf. Deze objecten, veelal vervaardigd uit houten planken van een uniforme breedte en dikte, zijn ontworpen om uitsluitend te voorzien in de noodzakelijke behoeften van de bewoners, zonder enige vorm van overbodige ornamentiek of luxe.

Deze bewuste terughoudendheid in het ontwerp vormt een directe ruimtelijke manifestatie van de spirituele identiteit van de religieuze gemeenschap. De sobere vormgeving reflecteert de monastieke idealen van **evangelische gelijkheid** en eenvoud, en fungeert als een impliciet protest tegen maatschappelijke tendensen zoals hoogmoed, hebzucht en macht. Op deze wijze faciliteert de architectuur een omgeving die de focus volledig richt op de essentie van het contemplatieve leven: stilte, gebed en gemeenschapszin.

(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; Dom Hans van der Laan | Herita, z.d.; Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg, 2023; Regel van Franciscus, z.d.; Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM, z.d.; Herita, 2024)

Analyse architectuur conclusie:

De abdij is een **modern *Gesamtkunstwerk*** van Dom Hans van der Laan (1975), ontworpen volgens de principes van het plastisch getal. Het gebruik van witgekalkte baksteen, beton en ruw hout zorgt voor een sobere maar krachtige esthetiek. Elk detail, van de ritmering van de vensters tot de door Van der Laan ontworpen meubels, is bedoeld om de bewoner tot **innerlijke rust en gelijkheid** te brengen.

2.2.2.4 ONDERZOEKSVELD 4: DE MATE VAN HERBESTEMMING/ VERANDERING/ ADDITIE

- *Wat bied de abdij/ klooster de omgeving/omwoners aan? Zijn er functies bijgekomen? Zo ja, de welke? / Is de site herbestemd? Zo ja, naar wat?/ Zijn er aanpassingen gedaan aan het originele grondplan? Zo ja, de welke?*

Sinds het vertrek van de Mariazusters van Franciscus in augustus 2016 is de monastieke bewoning van de **Abdij Roosenberg** definitief beëindigd,. In 2023 werd het complex door de erfgoedstichting **Herita** in erfpacht genomen voor een periode van 50 jaar, wat leidde tot een structurele verschuiving in de toegankelijkheid van de site. Waar de focus voorheen lag op de private religieuze beleving en de traditionele monastieke gastvrijheid, fungeert de abdij thans als een publiek ontsloten **erfgoedmonument**.

Ondanks de afwezigheid van de religieuze gemeenschap blijft de site een actieve trekpleister voor bezoekers die zich wensen te verdiepen in de geschiedenis van de drie opeenvolgende abdijlocaties en de invloedrijke architectuur van **Dom Hans van der Laan**. De herbestemming heeft de spirituele dimensie van het gebouw echter niet geëlimineerd. De abdij wordt nog steeds ingezet als een oord voor **bezinning en meditatie**. Door middel van individuele bezoeken, stiltewandelingen en rondleidingen wordt de oorspronkelijke atmosfeer van rust en contemplatie voor een breed publiek bewaard en toegankelijk gemaakt.

- *In welke mate heeft deze verandering/nevenfunctie of herbestemming effect op de samenleving en de gemeenschap indien deze er nog is?*

De functionele wijziging van de Abdij Roosenberg naar een publiek toegankelijk **bezinningscentrum en museum** heeft de fysieke integriteit van de site nauwelijks aangetast. Sinds de stichting **Herita** de abdij in erfpacht heeft genomen, wordt er ingezet op een ontsluiting die het unieke erfgoed in zijn waarde laat.*(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; "Een abdij in België", z.d.; Roosenberg | Departement Cultuur, Jeugd & Media, z.d.; Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM, z.d.; Herita, 2024)*

Om de instandhouding van het kwetsbare interieur en het door Van der Laan ontworpen **meubilair** te garanderen, worden specifieke beheersmaatregelen gehanteerd. Bezoekers worden bijvoorbeeld aangemoedigd om de abdij tijdens een **stiltewandeling** op **kousenvoeten** te verkennen. Deze praktijk dient niet alleen om de materiële conditie van de vloeren en meubelstukken te beschermen, maar draagt tevens bij aan de zintuiglijke ervaring van de rust en de verstilling die inherent zijn aan de architectuur van het complex. Door deze strikte richtlijnen blijft het karakter van het **Gesamtkunstwerk** ook na het vertrek van de religieuze gemeenschap optimaal bewaard.*(Abdij Roosenberg | Herita, z.d.; Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet, z.d.; De Abdij van Roosenberg | Waasland, z.d.; Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM, z.d.)*

Analyse mate van herbestemming conclusie:

Momenteel is de site in erfpacht bij **Herita**, waarbij de focus ligt op het behoud van de site als museum en bezinningscentrum. Er wordt zeer strikt toegezien op de **architecturale integriteit**; bezoekers moeten bijvoorbeeld hun schoenen uitdoen om de originele vloeren en meubels te sparen. De herbestemming is hier eerder een "valorisatie" die de bestaande sfeer conserveert voor een breed publiek.

2.2.2.5 ONDERZOEKSVELD 5: DE PERCEPTIE VAN DE SITE

- *In welke mate is de samenleving betrokken bij/geïnteresseerd in de site?*

De Abdij Roosenberg fungeert momenteel als een publiek ontsloten erfgoedlocatie met een gestructureerd aanbod voor diverse doelgroepen. De site is elke **eerste zondag van de maand** geopend voor individuele bezoekers, waarbij de nadruk ligt op de zintuiglijke ervaring van de architectuur via een **stiltewandeling**. Elke **derde zondag van de maand** worden er **gegidste rondleidingen** georganiseerd die dieper ingaan op de historische, architecturale en spirituele dimensies van het complex.
De hedendaagse relevantie van de site uit zich in een brede publieke belangstelling:

- **Architectuur:** Liefhebbers en studenten bezoeken de abdij om het meesterwerk van **Dom Hans van der Laan** te analyseren, waarbij de principes van de **Bossche School** en het plastische getal centraal staan.
- **Wetenschappelijk onderzoek:** Organisaties zoals **PARCUM** voeren in opdracht van Herita diepgaand onderzoek uit naar zowel het **roerend erfgoed** van de eerdere abdijlocaties als de **immateriële aspecten** ("Verhalen van de plek") van het huidige kloosterleven.
- **Recreatie en bezinning:** De site dient als vertrekpunt of rustplaats voor diverse **wandel- en fietstochten**, zoals de rode en blauwe Roosenberg-wandelroutes, die de abdij verbinden met de natuur van de Wase paracuesta.

Naast de reguliere bezoeksuren wordt de abdijkerk maandelijks benut voor culturele evenementen. Elke **tweede zondag van de maand** vindt er een gratis **orgelconcert** plaats, waarbij werken van componisten zoals Bach en Mozart worden uitgevoerd. Verder faciliteren erfgoedpartners en organisaties (zoals Erfpunt) specifieke **architectuurlezingen** en educatieve programma's om de kennis over het unieke architecturale gedachtegoed van Van der Laan te verspreiden.(*Abdij Roosenberg | Herita*, z.d.; *De Abdij van Roosenberg | Waasland*, z.d.; *Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg*, 2023; *Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM*, z.d.; Herita, 2024)

- *Hoe wordt de abdij nu omschreven door verschillende partijen? In nieuws? In toeristische boeken? …*

De Abdij Roosenberg geniet een aanzienlijke waardering binnen de actieve recreatieve gemeenschap. Op digitale routeplatformen wisselen wandelaars en fietsers veelvuldig ervaringen, foto's en tips uit over de site. Deze publieke belangstelling wordt mede

gefaciliteerd door de huidige ontsluiting van het complex, waarbij de nadruk ligt op de toegankelijkheid van het erfgoed voor een breed publiek.(*Abdij Roosenberg | Herita*, z.d.; *De Abdij van Roosenberg | Waasland*, z.d.)

In diverse toeristische publicaties en regionale media wordt de abdij geprezen als een "verborgen architectonisch juweel". De specifieke inplanting van het gebouw, gesitueerd te midden van de bossen op de hoge zandrug van de **Wase cuesta**, wordt omschreven als een ideale omgeving voor stilte en bezinning, ofwel een "plek om tot jezelf te komen". De realisatie van dit moderne complex op de Oudeheerweg-Heide wordt in de literatuur bovendien onthaald als de "indrukwekkende wederopstand" van de abdij op haar **derde historische locatie**.(*Abdij Roosenberg | Herita*, z.d.; *De Abdij van Roosenberg | Waasland*, z.d.)

Analyse perceptie conclusie:

In de ogen van architectuurliefhebbers en erfgoedorganisaties is de abdij een **uniek monument** van de 20e eeuw. Het wordt gepercipieerd als een ideale plek voor stilte-wandelingen en spirituele herbronning, waarbij de sobere architectuur als een "huis voor de geest" wordt ervaren.

2.2.2.6 DE DEELCONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK OVER DE ABDIJ ROOSENBERG

Onderzoek naar de Abdij Roosenberg onderstreept het cruciale belang van de architecturale integriteit van het complex. De abdij is ontworpen als een holistisch **Gesamtkunstwerk**, waarbij elke maatverhouding en elk meubelstuk essentieel bijdraagt aan de beoogde spirituele ervaring. Bij toekomstige renovaties of functionele wijzigingen zal de uitdaging liggen in het integreren van modern comfort zonder de authentieke kwaliteiten van het ontwerp aan te tasten. Het gebouw is tot in detail afgestemd op de waarden en leefregels van de Mariazusters van Franciscus, waardoor de materiële structuur een **contemplatieve identiteit** draagt die onlosmakelijk verbonden is met de monastieke gemeenschap.

Naast de gebouwde structuur dient een eventuele herbestemming rekening te houden met de landschappelijke context en de impact op de omgeving. Bij het ontwerp en de uitvoering werd expliciet gestreefd naar een synergie waarbij de architectuur de omgevende natuur versterkt, zonder de **biodiversiteit** aan te tasten. De abdij is zorgvuldig ingepast op de hoge zandrug van de **Wase paracuesta**, waarbij de natuurlijke begrenzing door bosranden integraal deel uitmaakt van de ruimtelijke beleving. Dit principe van behoud en lage ecologische impact moet een fundamentele leidraad blijven in elk toekomstig beheer- of toekomstplan voor de site.

Aandachtpunten bij herbestemmen/ nevenfuncties/ valorisaties uit het onderzoek over de abdij van Roosenberg	
1.	De impact van de functie op de omgeving (pasage, parking, geluid …)
2.	De mogelijke bruik met de architectureal door de nieuwe functie
3.	De mogelijke bruik met de aard van het gebouw door de nieuze functie

2.2.3 HET MINDERBROEDERKLOOSTER VAN HASSELT

2.2.3.1 ONDERZOEKSVELD 1: DE OMGEVING EN CONTEXT VAN DE SITE

- *In welke omgeving is de site gelegen? Zijn er urbanistische of landelijke wijzigingen aan de site onderworpen?*

De site van het Minderbroedersklooster is gelegen in de **binnenstad van Hasselt**, specifiek aan de Minderbroedersstraat. Het complex strekt zich uit tussen de **Minderbroedersstraat en de Molenpoort**. Architecturaal wordt de site gekenmerkt als **gesloten bebouwing**, waarbij de gevels van de kerk en de grafkapel deel uitmaken van de straatwand. Achter het gebouwencomplex bevindt zich een **uitgestrekte kloostertuin**.

De gebouwen zijn gegroepeerd rond twee binnenplaatsen. De kern van het complex stamt uit de **17de eeuw** (bouwstart in 1645), maar er zijn in de 18de, 19de en 20ste eeuw ingrijpende aanpassingen en verbouwingen gebeurd aan de verschillende vleugels. De tweede binnenkoer is in de tussentijd niet meer met groen opgevuld maar dient eerder als parking.

In 1925 werd de neoromaanse **grafkapel** van **pater Valentinus Paquay**[21] gebouwd naar een ontwerp van architect Raymond Lemaire. Daarnaast werd de voormalige **ziekenzaal** omgevormd tot het Valentinusmuseum. De overgang tussen grafkapel en museum neemt de vrom aan van een binnenkoer. Deze binnenkoer is ingericht met enkele beelden en planten.

(Hasel, z.d.; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018; "Minderbroedersklooster (Hasselt)", 2022; KRUISVAARDER46, z.d.)

[21] Pater Valentinus Paquay, "het Heilig Paterke"(1828–1905): Een minderbroeder-franciscaan die aan het eind van de 19e eeuw als gardiaan verbonden was aan het klooster van Hasselt. Hij verkreeg deze bijnaam door een sterke **volksdevotie** die ontstond rond zijn persoon vanwege zijn grote **eenvoud** en zijn voortdurende toewijding aan de **biechtstoel** en pastorale zorg. In 2003 werd hij door paus Johannes Paulus II **zalig verklaard**.

Fig. 33: Luchtfoto van het Minderbroeder klooster in Hasselt, in de minderbroedersstraat 19-23 (Geopunt, zomer 2025) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Perceelsgrens

Fig. 34: Ferrariskaart van het Minderbroederklooster te Hasselt (Geopunt, 1771 – 1778) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

- *Is de keuze voor deze locatie bewust of toevallig ? Indien bewust, waarom?*

Hoewel de bronnen geen expliciete details verschaffen over de exacte wijze van de eigendomsverwerving, wijst de historische geveldecoratie op de steun van invloedrijke mecenassen. Tot aan de Franse periode bevond zich op de gevel een natuurstenen element met de **wapenschilden van de baron van Inhausen en Kniphausen**, heer van Vogelsanck, en zijn echtgenote. De aanwezigheid van dergelijke heraldiek suggereert dat de realisatie van het kloostercomplex mede mogelijk werd gemaakt door de financiële of juridische protectie van vooraanstaande adellijke families uit die periode.*(Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)*

De vestiging binnen de stadskern van Hasselt was een bewuste keuze die nauw verbonden was met de kernwaarden van de franciscanen. Als **bedelorde** richtten de minderbroeders zich specifiek op de groeiende stedelijke populaties. De orde streefde naar een leven in armoede en stelde zich ten dienste van de behoeftigen, waarbij de focus lag op **pastorale zorg en armenzorg**. Deze stedelijke oriëntatie stelde hen in staat om direct in contact te staan met de 'minderen' in de samenleving, wat in Hasselt onder meer tot uiting kwam in een intensieve zielzorg voor de lokale bevolking en de bediening van diverse broederschappen.*("Franciscanen", 2026; Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen, z.d.; ODIS, z.d.)*

- *Is het beschermd of in de buurt van beschermd landschap? Hoe uniek is het landschap waarin de site is gelegen ?*

Het klooster is **niet** in , noch nabij, een **beschermd landschap** gelegen. Wel kan er gezegt worden dat de klooster tuin een **uniek groen deel** is van het binnenstadsbeeld van Hasselt. Het klooster en haar tuin kunnen bestempeld worden als een van de weinige groene longen in de stad.

- *Is de site of delen van de site een beschermd monument ?*

Het complex, bestaande uit de **Kloosterkerk Sint-Rochus en het minderbroedersklooster**, is sinds **13 oktober 1980 aangeduid als beschermd monument**. Daarnaast is de site sinds 1 februari 2018 vastgesteld als bouwkundig erfgoed.

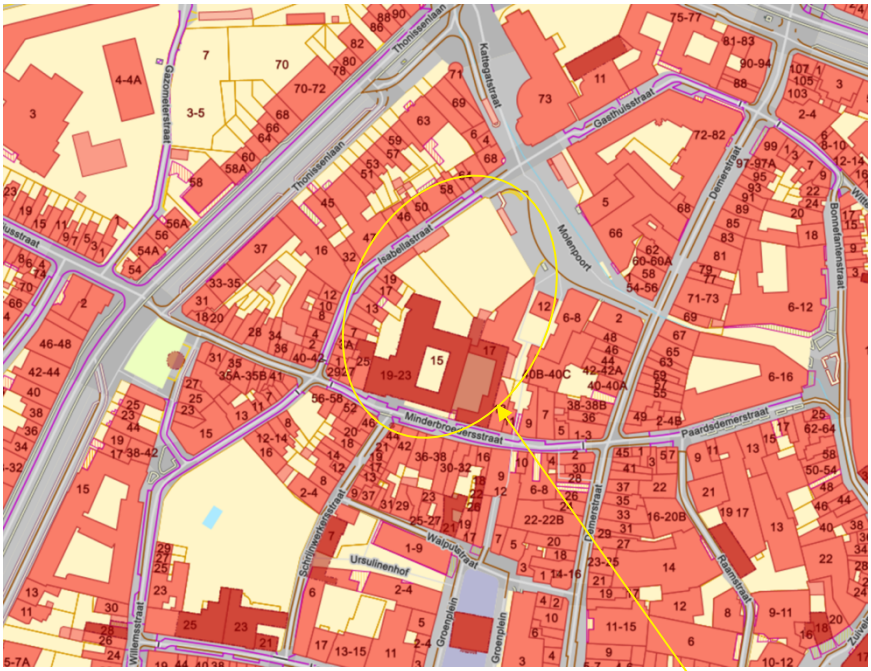

Fig. 35: GRB-kaart van het Minderbroederklooster te Hasselt , met de beschermde monumenten aangeduid in het donkerrood (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Analyse omgeving conclusie:

In tegenstelling tot de abdijen ligt dit klooster in een **dens bebouwde stedelijke context** in het hart van Hasselt. Er is een sterke fysieke en historische verwevenheid met de omliggende straten en de lokale bevolking, wat de site tot een toegankelijk onderdeel van het stadsweefsel maakt.

2.2.3.2 ONDERZOEKSVELD 2: DE ORDE/ CONGREGATIE

- *Aard van de orde/ congregatie*

De aanwezigheid en werking van de minderbroeders in Hasselt stoelen op de eeuwenoude traditie en leefregel van de franciscaanse orde.

- De communiteit in Hasselt behoort tot de **Minderbroeders Franciscanen**, binnen de kerkelijke traditie ook wel de **Serafijnse Orde** of de **"Eerste Orde"** genoemd. De benaming 'minderbroeders' vloeit voort uit het ideaal van Franciscus van Assisi om als de 'minderen' of de 'kleinsten' in de samenleving te fungeren, solidair met de armen.
- Als **bedelorde** wijken de franciscanen af van de traditionele monastieke orden. In plaats van inkomsten te genereren uit grootgrondbezit, streefden zij historisch naar een leven in **collectieve armoede**, afhankelijk van **eigen arbeid en aalmoezen**. Het accent ligt hierbij op het delen van middelen en het afzien van persoonlijk of gemeenschappelijk eigendom.
- In tegenstelling tot puur contemplatieve kloosterorden, zijn de minderbroeders sterk gericht op **presentie in de wereld**. Hun missie kenmerkt zich door een actieve sociale bewogenheid en dienstbaarheid, waarbij de focus ligt op pastorale zorg voor de stedelijke bevolking en ondersteuning van kwetsbare groepen.
- De organisatie binnen een minderbroederklooster is gebaseerd op broederschap in plaats van een strikte hiërarchie.
    - De lokale overste wordt een **gardiaan** genoemd (in tegenstelling tot een abt of abdis), een term die de nadruk legt op onderlinge zorg in plaats van een autoritaire positie.
    - Er wordt een formeel onderscheid gemaakt tussen **paters** (broeders met een priesteropleiding) en **fraters of broeders** (broeders zonder priesterwijding), hoewel zij als gelijken binnen de gemeenschap leven.
- **De Regula Bullata**: Het fundament van hun handelen is de **Regula Bullata**, de kloosterregel die in 1223 door paus Honorius III officieel werd bekrachtigd. Deze regel verplicht de volgelingen tot een leven in gehoorzaamheid, zonder eigendom en in kuisheid. Daarnaast spoort de regel de broeders aan om actief bij te dragen aan **vrede, gerechtigheid en de eerbiediging van de schepping**.

("Franciscanen", 2026; Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen, z.d.)(*Hasselt*, z.d.-a)

- *Geschiedenis van de orde/ congregatie*

- **Ontstaan en fundament (1209-1223)**: De orde werd in **1209** gesticht door **Franciscus van Assisi**. Samen met zijn eerste elf metgezellen koos hij voor een leven in **absolute armoede**, waarbij zij al hun bezittingen wegschenken om Christus na te volgen als "mindere" broeders. Na een eerste mondelinge goedkeuring door de paus in 1209, werd in 1223 de definitieve kloosterregel, de **Regula Bullata**, bekrachtigd. Deze regel vormt de juridische en spirituele basis van de orde.
- **Snelle expansie en stedelijke focus**: Van elf leden bij de stichting steeg het aantal naar schatting 5.000 in 1221 tot circa **30.000 à 35.000 minderbroeders** tegen het midden van de 13e eeuw. Door de snelle verstedelijking verschoof hun werkterrein naar de steden, waar zij zich vooral focusten op **pastorale zorg** en onderwijs, vaak ondersteund door de pauselijke hiërarchie.
- **Het conflict over het Testament**: Kort voor zijn overlijden in 1226 stelde Franciscus zijn **Testament** op, waarin hij aandrong op een strikte, letterlijke naleving van de regel zonder wijzigingen of verklaringen. In 1230 verklaarde paus echter dat dit testament **niet bindend** was voor de orde, omdat Franciscus de oversten niet had geconsulteerd en hij niet de bevoegdheid had om toekomstige leiders juridisch te binden.
- **Interne splitsing**: De discussie over de interpretatie van de armoederegel in het testament van Franciscus van Assisi leidde tot een diepe verdeeldheid binnen de orde.
    - De **Spirituelen** pleitten voor een compromisloze terugkeer naar de oorspronkelijke armoede-idealen van Franciscus zoals dit in zijn testament geschreven stond.
    - De **Conventuelen** stonden een meer georganiseerde en geïnstitutionaliseerde levenswijze voor, aangepast aan de praktische noden van een wereldwijde religieuze orde.
- **Huidige organisatiestructuur**: De "Franciscaanse familie" bestaat vandaag uit diverse takken die elk op eigen wijze de inspiratie van Franciscus volgen. De **Eerste Orde** is momenteel verdeeld in drie onafhankelijke, zelfstandige takken.
    - **Minderbroeders Conventuelen**: De directe voortzetting van de oorspronkelijke broederschap.
    - **Minderbroeders Franciscanen**: Deze tak gaat in grote lijnen terug op de observantenbeweging uit de 14e eeuw.
    - **Minderbroeders Kapucijnen**: Een latere afsplitsing gericht op verdere hervorming. Daarnaast omvat de familie de **Clarissen** (Tweede Orde, gesticht rond 1212) en de **Derde Orde**, die bestaat uit zowel seculiere leken als actieve religieuze congregaties

("Franciscanen", 2026; Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen, z.d.)

- *Geschiedenis van de locale gemeenschap van de site*
- **Vestiging en vroege bouwgeschiedenis (17de eeuw)**:
    - **Aankomst**: De minderbroeders vestigden zich in **1634** (sommige bronnen vermelden 1635) voor het eerst in Hasselt, aanvankelijk in het *Minderbroedershuys* aan de Kapelstraat en later dat jaar in *De Pasteye* op de hoek van de Isabellastraat**.**

    - **Constructie**: In **1645** startte de bouw van het huidige klooster en de Sint-Rochuskerk onder leiding van pater N. Ray.
    - **Ingebruikname**: De broeders namen in 1647 hun intrek in het complex; de kerk werd in **1655** officieel ingewijd door bisschop Blavier.
- **Opheffing en diverse herbestemmingen (1797 – eind 19de eeuw):**
    - **Franse Revolutie**: In **1797** werd de orde opgeheven door het Franse bewind, waarna het complex in 1798 publiekelijk werd verkocht aan Guillaume Claes-Bosch.
    - **Uiteenlopende functies**: Gedurende de 19de eeuw kende de site verschillende niet-religieuze functies:
        - Woning en kantoor van de Franse sous-préfet Arnoul (1800-1814).
        - Concertzaal voor de rederijkerskamer *Rhetorica* (na 1830).
        - Gendarmerie en toneelzaal voor verenigingen zoals *Minerva* en *De Ware Vrienden* (vanaf 1840).
        - Opslagplaats voor steenkool en hout, en tijdelijk een drankhuis.
    - **Architecturale wijzigingen**: De oorspronkelijke gevel was versierd met de wapenschilden van de baron van Inhausen en Kniphausen (heren van Vogelsanck), maar deze werden tijdens de Franse periode verwijderd.
- **Terugkeer en herstel (1846 – 1898)**
    - **Tussenstations**: Na hun terugkeer naar Hasselt in **1846** verbleven de minderbroeders eerst in het *Kapelhuis* en vanaf 1853 (of 1866) in panden aan de Havermarkt.
    - **Herverwerving**: Pas in **1898** slaagde de orde erin het oorspronkelijke kloostercomplex aan de Minderbroedersstraat terug aan te kopen.
    - **Restauratie**: In 1899 werden de beelden van Sint-Antonius en Sint-Franciscus in de nissen van de kerkgevel geplaatst.
- **20ste-eeuwse ontwikkeling en de verering van pater Valentinus**
    - **Pater Valentinus Paquay**: De site is onlosmakelijk verbonden met het 'Heilig Paterke' (1828-1905), die bekendstond om zijn eenvoud en pastorale zorg.
    - **Grafkapel**: Tussen **1925 en 1928** werd de neoromaanse grafkapel opgericht naar een ontwerp van architect Raymond Lemaire.
    - **Museum**: In de voormalige ziekenzaal van het klooster werd het **Valentinusmuseum** ingericht, dat persoonlijke bezittingen van de pater tentoonstelt.

(*Hasel*, z.d.; *Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen*, z.d.; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018; "Minderbroedersklooster (Hasselt)", 2022)

- *Wat is hun levenswijze? Hoe wordt dit gereflecteerd in de site?*

De franciscaanse spiritualiteit en de bijbehorende leefregels, zoals vastgelegd in de *Regula Bullata*, zijn direct herkenbaar in de architectuur en de ruimtelijke ordening van het kloostercomplex.

- **Stedelijke presentie en pastorale nabijheid**: De centrale ligging in de Hasseltse binnenstad illustreert de franciscaanse nadruk op de beschikbaarheid voor de bevolking. Als bedelorde kozen de minderbroeders bewust voor een locatie midden in het sociale weefsel om hun missie van zielzorg en armenzorg optimaal te kunnen vervullen.

- **Gemeenschap en contemplatie**: De architecturale opbouw van de gebouwen rondom **twee binnenplaatsen** benadrukt het belang van de broederlijke gemeenschap. Deze binnenkoeren fungeren als besloten ruimtes die de nodige stilte bieden voor gemeenschappelijk gebed, rust en interne bezinning.
- **Gebruik van eerlijke materialen:** het klooster heeft geen overbodige luxe noch in de opbouw van het klooster nog in haar inrichting. Dit is een directe weerspiegeling van hun afkeern naar hoogmoed en luxe. Het toont dat hun preoriteit bij gebed en zorg lag.
  Eerbied voor de schepping: De uitgestrekte **kloostertuin** weerspiegelt de diepe franciscaanse devotie voor de schepping. Deze groene ruimte wordt binnen de traditie van Franciscus van Assisi niet louter als functioneel beschouwd, maar als een plek waar de eerbied voor de natuur en de schepping centraal staat. Sinds 2015 wordt deze verstilde, groene omgeving publiek erkend als een van de officiële 'geluksplekken' van de stad.

("Franciscanen", 2026; Hasel, z.d.; Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen, z.d.; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018; "Minderbroedersklooster (Hasselt)", 2022)

- *In welke mate hebben ze impact op de samenleving en omgekeerd doorheen de tijd? (Ecologisch, kennis, …). Is de gemeenschap actief of contemplatief ? Indien actief, welke activiteiten?*

Een cruciaal element in de moderne geschiedenis van de site is de **volksdevotie** voor pater **Valentinus Paquay**, ook wel bekend als het 'Heilig Paterke', die tot zijn dood in 1905 een centrale rol speelde in de Hasseltse **zielzorg**. Het complex, dat is gegroepeerd rond twee binnenplaatsen, huisvest in de voormalige ziekenzaal ook een **museum** gewijd aan het leven van deze pater. (Hasel, z.d.; Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen, z.d.)

Vandaag de dag blijft het Minderbroedersklooster een **actieve apostolische** plaats waar de oorspronkelijke missie van dienstbaarheid wordt voortgezet. Naast de wekelijkse **eucharistievieringen** en de frequente **biechtgelegenheid**, manifesteert de sociale bewogenheid zich in tastbare initiatieven zoals het verstrekken van **broodbonnen** aan behoeftigen. De site, die sinds 1980 als monument is beschermd, wordt door de inwoners van Hasselt gewaardeerd om haar verstilling en spirituele rust, wat in 2015 leidde tot de erkenning als een van de officiële 'geluksplekken' van de stad.(*Hasselt*, z.d.-a; KRUISVAARDER46, z.d.; "Minderbroedersklooster (Hasselt)", 2022)

Analyse orde/ congregatie conclusie:

De Minderbroeders (Franciscanen) leven volgens de regel van Franciscus van Assisi, waarbij de nadruk ligt op **eenvoud, broederschap en sociale dienstbaarheid** aan de armen. Als "minsten" staan zij midden in de maatschappij, wat zich vertaalt in een kloosterstructuur die gericht is op ontmoeting en gemeenschappelijkheid.

2.2.3.3 ONDERZOEKSVELD 3: ARCHITECTUUR

GRONDPLANNEN

Fig.36: Geschetst grondplan op basis van wandeling door de pandgang, eigen bron (niet op schaal)

- *Wat is de voornamelijk vorm en richting van de site? Is dit met een bepaalde reden gedaan?*

De Sint-Rochuskerk van het minderbroederklooster **wijkt af** van de traditionele **oost-westoriëntatie** en is noodoostelijk georiënteerd. De sobere zuidwestelijke **voorgevel** is geïntegreerd in de **straatwand van de Minderbroedersstraat**, terwijl het **koor** zich aan de **noordoostzijde** bevindt.

Het volledige **kloosterxomplex** volgt een **lineaire** as die zich uitstrekt van de minderbroederstraat in het zuidwesten tot aan de Molenpoort in het noordoosten. Deze specifieke inplanting werd vermoedelijk gekozen om het gebouw **naadloos te laten aansluiten** bij het bestaande stedelijke weefsel en de rooilijn van de staat.

(Hasel, z.d.; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)

- *Wie was de architect?*

Vanwege de talrijke verbouwingen die het complex doorheen de tijd heeft ondergaan, is niet van elke aanpassing de verantwoordelijke architect gedocumenteerd. De bouw van de oorspronkelijke **Sint-Rochuskerk** en het bijbehorende **klooster** startte in **1645** onder leiding

van **Pater N. Ray**[22]. In de tweede helft van de **18de eeuw** onderging de straatgevel een ingrijpende wijziging, gevolgd door verdere structurele aanpassingen in de **19de en 20ste eeuw**. Tussen **1925 en 1928** werd het complex uitgebreid met een neoromaanse **grafkapel** voor pater Valentinus Paquay, naar een ontwerp van architect **Raymond Lemaire**[23].

- *Is de architectuur gericht naar buiten of naar binnen?*

De architecturale opzet van het Minderbroedersklooster wordt gekenmerkt door een uitgesproken **introspectief karakter**, waarbij de gebouwen voornamelijk naar binnen zijn gericht. Deze vormgeving is nauw verbonden met de spiritualiteit van de minderbroeders-franciscanen. Als **bedelorde** hanteren zij een strikte regel van armoede en soberheid, wat tot uiting komt in de sobere vormgeving van zowel het exterieur als de functionele ruimtes.*("Franciscanen", 2026; Hasel, z.d.; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)*

Ondanks deze uiterlijke eenvoud vertoont het complex een duidelijke **ruimtelijke gelaagdheid**. Hoewel de architectuur aan de straatzijde gereserveerd blijft, worden bezoekers door de structuur stapsgewijs dieper het complex ingetrokken. In lijn met de franciscaanse leefregels wordt de architecturale aandacht en materiële waarde namelijk geconcentreerd op de ruimtes gewijd aan **gebed en gemeenschap**.*("Franciscanen", 2026; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)*

De **Sint-Rochuskerk** fungeert hierbij als het meest sprekende voorbeeld. Terwijl de zuidwestelijke voorgevel aan de Minderbroedersstraat zeer sober is uitgevoerd als een bakstenen klokgevel, openbaart de artistieke rijkdom zich pas bij het betreden van het pand. Het interieur is voorzien van fraai barok stucwerk en een rijk mobilair, waaronder een marmeren hoofdaltaar, wat contrasteert met de sobere buitenkant en de beslotenheid van de aangrenzende kloostergebouwen.*(Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)*

- *Wat is de hiërarchie van de ruimtes? Hoe en welke ruimtes zijn met elkaar verbonden?*

De ruimtelijke ordening weerspiegelt de franciscaanse waarden, waarbij de belangrijkste en grootste volumes gereserveerd zijn voor **gebed en gemeenschap**.

- **Primaire ruimtes (Collectief en Sacraal):** De **Sint-Rochuskerk** neemt de meest prominente plaats in en beslaat de volledige lengte van één zijde van het complex. Andere centrale ruimtes zijn de **refter** (eetzaal) en de **binnenplaatsen**, die het hart van het sociale en broederlijke leven vormen. In deze ruimtes is historisch gezien ook meer architecturale waarde geïnvesteerd dan in de private vertrekken.
- **Secundaire ruimtes (Functioneel):** Hiertoe behoren de gespreksruimten, kantoren, de keuken en de bibliotheek.
- **Tertiaire ruimtes (Privé en Zorg):** De individuele **slaapkamers** (cellen) en sanitaire voorzieningen zijn sober en functioneel gedimensioneerd, zonder overbodige

[22] Pater N. Ray: de minderbroeder die in **1645** de leiding had over de constructie van de barokke **Sint-Rochuskerk** en het bijbehorende kloostercomplex in Hasselt. Onder zijn supervisie werd de oorspronkelijke 17de-eeuwse kern van de site gerealiseerd.(*Hasel*, z.d.; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

[23] **Raymond M. Lemaire** (1921-1997): architect verantwoordelijk voor het ontwerp van de **neoromaanse grafkapel** van pater **Valentinus Paquay** in Hasselt, die tussen **1925 en 1928** werd opgericht. Hij dient te worden onderscheiden van zijn neef en naamgenoot, de internationaal bekende hoogleraar en specialist in monumentenzorg. ("Raymond M. Lemaire", 2026)

schaalgrootte. De **oude ziekenzaal** (nu het Valentinusmuseum) bevindt zich aan de noordoostzijde achter het koor van de kerk, wat een zekere mate van afzondering bood.

De **pandgang** ontsluit bijna alle cruciale delen van het klooster en faciliteert de overgang tussen de sacrale en profane delen:

- **Horizontale verbinding:** Aan de ene zijde van de pandgang ligt de kerk; verderop geeft de gang toegang tot de administratieve ruimtes (kantoren en spreekkamers), de keuken en de refter. Via een kleine tussengang is de leefruimte bereikbaar, die op zijn beurt weer verbonden is met de bibliotheek.
- **Verticale verbinding:** Twee trappenhuizen en een lift verbinden de begane grond met de bovenverdieping, waar de slaapvertrekken en de voormalige ziekenzaal gelegen zijn.
- **Publieke verbinding:** De kerk en de **grafkapel** zijn via hun zuidwestgevels direct verbonden met de Minderbroedersstraat, waardoor deze heilige ruimtes naadloos geïntegreerd zijn in het stedelijke weefsel en toegankelijk zijn voor voorbijgangers.
- **Natuurlijke verbinding:** De binnenplaatsen fungeren als overgangszones tussen de verschillende vleugels, terwijl de uitgestrekte **kloostertuin** aan de achterzijde (noordoostzijde) rust en openheid biedt aan het besloten complex.

(Hasel, z.d.; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)

EXTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van de gevels ? Welke stijlen?*

Het Minderbroedersklooster in Hasselt vertoont een complexe, **gelaagde bouwgeschiedenis** die heeft geleid tot een combinatie van diverse architecturale stijlen. De kern van het complex, waaronder de **Sint-Rochuskerk** (1645–1655), is opgetrokken in een sobere **barokstijl**. In vergelijking met de meer uitgesproken Italiaanse barok is deze regionale variant gereserveerd in haar uitvoering, met een bakstenen klokgevel die beperkt is voorzien van natuurstenen elementen en nissen.

In de vroege 20e eeuw (1925–1928) werd het complex uitgebreid met een **neoromaanse grafkapel** ter ere van pater Valentinus Paquay, naar een ontwerp van architect **Raymond Lemaire**. Dit bouwwerk onderscheidt zich door een centraal grondplan, het gebruik van **glas-in-lood ramen** en een materiaalgebruik waarin baksteen wordt gecombineerd met een hardstenen sokkel en arduinen banden.

De overige gevels van het klooster weerspiegelen latere **urbanistische wijzigingen**, voornamelijk uit de 18e en 19e eeuw. Zo vertonen bepaalde gevelgedeelten aan de straatzijde kenmerken van de late 19e eeuw, zoals rechthoekige vensters voorzien van geprofileerde stuc-omlijstingen en **volutesluitstenen**.

Aan de zijde van de **binnenplaatsen** behouden de gevels een traditioneler karakter met witgekalkt baksteenwerk. Hoewel deze gevels qua opzet aansluiten bij de straatgevels, is er een specifiek onderscheid in het schrijnwerk en de venstervormen: de benedenverdieping

wordt gekenmerkt door rondboogvensters, terwijl de bovenverdieping getoogde vensters bevat. Deze ritmiek en de verhoudingen tussen de verschillende bouwlagen maken de interne functionele **gelaagdheid** van het gebouw ook aan het exterieur leesbaar.
(*Hasel*, z.d.; *Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen*, z.d.; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

Fig. 38: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, van de buitenkant van de binnentuin ommuring in de Isabellastraat, eigen bron

Fig. 39: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, genoemen aan de Minderbroederstraat, eigen bron

Fig. 40: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, genomen vanuit de kloostertuin kijkend naar het klooster, eigen bron

Fig. 41: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, genoemen aan de Minderbroederstraat, eigen bron

Fig. 42: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, genomen vanuit de kloostertuin kijkend naar het klooster, eigen bron

- *Zijn er (glas-in-lood)ramen aanwezig? In welke staat zijn ze? Zijn ze waardevol voor het behoud van de geschiedenis van de site?*

De architecturale opbouw van de **Sint-Rochuskerk** getuigt van een bewuste compositorische balans. Zoals weergegeven op afbeelding 43, een exterieuropname van de kerk, zijn de **glas-in-loodramen** specifiek op de binnenruimte georiënteerd. Deze vensters zijn gedecoreerd met medaillons waarin telkens een figuratieve voorstelling is verwerkt.

Het interieurbeeld in afbeelding 48 illustreert hoe de visuele symmetrie in het schip behouden blijft, ondanks de bouwkundige wijzigingen aan de rechterzijde van het gebouw. Als gevolg van de verhoging van de aangrenzende noordwestvleugel van het klooster werden de vensters aan deze zijde nagenoeg volledig gedicht. Om de architecturale ritmiek te bewaren, is er voorzien in een visuele compensatie: tegen de gedichte ramen zijn **zeven schilderijen** (van de **kunstenaar L. Asperslagh**[24], 1947) geplaatst. Deze werken spiegelen de positie, vorm en omvang van de tegenoverliggende glas-in-loodramen, waardoor de eenheid van het interieur gewaarborgd blijft.

(Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)

Fig. 43: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, genoemen in de Valentinus Paquay tuin kijkende naar de Sint-Rochuskerk, eigen bron

[24]**Louis Franciscus Asperslagh** (1893-1949): een **Nederlands glazenier**, kunstschilder en graficu. Hij behoorde tot de zogenaamde 'Limburgse School', een groep katholieke glazeniers die zich afzette tegen de neogotiek en streefde naar een expressieve stijl met helder kleurgebruik. Voor de **Sint-Rochuskerk in Hasselt** vervaardigde hij in **1947** zeven schilderijen die geplaatst werden tegen de gedichte ramen in de zuidoostgevel om de architecturale balans in het interieur te herstellen.

- *Zijn er andere merkwaardigheden die de site uniek maken?*

Hoewel een grafkapel geen standaardonderdeel is van elk religieus complex, beschikt het minderbroedersklooster in Hasselt over een dergelijke voorziening. De **grafkapel van pater Valentinus Paquay**, in de volksmond bekend als het 'Heilig Paterke', bevindt zich aan de noordwestzijde van de zeventiende-eeuwse **Sint-Rochuskerk**. Dit neoromaanse bouwwerk werd tussen 1925 en 1928 opgericht naar een ontwerp van architect **Raymond Lemaire**. De kapel fungeert nog steeds als een actieve plek voor devotie en gebed, waarbij bezoekers dagelijks de mogelijkheid hebben tot een pastoraal gesprek met een van de aanwezige minderbroeders.*(Hasel, z.d.; Hasselt, z.d.-b; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)*

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site voor en na herbestemming indien de site herbestemd is?*

Binnen het huidige gebruik van het **minderbroedersklooster** is de herbestemming beperkt gebleven tot de voormalige **ziekenzaal (infirmerie)**, die thans is ingericht als het **Valentinusmuseum**. De overige delen van het complex behouden hun oorspronkelijke religieuze en residentiële functie voor de aanwezige minderbroeders-franciscanen, waardoor de historische uiterlijke verschijningsvorm van het gebouw nagenoeg ongewijzigd is gebleven. Ter bevordering van de integrale toegankelijkheid zijn er evenwel infrastructurele aanpassingen aan het exterieur verricht, zoals het overbruggen of afdekken van de trappartijen. Deze ingreep is vastgelegd op afbeelding 44.(*Hasel*, z.d.; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

Fig. 44: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, genoemen in de Valentinus Paquay tuin kijkende naar de ingang van het minderbroedermuseum, eigen bron

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun exterieur?*

De **ascetische levenswijze** van de minderbroeders, die gericht is op **armoede** en **eenvoud**, wordt weerspiegeld in de **sobere architecturale vormgeving** van hun complexen. De **Sint-Rochuskerk** in Hasselt vormt hierop geen uitzondering; het betreft een **eenbeukige bakstenen kerk** in **barokstijl** met een uitgesproken **functioneel karakter**.("Franciscanen", 2026; *Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen*, z.d.; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

De **uiterlijke ornamentiek** is beperkt gebleven en concentreert zich vrijwel uitsluitend op de **zuidwestelijke gevel**. Deze gevel wordt gekenmerkt door een monumentaal **hardstenen portaal** en twee nissen waarin de beelden van **Sint-Antonius** en **Sint-Franciscus** zijn ondergebracht. Verdere decoratieve elementen, zoals de spiraalvormige **volutestukken** en het driehoekige **fronton**, zorgen voor een **compositorische balans** zonder de algemene **soberheid** van het ontwerp te doorbreken.*(Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)*

INTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van het interieur? Welke stijlen ?*

Het interieur van het complex weerspiegelt, in lijn met de externe architectuur, het **franciscaanse ideaal** van soberheid en armoede. De diverse ruimtes zijn gekenmerkt door een functionele inrichting met een beperkt aantal decoratieve elementen, zoals religieuze kunst of planten. Zoals weergegeven op de afbeeldingen 45, 46 en 47, versterkt het gebruik van **witgekalkte wanden** de beoogde **architecturale soberheid** van het gebouw.("Franciscanen", 2026; *Hasel*, z.d.; *Hasselt*, z.d.-a; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

Binnen deze sobere context vormt de **Sint-Rochuskerk** een bewuste compositorische uitzondering. Hoewel de kerk haar functionele karakter behoudt, vertoont het interieur een meer uitgesproken ornamentiek. Een centraal element is het **barokke hoofdaltaar** (vroege 18de eeuw), vervaardigd uit marmer en hout, dat wordt gekenmerkt door monumentale **getorseerde zuilen**. Daarnaast herbergt de kerk een historisch **Mariabeeld** en vroeg-20ste-eeuwse **neoclassicistische biechtstoelen**, die bijdragen aan de liturgische en artistieke samenhang van de ruimte.(*Hasselt*, z.d.-a; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

Fig. 45: Foto van het interieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, de pangang, eigen bron

Fig. 46: Foto van het interieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, de refter, eigen bron

Fig. 47: Foto van het interieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, de recreatie ruimte , eigen bron

Fig. 48: Foto van het interieur van de klooster kerk, Sint-Rochuskerk, van Hasselt, eigen bron

- *Zijn er schilderijen, beeldhouwwerken of andere kunstwerken die eigen zijn aan het gebouw?*

De kunstcollectie van het **minderbroedersklooster** omvat diverse schilderijen en sculpturen die de religieuze geschiedenis en de spiritualiteit van de orde illustreren. Een prominent onderdeel hiervan is de **iconografie** van **pater Valentinus Paquay**, die in de regio Hasselt brede bekendheid geniet als het **'Heilig Paterke'**. Verscheidene portretten van hem zijn op strategische locaties binnen het clausuurgedeelte aangebracht, waaronder in de **pandgang** en de **refter**, zoals weergegeven op afbeelding 45 en 46.(*Hasselt*, z.d.-a)

Naast de publiek toegankelijke kunstwerken in de **Sint-Rochuskerk**, bevinden zich in de private **kloostertuin** sculpturen met een specifieke devotionele waarde. Een voorbeeld hiervan is het beeld van de ordestichter, **Sint-Franciscus van Assisi**, die wordt afgebeeld met een vogel op de hand. Vanwege de positionering binnen de **clausuur** (het besloten gedeelte van het klooster) is dit kunstwerk niet toegankelijk voor externe bezoekers (zie afbeelding 50).*(Hasel, z.d.; Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster, 2018)*

Fig. 49: Foto van het exterieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, beeld van Sint-Franciscus in de kloostertuin , eigen bron

Fig. 50: Foto van het interieur van het Minderbroederklooster van Hasselt, een van de schilderijen van "het Heilig Paterke", Valentinus Paquay, in de pandgang , eigen bron

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site voor en na herbestemming indien de site herbestemd is?*

De voornaamste publieke impact van de gedeeltelijke herbestemming uit zich in een significante toename van de **bezoekersaantallen**. Het **Valentinusmuseum** en de **grafkapel** fungeren hierbij als een belangrijke trekpleister voor bezoekers uit heel Vlaanderen en zelf uit het buitenland. De fysieke ingrepen ten behoeve van deze nevenfunctie zijn beperkt gebleven tot de functionele herinrichting van de voormalige **ziekenzaal (infirmerie)** en infrastructurele aanpassingen aan het exterieur, zoals het overbruggen van de trappenpartij ter bevordering van de **integrale toegankelijkheid**. Afgezien van deze specifieke wijzigingen is de architecturale integriteit van het kloostercomplex ongewijzigd gebleven.(*Hasel*, z.d.; *Hasselt*, z.d.-a)

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun interieur?*

De **franciscaanse spiritualiteit**, die stoelt op de idealen van **armoede** en **eenvoud**, is consequent doorgevoerd in de vormgeving van het interieur. Kenmerkend voor de diverse ruimtes binnen het complex zijn de **witgekalkte wanden** en een sobere, functionele inrichting met een minimaal aantal meubelstukken. In overeenstemming met de **Regula Bullata** ligt de architecturale nadruk op vertrekken die de **gemeenschapsvorming** en de **pastorale zielzorg**

faciliteren, waarbij de omvang van deze ruimtes contrasteert met de bescheidenheid van de private clausuur. Deze compositorische keuzes reflecteren de fundamentele opdracht van de **minderbroeders** om bezitloos te leven en zich volledig ten dienste te stellen van de medemens en de behoeftigen.(*Hasel*, z.d.; *Hasselt*, z.d.-a; *Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen*, z.d.; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018; *ODIS*, z.d.)

Analyse architectuur conclusie:

Het complex is een **historische lappendeken** met een 17e-eeuwse barokke kerk en ingrijpende 19e-eeuwse verbouwingen aan de kloostervleugels. Het spirituele hart van de site is de **neoromaanse grafkapel** (1925-1928), die door zijn vormentaal en centrale positie afwijkt van de rest van het klooster en specifiek ontworpen is als pelgrimsoord.

2.2.3.4 ONDERZOEKSVELD 4: DE MATE VAN HERBESTEMMING/ VERANDERING/ ADDITIE

- *Wat biedt de abdij/klooster de omgeving/omwoners aan? Zijn er functies bijgekomen? Zo ja, de welke? / Is de site herbestemd? Zo ja, naar wat?/ Zijn er aanpassingen gedaan aan het originele grondplan? Zo ja, de welke?*

Naast de inrichting van het **Valentinusmuseum** in de voormalige **ziekenzaal** en de voortzetting van de **pastorale zielzorg**, behoudt het minderbroedersklooster tot op heden zijn charitatieve functie via een systeem van broodbedeling. In lijn met de franciscaanse traditie van **armoedezorg** en de zorg voor de "minderen" worden er broodbonnen verstrekt die bij een tegenovergelegen bakkerij kunnen worden verzilverd. De integratie van deze sociale en museale functies heeft geen structurele wijzigingen aan het historische **grondplan** vereist. De transitie bleef beperkt tot een **functionele herbestemming** van de reeds aanwezige ruimtes.(*Hasselt*, z.d.-a; *Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen*, z.d.; *ODIS*, z.d.)

- *In welke mate heeft deze verandering/nevenfunctie of herbestemming effect op de samenleving en de gemeenschap indiend deze er nog is?*

De museale nevenfunctie van het kloostercomplex resulteert in een verhoogde **bezoekersstroom** in de directe omgeving van de **Sint-Rochuskerk** en het klooster. Deze toename in passage gaat gepaard met een verhoogde parkeerdruk in de Hasseltse binnenstad, hoewel de nabijheid van een ondergrondse publieke parkeergarage de bereikbaarheid van de site faciliteert. De externe profilering van het museum is evenwel discreet, waardoor de locatie voornamelijk wordt bezocht door een specifiek publiek dat gericht op zoek is naar deze devotionele plek.

Voor de aanwezige religieuze gemeenschap blijft de impact van het museumbezoek beperkt dankzij de specifieke architecturale ontsluiting van het gebouw. Het museum is fysiek gescheiden van de private woongedeelten van de minderbroeders. Bezoekers betreden het complex via de neoromaanse **grafkapel**, die toegang verleent tot een binnentuin gewijd aan pater Valentinus. Vanuit deze tuin leidt een trap naar de eerste verdieping van de voormalige **infirmerie** (ziekenzaal), waar de museale collectie thans is ondergebracht. Hoewel er een

historische verbinding bestaat tussen deze ziekenzaal en de slaapvertrekken van de broeders, is deze doorgang thans afgesloten om de privacy en de rust binnen de **clausuur** te waarborgen. *("Franciscanen", 2026; Hasel, z.d.; Hasselt, z.d.-a)*

Analyse mate herbestemming conclusie:

De herbestemming vindt **stapsgewijs en gedeeltelijk** plaats, zoals de inrichting van het museum in de voormalige ziekenzaal. Elke ingreep moet verzoenbaar zijn met de aanwezigheid van de actieve broeders en de status als **beschermd monument**, wat de flexibiliteit voor grote structurele wijzigingen beperkt.

2.2.3.5 ONDERZOEKSVELD 5: DE PERCEPTIE VAN DE SITE

- *In welke mate is de samenleving betrokken bij/geïnteresseerd in het proces?*

De **Sint-Rochuskerk** en de bijbehorende **grafkapel** van **pater Valentinus Paquay** vervullen een centrale rol in het religieuze en toeristische landschap van Hasselt. De dagelijkse passage van zowel lokale bewoners als pelgrims en toeristen onderstreept de blijvende **maatschappelijke relevantie** en devotionele aantrekkingskracht van de site.*(Hasselt, z.d.-a)*

In het kader van de duurzame instandhouding van het complex wordt momenteel de verdere **herbestemming** van specifieke kloosterdelen onderzocht. Dit proces wordt evenwel bemoeilijkt door de strikte functionele en bouwtechnische vereisten die gepaard gaan met het hergebruik van **beschermd erfgoed**. Om deze transitie te faciliteren, overweegt de religieuze gemeenschap de residentiële functies en dagelijkse taken te verplaatsen naar een nabijgelegen pand binnen het eigen patrimonium, zoals de aanpalende woningen in de Minderbroedersstraat die eveneens eigendom zijn van de orde. Deze strategie zou toelaten de religieuze presentie te handhaven terwijl grotere delen van het historische **kloostercomplex** worden opengesteld voor nieuwe functies.(*Hasel*, z.d.; *Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

- *Hoe wordt de abdij nu omschreven door verschillende partijen? In nieuws? In toeristische boeken? …*

De receptie van het **minderbroederscomplex** binnen toeristische en recreatieve media vertoont een zekere ambiguïteit. Terwijl gespecialiseerde platformen zoals **RouteYou** de kerk en het klooster kwalificeren als een 'belangrijke bezienswaardigheid', wordt de architecturale waarde op publieksfora zoals **Tripadvisor** wisselend beoordeeld. Bezoekers karakteriseren de **Sint-Rochuskerk** soms als minder spectaculair in vergelijking met andere monumenten in de Hasseltse binnenstad. Desondanks wordt het contrast tussen de sobere bakstenen buitenzijde en het lichte interieur, dat gedecoreerd is met **barok stucwerk** op het tongewelf, doorgaans als een positief esthetisch kenmerk ervaren.(*Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster*, 2018)

Voor het merendeel van de bezoekers en pelgrims wordt de waarde van de site echter niet primair bepaald door de architectuur, maar door de aanwezigheid van de **grafkapel van pater**

Valentinus Paquay. De sterke **volksdevotie** rondom het **'Heilig Paterke'** en de status van de kapel als een van de officiële **geluksplekken** van Hasselt zorgen ervoor dat de spirituele en maatschappelijke betekenis van de site de louter kunsthistorische waardering overstijgt.(*Hasselt*, z.d.-a)

Analyse perceptie conclusie:

Voor de Hasselaar en de vele pelgrims is de site onlosmakelijk verbonden met de devotie rond het **"Heilig Paterke" (Valentinus Paquay)**. De maatschappelijke waarde (bijv. de uitgave van broodbonnetjes) en de spirituele troost die de kapel biedt, wegen in de publieke opinie zwaarder door dan de puur architecturale erfgoedwaarde.

2.2.3.6 DE DEELCONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK OVER HET MINDERBROEDERKLOOSTER VAN HASSELT

Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de **herbestemming** van het minderbroederscomplex in Hasselt bij voorkeur een **gefaseerd verloop** zal kennen. Op korte termijn biedt de site voornamelijk mogelijkheden voor een **gedeeltelijke herbestemming**, waarbij de verenigbaarheid met de blijvende functies, de **Sint-Rochuskerk**, de **grafkapel** en het **Valentinusmuseum**, een cruciaal criterium vormt.(*Hasselt*, z.d.-a)

De realisatie van nieuwe functies wordt echter bemoeilijkt door de substantiële **financiële investeringslast** en de strikte bouwtechnische eisen die inherent zijn aan dergelijke projecten. Om deze drempels te verlagen, kunnen **flexibele, tijdelijke invullingen** een alternatief bieden, aangezien deze de architecturale impact op het gebouw minimaliseren en de initiële investeringsrisico's beperken. Gezien de status van het complex als **beschermd monument** is het bovendien een randvoorwaarde dat elke nieuwe bestemming de beperkingen en de integriteit van het historische **grondplan** strikt respecteert.

Aandachtspunten bij herbestemmen/ nevenfunctie/ valoriseren uit het onderzoek over het Minderbroederklooster van Hasselt	
1.	De verzoenbaarheid met de nog te behouden delen
2.	De investeringsplast van de functie op de initiatiefnemer
3.	De felxibiliteit van de functie tegenover het gebouw
4.	Uitbreiding en aanpasbaarheid van de site omwille van bescherming

2.2.4 HET KARMELKLOOSTER VAN BRUGGE

2.2.4.1 ONDERZOEKSVELD 1: DE OMGEVING EN CONTEXT VAN DE SITE

- *In welke omgeving is de site gelegen ? Zijn er urbanistische of landelijke wijzigingen aan de site onderworpen? Wat betekent dit voor de abdij / het klooster ?*

Het **Karmelklooster in Brugge** (gelegen in de Schuttersstraat) is gesitueerd binnen een dens **stedelijk weefsel** in de historische binnenstad. Zoals weergegeven op afbeelding 51, bevindt de site zich in de onmiddellijke nabijheid van haar mannelijke tegenhanger, het **karmelietenklooster in de Ezelstraat**. De historische ontwikkeling van de site toont aan dat het complex van oudsher is ingebed in een omgeving met diverse functies, waaronder residentiële bebouwing en onderwijsinstellingen. Deze historische context wordt nader toegelicht in de **studie van Callebaut-architecten** (zie afbeelding 52).*(Alice De Coster, 2018; Callebaut Architecten, z.d.; Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

Ondanks de centrale ligging in het Brugse stadscentrum — dat door UNESCO is erkend als **werelderfgoed** — wordt de site gekenmerkt door een relatieve luwte wat betreft passantenstromen en geluidshinder. De aanwezigheid van **zes meter hoge tuinmuren** fungeert hierbij als een effectieve barrière, waardoor binnen de muren een "oase van rust" behouden blijft. De geluidsimpact blijft grotendeels beperkt tot de activiteiten van de aangrenzende school, die voornamelijk bij de aanvang en het einde van de lessen voor een tijdelijke toename in passage zorgt. Externe geluidsoverlast is verder hoofdzakelijk herleidbaar tot het verkeer in de nabijgelegen **Ezelstraat**, een verkeersader die aantakt op de Koningin Elisabethlaan.*(Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

Fig.51: Luchtfoto van het Karmelklooster in Brugge in de Schutterstraat (Geopunt, zomer 2025) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Perceelgrens

De **historische cartografie** van de site, zoals weergegeven op afbeelding 52 en 53, illustreert dat de directe omgeving van het complex doorheen de tijd een grote mate van continuïteit vertoont. De stadskaart van **Marcus Gerards** uit **1562-1564** bevestigt dat de locatie van het **Karmelklooster** reeds in de 16de eeuw volledig door het **stedelijke weefsel** van de Brugse binnenstad was omsloten. Hoewel de aanwezigheid van de **ongeschoeide karmelietessen** in Brugge teruggaat tot hun stichting in **1626**, onderging de specifieke site doorheen de jaren diverse functionele transformaties. De religieuze gemeenschap vormde de bestaande bebouwing op deze locatie, in de bronnen geïdentificeerd als de voormalige **Latijnse school**, stapsgewijs om tot een volwaardig **kloostercomplex**.(*Alice De Coster, 2018; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

Fig. 52: Historische geschiedenis van de locatie van het Karmelklooster in Brugge, analyse uitgevoerd door Callebaut-architecten

Fig.53x: Ferrariskaart van het Karmelklooster te Brugge in de Schutterstraat, (Geopunt, 1771 – 1778) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

- *Is de keuze voor deze locatie bewust of toevallig ? Indien bewust, waarom?*

In tegenstelling tot de onduidelijkheid over de initiële verwerving van eerdere verblijfplaatsen, bevestigen historische bronnen dat de **ongeschoeide karmelietessen** in **1833** de voormalige **Latijnse school** in de Schuttersstraat effectief hebben **aangekocht** om er hun klooster te vestigen. De specifieke locatie binnen het Brugse stadscentrum was een strategische keuze voor de **contemplatieve orde**. Hoewel de site zich op een boogscheut van de Grote Markt bevindt, kenmerkt de directe omgeving zich door een opvallende luwte. Dit karakter van afzondering en stilte, essentieel voor een **slotklooster**, wordt structureel versterkt door de **zes meter hoge tuinmuren**, die de site effectief afschermen van de stedelijke dynamiek.*(Alice De Coster, 2018; Geschiedenis van Karmel Brugge, z.d.; Het Karmelklooster in Brugge, z.d.; Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

- *Is het beschermd of in de buurt van beschermd landschap? Hoe uniek is het landschap waarin de site is gelegen ?*

Het **Karmelitessenklooster** in Brugge, gelegen in de **Schuttersstraat**, bevindt zich in de historische binnenstad die door **UNESCO** is erkend als **werelderfgoed**. De site is gesitueerd binnen de grenzen van dit beschermde gebied en vormt een integraal onderdeel van het waardevolle **stedelijke weefsel**. Vanwege deze status als **beschermd monument** binnen de UNESCO-zone gelden strikte randvoorwaarden voor de huidige **herbestemming** tot residentieel project, waarbij de architecturale integriteit van het neogotische complex behouden moet blijven. In het bijzonder de **zes meter hoge tuinmuren** en de omvangrijke **botanische binnentuin** worden beschouwd als bepalende erfgoedelementen die de historische afzondering van het slotklooster binnen de drukke binnenstad markeren.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.)

Fig. 54: GRB van het Karmelklooster te Brugge in de Schutterstraat, UNESCO-werelderfgoed – buffers (Geopunt, 1771 – 1778) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

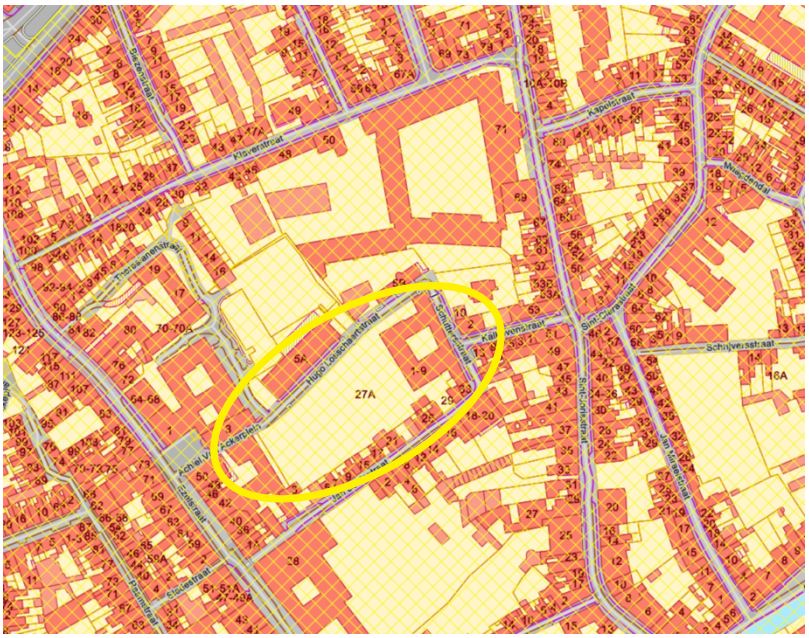

Fig. 55: GRB van het Karmelklooster te Brugge in de Schutterstraat, UNESCO-werelderfgoed – kernen (Geopunt, 1771 – 1778) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

- *Is de site of delen van de site een beschermd monument ?*

Hoewel het **Karmelitessenklooster** in de Schuttersstraat geen formele status als **beschermd monument** geniet, wordt bij de herbestemming door de projectontwikkelaar uitdrukkelijk gestreefd naar een kwalitatieve omgang met de aanwezige **erfgoedwaarden**. Er wordt hierbij getracht om de **originele architecturale elementen**, zoals de neogotische kapel uit 1877, op een respectvolle wijze te integreren in de nieuwe woonarchitectuur. Dit streven naar het behoud van de **architecturale integriteit** en de historische ziel van de site sluit nauw aan bij de richtlijnen voor gebouwen binnen de **UNESCO-werelderfgoedzone**.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.)

Fig. 56: GRB van het Karmelklooster te Brugge in de Schutterstraat, Beschermde monumenten (Geopunt, 1771 – 1778) (Geopunt | Digitaal Vlaanderen, z.d.)

Analyse omgeving conclusie:

Deze site fungeert als een **stedelijke "stilteplek"** midden in het toeristische Brugge. De **zes meter hoge tuinmuren** vormden decennialang een onneembare barrière die de absolute afzondering van het slotklooster garandeerde, waardoor het bekend stond als het "best bewaarde geheim" van de stad.

2.2.4.2 ONDERZOEKSVELD 2: DE ORDE/ CONGREGATIE

- *Aard van de orde/ congregatie*

- **Institutionele context:** Voorafgaand aan de huidige herbestemming werd het complex bewoond door de **Karmelitessen van het Kostbaar Bloed Onze-Lieve-Vrouw**, een gemeenschap die deel uitmaakt van de **Teresiaanse Karmel**, ook wel de orde van de **ongeschoeide karmelitessen** genoemd.
- **Spirituele grondslag:** De volledige naam van de orde, de **Orde van de Broeders en Zusters van Onze-Lieve-Vrouw van de Berg Karmel**, beklemtoont de centrale rol van de **Mariadevotie** binnen hun religieuze identiteit.
- **Contemplatieve levenswijze:** Als **contemplatieve orde** leefden de zusters in volledige **clausuur**, waarbij de dagdagelijkse praktijk werd bepaald door **gebed, stilte en eenzaamheid**, in navolging van de oudtestamentische profeet **Elia**.

- **Architecturale afzondering:** Het karakter van het **slotklooster** vereiste een absolute fysieke afsluiting van de stedelijke dynamiek. De aanwezigheid van **zes meter hoge tuinmuren** was derhalve essentieel om de noodzakelijke **oase van rust** en afzondering binnen de Brugse binnenstad te waarborgen.
- **Historische hervorming:** De spiritualiteit van de gemeenschap stoelt op de 16de-eeuwse hervorming door de Spaanse mystica **Teresia van Ávila**, die na een periode van verslapping opnieuw de nadruk legde op een **radicale beleving** van de oorspronkelijke karmelregel en het **contemplatieve ideaal**.

(Alice De Coster, 2018; *De Teresiaanse Karmel Kloosterorde in Vlaanderen*, z.d.; *Geschiedenis van Karmel Brugge*, z.d.; *Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)

- *Geschiedenis van de orde/ congregatie*

- **Oorsprong en spirituele fundamenten:** De **Karmelietenorde** vindt haar oorsprong rond 1150 op de **Berg Karmel** in Noord-Israël. Op deze locatie vormde zich een kluizenaarsgemeenschap die in afzonderlijke grotten leefde, in navolging van de oudtestamentische profeet **Elia**.
- **Regelvorming en naamgeving:** Aan het begin van de 13de eeuw ontving de gemeenschap haar officiële **leefregel** van Albertus, de patriarch van Jeruzalem. Dit verenigde de individuele kluizenaars tot de **Orde van de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van de Berg Karmel**, waarbij de toewijding aan **Maria** centraal kwam te staan.
- **Transitie naar Europa:** Rond 1235 werd de orde door de opmars van de Saracenen verdreven van de Karmelberg, wat leidde tot een verspreiding over Europa. In de westerse context veranderde hun statuut in 1247 naar dat van een **bedelorde**, waarbij de oorspronkelijke contemplatieve focus werd aangevuld met stedelijke **pastorale dienstbaarheid**.
- **Intrede van vrouwen:** Vanaf het midden van de 15de eeuw (1450) werden ook vrouwen formeel tot de orde toegelaten. In de Nederlanden resulteerde dit in de oprichting van diverse **karmelietessenkloosters**, vaak door de transformatie van bestaande begijnhoven.
- **De 16de-eeuwse hervorming:** Als reactie op een periode van religieuze verslapping introduceerden de Spaanse mystici **Teresia van Ávila** en **Jan van het Kruis** een fundamentele hervorming. Zij pleitten voor een terugkeer naar de **radicale soberheid** en het oorspronkelijke **contemplatieve ideaal** van de orde.
- **Splitsing van de orde:** Deze beweging leidde tot een definitieve splitsing in twee takken.
    - de **ongeschoeide karmelieten** (de hervormde tak die de strenge regel volgde)
    - de **geschoeide karmelieten** (de oorspronkelijke, niet-hervormde tak).

(Alice De Coster, 2018; Geschiedenis van Karmel Brugge, z.d.)

- *Geschiedenis van de locale gemeenschap van de site*

- **Europese migratie en vestiging in Brugge:** Als gevolg van de Saraceense opmars in de 13de eeuw werden de karmelieten gedwongen de Karmelberg te verlaten en naar Europa te migreren. De mannelijke tak vestigde zich in **1265** (volgens sommige bronnen 1260) in de Brugse **Carmersstraat**. De vrouwelijke tak, de **ongeschoeide**

karmelitessen (ook wel theresianen genoemd), arriveerde in **1626** in de stad, waar zij initieel op verschillende locaties verbleven alvorens in 1833 hun intrek te nemen in de Schuttersstraat.

- **Pre-monastieke geschiedenis van de site Schuttersstraat:** Voordat de zusters de site betrokken, kende het perceel een rijke geschiedenis. In de eerste helft van de 16de eeuw huisvestte de locatie de **Latijnse School** van de humanist **Jacob de Meyere**. Tijdens de Franse Revolutie werd het pand bewoond door de invloedrijke **familie Donche**, die een cruciale rol speelde in de religieuze geschiedenis van de stad door de relikwie van het **Heilig Bloed** daar in het geheim te verbergen voor de revolutionairen.
- **Industriële fase en functionele transitie:** Na het vertrek van de familie Donche kreeg het gebouw een industriële invulling als **distilleerderij**. De aanwezige waterloop in de tuin was hierbij essentieel voor het productieproces van sterke drank. De aankoop door de karmelitessen in **1833** markeerde het begin van een complexe transformatie; de typologie van een fabriekspand was immers niet direct verenigbaar met de vereisten van een **contemplatief slotklooster**. Vanwege hun status als **bedelorde**, afhankelijk van handarbeid en donaties, verliep de conversie van distilleerderij naar klooster noodgedwongen in verschillende fasen.
- **Hedendaagse herbestemming door Istoir:** In 2018 besloot de resterende gemeenschap het klooster te sluiten, waarna de site werd aangekocht door projectontwikkelaar **Istoir**. De locatie wordt thans getransformeerd tot een exclusief residentieel project genaamd **'De Karmel'**. Bij deze herbestemming staat het behoud van de **architecturale integriteit** centraal: de historische pandgang, authentieke schouwen en de monumentale **botanische binnentuin** van 5.000 m² worden gerestaureerd en geïntegreerd in het nieuwe ontwerp.
- **Methodiek van de restauratie:** De kapel, daterend uit 1877, wordt herbestemd met behulp van een **box-in-box-principe**. Deze methodiek wordt beschouwd als een minder invasieve vorm van herbestemming, waardoor de historische schil van de kapel gevrijwaard blijft terwijl er nieuwe woonfuncties, zoals een 'kapelloft', in worden ondergebracht.

(Alice De Coster, 2018; Geschiedenis van Karmel Brugge, z.d.; Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)

Fig. 57: afbeelding van het exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Schuttersstraat, gedenkteplaat ter herinnering van de heldendaad van Lodewijk Donche, die het relikwie van het heiligbloed in een van de muren van zijn woning verstopt had tegen de plunderingen en verwoestingen van de Franse bezetters, eigen bron

- *Wat is hun levenswijze? Hoe wordt dit gereflecteerd in de site?*

De **leefregels** van de ongeschoeide karmelitessen in de Schuttersstraat zijn diepgeworteld in een **contemplatief-eremitische traditie**, waarbij de spirituele focus primair op gebed, stilte en afzondering ligt. Deze religieuze identiteit vertaalt zich architecturaal in een strikte **clausuur**, waarbij het klooster fungeert als een afgesloten entiteit binnen het stedelijke weefsel om een ongestoorde devotie te faciliteren. De fysieke manifestatie van deze noodzaak tot afzondering is herkenbaar in de **zes meter hoge tuinmuren**, die de site hermetisch afsluiten van de publieke ruimte en een "oase van rust" creëren in het historische centrum.*(Alice De Coster, 2018; Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

Het religieuze leven en de dagelijkse meditatie van de gemeenschap concentreerden zich rond de **neogotische kapel** uit 1877 en de omvangrijke **botanische binnentuin** van 5.000 vierkante meter. De tuin dient hierbij niet louter als functionele buitenruimte, maar is specifiek ingericht als een oord voor bezinning en individuele eenzaamheid, passend bij de roeping van de orde.(*Istoir - Karmelitessen-klooster in Brugge opent de deuren voor Oekraïense vluchtelingen*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.)

De principes van de **Teresiaanse hervorming** en de status van de karmelitessen als **bedelorde**, waarbij men afhankelijk was van handarbeid en giften, reflecteren zich in de sobere omgang met hun huisvesting. In plaats van een nieuwbouwcomplex te realiseren, opteerden de religieuzen in 1833 voor de aankoop en stapsgewijze transformatie van bestaande bebouwing, in de bronnen geïdentificeerd als de voormalige **Latijnse school**. Deze functionele transitie naar een slotklooster werd uitgevoerd met behoud van de historische gelaagdheid van de site; elementen zoals de historische waterloop en de specifieke tuinstructuur bleven gehandhaafd om de noodzakelijke rustige omgeving voor de contemplatieve levenswijze te garanderen.*(Geschiedenis van Karmel Brugge, z.d.; Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

- *Is de gemeenschap actief of contemplatief ? Indien actief, welke activiteiten?*

De religieuze gemeenschap van de **ongeschoeide karmelitessen** in Brugge kenmerkte zich door een strikt contemplatieve levenswijze die werd uitgevoerd binnen een totale **clausuur**. In overeenstemming met de spirituele idealen van de **Teresiaanse hervorming** streefden de zusters naar een radicale beleving van soberheid en armoede. Als gevolg van hun status als **bedelorde** genoot de gemeenschap geen vast inkomen uit grootgrondbezit; hun levensonderhoud was derhalve volledig afhankelijk van aalmoezen, vrijwillige schenkingen en kleinschalige handarbeid.*(Geschiedenis van Karmel Brugge, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

Hoewel de zusters zich in 1833 vestigden in een pand met een industrieel verleden — in de bronnen geïdentificeerd als de voormalige Latijnse school die tevens als **distilleerderij** fungeerde — werd de productie van sterke drank onder hun bewind niet voortgezet. In plaats daarvan werd de aanwezige infrastructuur stapsgewijs getransformeerd om te voldoen aan de specifieke typologie van een **slotklooster**. Om in hun dagelijks onderhoud te voorzien, ontplooiden de religieuzen alternatieve economische activiteiten die verenigbaar waren met hun contemplatieve roeping, zoals het vervaardigen van wassen beeldjes en het exploiteren van een wasserij voor kerklinnen.*("Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

- *In welke mate hebben ze impact op de samenleving en omgekeerd doorheen de tijd? (Ecologisch, kennis, …)*

Het **karmelietessenklooster** in de Schuttersstraat fungeerde historisch als een **slotklooster**, wat impliceert dat de religieuze gemeenschap in **strikte clausuur** leefde en de interactie met de buitenwereld tot een absoluut minimum beperkte. Gedurende meer dan twee eeuwen bleven de eigenlijke kloostergebouwen ontoegankelijk voor externen, waarbij de **zes meter hoge tuinmuren** dienden als een hermetische fysieke barrière. Deze doorgedreven afzondering verleende de site het karakter van een verborgen "oase van rust" en een oord van stilte binnen de Brugse binnenstad. Hoewel de **kloosterkapel** een raakvlak vormde waar het publiek welkom was voor gebed en bezinning, bleef de scheiding tussen de zusters en de buitenwereld ook daar strikt gehandhaafd; de religieuzen namen aan de diensten deel vanuit het afgeschermde **zusterkoor** (de zangerij), waardoor hun visuele isolatie ononderbroken bleef.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)

Analyse orde/congregatie conclusie:

De Karmelietessen leefden als een **contemplatieve slotorde** in volledige eenzaamheid en zwijgzaamheid. Hun levenswijze was gericht op een radicale breuk met de buitenwereld, waarbij de architectuur van het slot (de beslotenheid) essentieel was voor hun religieuze beleving.

2.2.4.3 ONDERZOEKSVELD 3: ARCHITECTUUR

GRONDPLANNEN

Fig. 58: Grondplan gelijkvloers van het Karmelklooster te brugge, (Callebaut Architecten, 2020)

Fig. 59: Grondplan eerste verdiep van het Karmelklooster te brugge, (Callebaut Architecten, 2020)

Fig.60: Grondplan tweede verdiep van het Karmelklooster te brugge, (Callebaut Architecten, 2020)

- *Wat is de voornamelijk vorm en richting van de site? Is dit met een bepaalde reden gedaan?*

Het volledige perceel is rechthoekig en gericht naar het **noordoosten**. De neogotische kapel is niet georiënteerd naar het oosten, zoals gebruikelijk .

- *Wat is de hiërarchie van de ruimtes?*

Zoals voorheen beschreven, vormt het kloostercomplex een **architecturaal heterogeen geheel**, dat door ontwerpers wordt omschreven als een schijnbare puzzel van diverse gebouwen. Ondanks deze uiterlijke complexiteit blijft de **karakteristieke monastieke structuur** binnen de site herkenbaar. De voornaamste ruimtelijke ankerpunten zijn de neogotische kapel met het bijbehorende **zusterkoor** (de zangerij), het pandhof en de omvangrijke **botanische binnentuin** van 5.000 vierkante meter. De overige functionele ruimtes, zoals de talrijke individuele zusterkamers, kenmerken zich door een opvallende **uniformiteit in omvang**. Deze architecturale gelijkvormigheid en de nadruk op specifieke gemeenschappelijke ruimtes faciliteren de spirituele kernwaarden van de orde: een leven in radicale soberheid dat volledig is toegesneden op gebed en de **contemplatieve gemeenschapsvorming**.*(Alice De Coster, 2018; Istoir - Karmelitessen-klooster in Brugge opent de deuren voor Oekraïense vluchtelingen, z.d.; Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

- *Hoe en welke ruimtes zijn met elkaar verbonden?*

In lijn met de traditionele **conventuele architectuur** fungeert de **pandgang** op het gelijkvloers als de primaire ontsluitingsas die de diverse essentiële functionele ruimtes van het klooster met elkaar verbindt. Op de bovenliggende verdiepingen wordt dit structurele principe echter verlaten ten gunste van een lineaire gangstructuur. Deze circulatieas biedt aan weerszijden toegang tot de verschillende vertrekken, waaronder de talrijke **individuele zusterkamers**, wat

de transitie markeert van de collectieve ruimtes naar de private woonsfeer binnen de **clausuur**.(Alice De Coster, 2018; *Istoir - Karmelitessen-klooster in Brugge opent de deuren voor Oekraïense vluchtelingen*, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun grondplan?*

De architecturale schaal, de directe functionele verbindingen en de centrale positie van de kapel binnen het complex **bevestigen** dat het dagelijks leven van de religieuze gemeenschap onmiskenbaar gecentreerd was rondom de devotie. De omvangrijke, gemeenschappelijke botanische tuin van 5.000 vierkante meter **weerspiegelt** hierbij hun contemplatieve levenswijze, die fundamenteel werd bepaald door een streven naar rust, stilte en spirituele afzondering binnen het stedelijke weefsel.*(Alice De Coster, 2018; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.)*

- *Wie was de architect?*

Het kloostercomplex in de Schuttersstraat kent een **gelaagde bouwgeschiedenis** die zich over verschillende eeuwen en constructiefases uitstrekt. De ontwerpers die verantwoordelijk waren voor de oorspronkelijke 16de-eeuwse **Latijnse School**, de daaropvolgende transformatie tot **distilleerderij** en de eerste aanpassingen naar een monastieke functie in 1833, zijn in de historische bronnen niet gedocumenteerd.

Hoewel de architect van de neogotische kapel uit 1877 eveneens onbekend is gebleven, zijn specifieke kunstenaars voor de afwerking wel historisch geattesteerd: het altaar werd in 1879 vervaardigd door de Amsterdamse kunstenaar **M. Stolzenberg**[25], terwijl **G. Janssens**[26] in 1904 de decoratieve beschildering van het interieur verzorgde. De actuele transitie van het voormalige slotklooster naar een residentieel project wordt gerealiseerd in opdracht van projectontwikkelaar **Istoir**[27]. Het architecturale ontwerp voor deze herbestemming is van de hand van **Bildt.architecten**[28], waarbij de technische opvolging van de werf en de restauratiewerken worden uitgevoerd door **B-Juxta architecten**[29].

- *Is de architectuur gericht naar buiten of naar binnen?*

De architecturale transformatie van de site naar een **contemplatief slotklooster** heeft geresulteerd in een gebouw dat inherent **inwaarts is georiënteerd**. Deze typologie is ontworpen om de interactie met de externe stedelijke omgeving te minimaliseren en de **strikte clausuur** van de religieuze gemeenschap te waarborgen. Binnen deze besloten

[25] **M. Stolzenberg**: een kunstenaar uit **Amsterdam** die in **1879** het altaar vervaardigde voor de neogotische kapel van het Karmelitessenklooster in de Schuttersstraat. Deze plaatsing vond plaats twee jaar na de eigenlijke bouw van de kapel in 1877.

[26] **G. Janssens**: de decorateur die in **1904** de opdracht kreeg voor de beschildering en de verdere artistieke inkleding van het interieur van de kloosterkapel in de Schuttersstraat. Zijn werk vormde de finale fase in de neogotische decoratie van de kapel.

[27] **Istoir**: een projectontwikkelaar binnen de **Camino Group** die gespecialiseerd is in de herbestemming van historisch erfgoed onder het motto "bouwen aan de toekomst vanuit een rijke geschiedenis".

[28] **Bildt. Architecten**: (Roeselare) is het architectenbureau dat instaat voor het ontwerp van het herbestemmingsproject 'De Karmel' in Brugge. In samenwerking met B-Juxta en Erik De Waele focust het bureau op een respectvolle integratie van moderne wooneenheden binnen de historische, neogotische structuur van het voormalige slotklooster.

[29] **B-Juxta Architecten**: (Roeselare) is het architectenbureau dat instaat voor het ontwerp van het herbestemmingsproject 'De Karmel' in Brugge. In samenwerking met B-Juxta en Erik De Waele focust het bureau op een respectvolle integratie van moderne wooneenheden binnen de historische, neogotische structuur van het voormalige slotklooster.

structuur zijn de diverse woonvertrekken en gemeenschappelijke ruimtes georganiseerd rondom de **botanische binnentuin**. De talrijke vensters in deze vleugels zijn specifiek gericht op dit private park, waardoor de bewoners konden profiteren van licht en lucht zonder de afzondering van de buitenwereld te compromitteren.*(Istoir - Karmelitessen-klooster in Brugge opent de deuren voor Oekraïense vluchtelingen, z.d.; Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; Klooster van de zusters van Karmel, 2024b)*

In contrast met de woonfuncties vertoont de neogotische kapel uit 1877 een specifiek venstergebruik dat de spirituele isolatie versterkt. De aanwezige **spitsboogvensters** zijn op een dusdanige hoogte in de gevel geplaatst dat een directe visuele verbinding tussen de publieke straatzijde en het religieuze interieur onmogelijk wordt gemaakt. Deze bewuste architecturale ingreep garandeerde dat de zusters hun devotie in absolute privacy konden uitoefenen, terwijl de kapel toch van voldoende daglicht werd voorzien.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

EXTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van de gevels ? Welke stijlen?*

De gevelarchitectuur van het complex getuigt van een gelaagde bouwgeschiedenis, waarbij de diverse bouwfasen hebben geresulteerd in een **eclectisch palet van stijlen**. De site wordt gekenmerkt door een combinatie van 19de-eeuwse stromingen, waarbij met name de **neogotiek** prominent aanwezig is, zoals bij de kapel uit 1877. De overige gevelpartijen, vaak opgetrokken in verankerde baksteen en deels teruggaand tot een kern in de 16de eeuw, hebben een soberder en meer **statisch karakter**.(*Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

Bij de actuele herbestemming door projectontwikkelaar Istoir blijft de historische stijl van de gevels als uitgangspunt behouden om de architecturale integriteit te waarborgen. Hoewel de vormgeving van het **authentieke schrijnwerk** zoveel mogelijk wordt gerespecteerd, worden er functionele wijzigingen doorgevoerd ten behoeve van de nieuwe woonfunctie. Dit uit zich onder meer in aangepaste raamdimensies en de integratie van **balkons** bij de wooneenheden die uitkijken op de binnentuin, teneinde de lichtinval en de woonkwaliteit te maximaliseren.*(Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; Klooster van de zusters van Karmel, 2024b)*

Daarnaast wordt de historische **pandgang** (kloostergang) structureel opengewerkt, wat een diepere visuele en fysieke connectie met het exterieur faciliteert. De omliggende **botanische binnentuin** van 5.000 vierkante meter, die gedurende de monastieke periode een besloten karakter kende, wordt in het kader van het project volledig heringericht om te fungeren als een exclusief privépark voor de bewoners.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

Fig. 61: afbeelding van het huidige exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Schuttersstraat, met zicht op de neogotische kapel met extra ramen en nieuw schrijnwerk, eigen bron

Fig. 62: afbeelding van het oorspronkelijke exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Schutterstraat, met zicht op de nieuwe gevel van de neogotschie kapel met het nieuze schrijnwerk (Bildt, 2026)

Fig. 63: afbeelding van het oorspronkelijke exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Jan Boninstraat, met zicht op de zijgevel (Bildt, 2026)

Fig. 64: afbeelding van het huidige exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Jan Boninstraat, met zicht op de verwijderde gele tussen muur, eigen bron

Fig. 65: afbeelding van het oorspronkelijke exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Hugo Losschaertstraat, met de 6 meter hogen tuinmuur (Google Maps, z.d.)

Fig. 66: afbeelding van het huidige exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Hugo Losschaertstraat, met de 6 meter hogen tuinmuur met nieuwe opening, eigen bron

Fig. 67: afbeelding van het huidige exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Hugo Losschaertstraat, met zicht door de nieuw opening op de gerestaureerde tuin, eigen bron

Fig. 68: afbeelding van het oorspronkelijke exterieur van het Karmelklooster te Brugge, getrokken vanuit de kloostertuin met zicht op de buitengevel, (Bildt, 2026)

- *Zijn er (glas-in-lood)ramen aanwezig? In welke staat zijn ze? Zijn ze waardevol voor het behoud van de geschiedenis van de site?*

In het kader van de architecturale herbestemming van het voormalige slotklooster is de integriteit van de buitengevels gewaarborgd door het behoud van een iconografisch betekenisvol **glas-in-loodraam**. Dit raam, dat als historisch en artistiek waardevol element in de gevelcompositie is geconserveerd, representeert een kleurrijk religieus tafereel van de **Maagd Maria met het Kind Jezus**. De beslissing om dergelijke ornamenten te handhaven en te integreren in de nieuwe woonfunctie illustreert het streven van de ontwikkelaars om de **historische ziel** en de mariale toewijding van de oorspronkelijke kloostergemeenschap zichtbaar te houden binnen het hedendaagse residentiële project.(Alice De Coster, 2018; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

Fig. 69: afbeelding van het huidige exterieur van het Karmelklooster te Brugge, Hugo Losschaertstraat, glas-in-loodraam van Moeder Maria en kindje Jezus in de buitengevel, eigen bron

- *Zijn er andere merkwaardigheden die de site uniek maken?*

Met betrekking tot de **gevelafwerking** bestond initieel de intentie om de **witte verflaag**, die door de zusters op het metselwerk was aangebracht, te verwijderen om de **oorspronkelijke kleur** en textuur van de baksteen opnieuw zichtbaar te maken. Tijdens de uitvoeringsfase is echter gebleken dat de gebruikte verf een zeer sterke hechting vertoont en tot diep in de **poriën van het metselwerk** is doorgedrongen. Er werd geconcludeerd dat ingrijpende reinigingsmethoden, zoals **zandstralen**, de baksteenstructuur onherstelbaar zouden beschadigen. Om de **architecturale integriteit** van de historische gevels te waarborgen, is derhalve besloten af te zien van de volledige blootlegging van het baksteenmetselwerk, aangezien een dergelijke interventie de **duurzaamheid** van het monument in gevaar zou brengen.(*Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site voor en na herbestemming indien de site herbestemd is?*

Binnen de actuele herbestemming van het kloostercomplex is een duidelijke transitie zichtbaar, waarbij diverse architecturale aspecten zijn aangepast aan de nieuwe woonfunctie. Hoewel de **materiaalkeuze** grotendeels consistent is gebleven met de historische context, vertoont het hedendaagse **schrijnwerk** significante esthetische en functionele verschillen ten opzichte van de oorspronkelijke staat. Om de residentiële capaciteit te verhogen, zijn er strategische **volume-uitbreidingen** aan het ensemble toegevoegd. Deze architecturale flexibiliteit werd gefaciliteerd door het feit dat de site, hoewel opgenomen in de **inventaris van bouwkundig erfgoed**, op dat moment niet de status van een strikt beschermd monument genoot.(*Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

Met het oog op het behoud van het **authentieke straatbeeld** zijn de gevelwijzigingen aan de publieke zijde beperkt gebleven, al zijn er binnen de dakvlakken nieuwe openingen gecreëerd voor de integratie van **dakvlakvensters** en **inpandige terrassen** om de lichtinval te optimaliseren. Aan de zijde van de Jan Boninstraat is een deel van de oorspronkelijke muur verwijderd om ruimte te bieden aan een **nieuwe woonentiteit** en een ontsluitingspoort. Daarnaast werd een utilitair **verbindingsvolume**, dat voorheen door de zusters voor interne circulatie of ondersteunende functies werd aangewend, gesloopt om een groter gevoel van **openheid** op de site te genereren.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.)

De heraanleg van de **botanische binnentuin** geschiedt met maximaal respect voor de **oorspronkelijke structuur** en de historische indeling van het park. Er is expliciet gestreefd naar het consolideren van de **contemplatieve rust** door de tuin als een exclusief privépark in te richten. Hiermee wordt de historische identiteit van het voormalige slotklooster als een **stilteplek** en een "oase van rust" binnen de Brugse binnenstad bestendigd.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun exterieur?*

Het originele exterieur van het klooster is een directe reflectie van de leefregels van **de zusters**. Het eerlijke materiaal en de afgeslotenheid zijn eigen aan de aard van hun congregatie. Geen overbodige luxe en een **lappendeken** aan bijgebouwde constructies uit **tijden waarin** de karmelitessen genoeg geld bijeen hadden gespaard. Het statige en monumentale karakter toont hoe de vroegere levensstijl van de kloosterlingen niet gericht

was op uiterlijk vertoon naar de buitenwereld toe, maar op het innerlijke leven dat zich achter **gesloten** muren afspeelde. *(Karmel | Delbeque, z.d.)*

De hoge ramen in de kapel duiden op het feit dat enkel het gebed **de aandacht van de zusters** kreeg en dat er zo ook geen mensen naar binnen konden kijken. De ommuurde **pandgang** toont, net zoals bij vele abdijen en kloosters, de afsluiting van de buitenwereld. De gang dient ervoor om zich makkelijk van taak naar taak en van functie naar functie te begeven zonder in contact te hoeven komen met de buitenwereld. *(Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Muis, z.d.)*

INTERIEUR

- *Wat is het uitzicht van het interieur? Welke stijlen ?*

Het oorspronkelijke interieur van het karmelitessenklooster in de Schuttersstraat was een directe afspiegeling van de **contemplatieve leefregels** en de **strikte clausuur** van de zusters. De ruimtelijke organisatie was fundamenteel ontworpen ter ondersteuning van een leven gewijd aan **eenzaamheid, gebed en bezinning**, waarbij elke vorm van overbodige luxe werd vermeden ten gunste van een **functionele soberheid**. De atmosfeer werd bepaald door een samenspel van **stilte, licht en ruimte**, wat met name tot uiting kwam in de **hoge plafonds** en de centrale **pandgang** die de interne ontsluiting faciliteerde zonder de afzondering van de buitenwereld te compromitteren.

Architecturaal gezien vormt de site een gelaagd geheel met een prominente **neogotische signatuur**, die hoofdzakelijk zichtbaar is in de kapel uit 1877 en de 19de-eeuwse vleugels. De historische diepgang van het complex blijkt uit bepaalde vleugels met een **oudere kern uit de 16de eeuw**, waar de authentieke **moer- en kinderbalken** nog steeds de structurele basis vormen. In contrast met de sobere religieuze architectuur vertoont het tuinpaviljoen in de **botanische tuin** opmerkelijke **rococokenmerken**, wat getuigt van de diverse bouwfasen die de site doorheen de eeuwen heeft ondergaan.

De neogotische kapel fungeerde als het spirituele centrum en wordt gekenmerkt door een **witbeschilderd houten spitsbooggewelf** met trekankers. De aanwezige **spitsboogvensters** zijn op aanzienlijke hoogte geplaatst om de devotie in absolute privacy te waarborgen, terwijl de gevel wordt gesierd door een bekronend beeld van **Maria met Kind**. Naast de gebedsruimten was het pand praktisch ingericht voor **zelfvoorziening** en handwerk; zo beschikte het over een **grootkeuken**, een wasserij voor kerklinnen en specifieke ateliers voor de vervaardiging van **wassen beeldjes**.

(Alice De Coster, 2018; Klooster van de zusters van Karmel, 2024b)

Fig. 70: Interieur van het Karmelklooster in Brugge, gang op tweede verdiep naar kloostercellen, (*Callebaut Architecten*, z.d.)

Fig. 71: Interieur van het Karmelklooster in Brugge, altaar in kloosterkapel, (*Callebaut Architecten*, z.d.)

- *Zijn er schilderijen, beeldhouwwerken of andere kunstwerken die eigen zijn aan het gebouw die als onroerend erfgoed zouden moeten gerekend worden?*

In het kader van de herbestemming van het voormalige slotklooster is er gestreefd naar een zorgvuldige **conservering van de religieuze artefacten** die na het vertrek van de zusters in mei 2018 in het pand **achterbleven**. Een concreet resultaat van dit erfgoedbeleid is het behoud van de **wijwatervaten**; hoewel deze elementen van hun oorspronkelijke locatie zijn **verplaatst**, zijn ze als historisch betekenisvolle objecten succesvol geïntegreerd in de nieuwe architecturale context. Deze aanpak onderstreept de intentie van de ontwikkelaar om de **historische ziel** van de site te bewaren tijdens de transitie naar een residentiële functie.(*Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)

- *Zijn er andere merkwaardigheden die de site uniek maken?*

Naast de architecturale transitie van het slotklooster zijn er verschillende historische en maatschappelijke merkwaardigheden die de site van project 'De Karmel' uniek maken binnen de Brugse binnenstad:

- **De schuilplaats van het Heilig Bloed:** Een van de meest opmerkelijke historische feiten is dat de site tussen **1797 en 1812** diende als geheime bergplaats voor de relikwie van het **Heilig Bloed**. Tijdens de woelige periode na de Franse Revolutie werd de relikwie hier verborgen door abt Donche om deze te beschermen tegen de revolutionairen. Ter herinnering hieraan werd in 1892 een **gedenksteen** met een specifiek opschrift aangebracht op de muur van de kapel.

- **De botanische tuin met Rococo-elementen:** De site beschikt over een uitzonderlijk grote stadstuin van **5.000 vierkante meter**, die gedurende twee eeuwen volledig afgesloten was door zes meter hoge muren. Een unieke architecturale merkwaardigheid in deze tuin is het **rococogetinte tuinhuis** uit de 18de eeuw, een paviljoen met een gevelbreed fronton en een ovaal radvenster, wat contrasteert met de overwegend neogotische stijl van het klooster.

(*Geschiedenis van Karmel Brugge*, z.d.; *Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

- *Is er een duidelijk verschil te merken aan de site voor en na herbestemming indien de site herbestemd is?*

Bij de herbestemming van het voormalige slotklooster blijven beeldbepalende kenmerken, zoals de **zes meter hoge tuinmuur**, behouden, hoewel er een duidelijke evolutie in het materiaalgebruik waarneembaar is. Terwijl de historische **vormentaal** gerespecteerd wordt, zorgt de toepassing van **eigentijdse afwerkingsmaterialen** voor een vernieuwde esthetiek die het complex een actueel karakter verleent. In opdracht van projectontwikkelaar **Istoir** (Camino Group) heeft **Bildt.architecten** een ontwerp gerealiseerd voor hoogwaardige wooneenheden, waarbij in nauw overleg met de **Brugse dienst voor monumentenzorg** is getracht de erfgoedwaarden te maximaliseren. De praktische uitvoering van deze adviezen bood echter aanzienlijke technische uitdagingen. Een fundamenteel uitgangspunt van het ontwerp is de consolidatie van de **historische typologie** en de authentieke **balkenstructuur**, bestaande uit moer- en kinderbalken, die de basis vormt voor de ruimtelijke indeling van de diverse vertrekken. Het project bevindt zich momenteel in de **uitvoeringsfase** en zal na voltooiing een gediversifieerd woonaanbod omvatten, bestaande uit zes eengezinswoningen, tien appartementen, drie penthouses en een unieke **kapelloft**.*(Istoir - Karmel-klooster, Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.; Klooster van de zusters van Karmel, 2024b)*

Fig. 72: Render van voorstel voor interieur van de kapelloft met box-in-box principe (Bildt, 2026)

Fig. 73: Render van voorstel voor interieur van dakappartement met inpandig terras (Bildt, 2026)

- *Hoe vertaalt de manier van leven van de gemeenschap zich in hun interieur?*

In overeenstemming met de sobere architectuur van het exterieur, kenmerkte het oorspronkelijke interieur van het klooster zich door een uitgesproken **functionele eenvoud**. De ruimtelijke organisatie was integraal ontworpen ter ondersteuning van de **monastieke leefregel** van de karmelietessen, die fundamenteel gericht was op een leven van **eenzaamheid, collectief gebed en contemplatie**.*(Alice De Coster, 2018; Klooster van de zusters van Karmel, 2024c)*

De inrichting was ontdaan van overbodige luxe en volledig georiënteerd op de dagelijkse routine binnen de **strikte clausuur**, waarbij de fysieke omgeving diende als instrument voor spirituele focus. Naast de ruimtes voor devotie was het complex praktisch ingericht voor **handwerk en zelfvoorziening**, waaronder faciliteiten voor een wasserij en ateliers voor het vervaardigen van wassen beeldjes. Deze pragmatische indeling, die nog steeds herkenbaar is in historische elementen zoals de authentieke **moer- en kinderbalken**, illustreert hoe de zuster leefden van aalmoezen en bouwden met de materialen die zij daarmee konden kopen.(Alice De Coster, 2018; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b; “Theresianenklooster (Brugge)”, 2022)

Analyse architectuur conclusie:

Het complex combineert een 16e-eeuwse kern ('Latijnse Schole') met een statige 19e-eeuwse architectuur en een **neogotische kapel** (1877). De sobere pandgang en vleugels zijn functioneel georganiseerd rond een uitzonderlijk grote **botanische stadstuin** (5.000 m²), die diende voor meditatie in afzondering. De **ritmering van de ruimtes**, zowel op gelijkvloers als de eerste en tweede verdieping hebben een goede typologie voor de gekozen herbestemming.

2.2.4.4 ONDERZOEKSVELD 4: DE MATE VAN HERBESTEMMING/ VERANDERING/ ADDITIE

- *Wat bied de abdij/ klooster de omgeving/omwoners aan? Zijn er functies bijgekomen? Zo ja, de welke? / Is de site herbestemd? Zo ja, naar wat?/ Zijn er aanpassingen gedaan aan het originele grondplan? Zo ja, de welke?*

Het **Klooster van het Kostbaar Bloed Onze-Lieve-Vrouw** functioneerde als een **contemplatief slotklooster**, waar de religieuze gemeenschap in strikte **afzondering en clausuur** leefde. De levenswijze van de karmelitessen was fundamenteel gecentreerd rondom **gebed, contemplatie en eenzaamheid**, waarbij interactie met de externe samenleving tot een strikt minimum werd beperkt. Voor hun levensonderhoud waren de zusters deels afhankelijk van **donaties en vrijwillige giften** van gelovigen. Daarnaast voorzagen zij in hun behoeften door middel van **handwerk**, zoals het vervaardigen van wassen beelden en het uitbaten van een wasserij voor kerklinnen. Contact met de buitenwereld vond nagenoeg uitsluitend plaats voor noodzakelijke leveringen die niet binnen de muren van de **clausuur** konden worden gefaciliteerd.(Alice De Coster, 2018; *Geschiedenis van Karmel Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; “Theresianenklooster (Brugge)”, 2022)

Na het vertrek van de laatste zusters in **mei 2018** werd het klooster definitief opgeheven, waarna de site werd aangekocht door de **Camino Group**. Onder regie van projectontwikkelaar **Istoir** ondergaat het complex momenteel een **architecturale herbestemming** naar een residentieel project met woningen en appartementen, naar een ontwerp van **Bildt.architecten**. Deze functionele transitie vereiste diverse **structurele ingrepen** in het historische grondplan om moderne woonkwaliteit te integreren binnen de bestaande kloosterstructuur.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b; “Theresianenklooster (Brugge)”, 2022)

Een cruciaal aspect van de herontwikkeling is het transformeren van het monument naar een **duurzame woonomgeving**. Om te voldoen aan de hedendaagse energie- en comforteisen, werd de site uitgerust met geavanceerde technieken zoals **geothermie, zonnepanelen** en **innovatieve isolatie- en ventilatiesystemen**. Het harmoniseren van deze technische voorzieningen met de erfgoedwaarden van het neogotische complex vormde hierbij een aanzienlijke architecturale **complexiteit**.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; *Klooster van de zusters van Karmel*, 2024b)

- *In welke mate heeft deze verandering/nevenfunctie of herbestemming effect op de samenleving?*

De residentiële herbestemming van het complex brengt een fundamentele verschuiving teweeg in de sociale dynamiek op de site. Waar de karmelitessen voorheen in strikte **clausuur en afzondering** leefden, zal de nieuwe woonfunctie resulteren in een hogere mate van sociale interactie en een toename in de lokale **mobiliteit**, zowel wat betreft fiets- als autoverkeer. Gezien de ligging in de **historische binnenstad**, nabij de drukke Ezelstraat, blijft de parkeerdruk op de openbare weg in de Schuttersstraat een aandachtspunt, hoewel de aanwezigheid van een ondergrondse parkeerfaciliteit in de directe nabijheid een oplossing biedt voor de ontsluiting van de site.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)

Ondanks deze functionele transitie blijft de historische eigenheid van de site deels gewaarborgd; de **botanische binnentuin** wordt immers heringericht als een exclusief **privépark** voor de bewoners. Door deze tuin niet publiekelijk open te stellen, blijft het karakter van de locatie als een **oase van rust** en een "verborgen geheim" binnen het Brugse stedelijke weefsel geconsolideerd, in lijn met de historische traditie van de plek als een **stilteplek**.(*Istoir - Karmel-klooster, Brugge*, z.d.; *Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel*, z.d.)

Analyse mate herbestemming conclusie:

Dit is de meest ingrijpende case, met een **volledige transformatie naar een woonproject**. Hierbij worden nieuwe openingen in de historische tuinmuren gemaakt en worden kapel en cellen omgevormd tot unieke woonentiteiten via het box-in-box principe. De technische uitdagingen om erfgoedbehoud te rijmen met modern wooncomfort zijn hier zeer prominent aanwezig.

2.2.4.5 ONDERZOEKSVELD 5: DE PERCEPTIE VAN DE SITE

- *In welke mate is de samenleving betrokken bij/geïnteresseerd in het proces?*

Ondanks de evidente **maatschappelijke belangstelling** voor de ontsluiting van de voorheen besloten kloostersite en haar botanische tuinen, bleef de actieve betrokkenheid van de samenleving bij het **herbestemmingsproces** beperkt, dit blijk uit interviews met de architecten. De burgerparticipatie beperkte zich in de praktijk tot **informele consultatiemomenten** met de betrokken architecten, zonder dat er sprake was van een structureel of formeel **inspraaktraject** voor de bredere gemeenschap.

- *Hoe wordt de abdij/klooster nu omschreven door verschillende partijen? In nieuws? In toeristische boeken? …*

De projectsite wordt door ontwikkelaar **Istoir** en vastgoedkantoor **Delbeque** gepositioneerd als een **"zeldzame Brugse parel"** en het **"best bewaarde geheim"** van de historische binnenstad. De commerciële visie wordt samengevat in de slogan **"de poëzie van wonen op een stilteplek"**, waarmee de nadruk wordt gelegd op de unieke atmosfeer, **rust en sereniteit** van de locatie.*(Geschiedenis van Karmel Brugge, z.d.; Karmel Klooster Brugge - Karmel, een zeldzame Brugse parel, z.d.)*

In contrast hiermee focussen regionale media, waaronder de **Krant van West-Vlaanderen**, op de substantiële schaal en het **karakter** van de herbestemming, waarbij de nieuwe wooneenheden als **"iconisch"** worden getypeerd. Tegelijkertijd wordt de cultuurhistorische impact van de transformatie onderstreept, aangezien hiermee het laatste actieve **slotklooster** uit het Brugse stadsbeeld verdwijnt. Tevens wordt de recente maatschappelijke functie van de site belicht; voorafgaand aan de definitieve restauratiewerken fungeerde het complex in 2022 als tijdelijk onderdak voor circa **100 Oekraïense vluchtelingen**.*(Istoir - Karmelitessen-klooster in Brugge opent de deuren voor Oekraïense vluchtelingen, z.d.; "Theresianenklooster (Brugge)", 2022)*

Analyse perceptie conclusie:

De site wordt momenteel in de markt gezet als een **exclusieve en poëtische woonoase**. Tegelijkertijd heerst er in de lokale media een gevoel van nostalgie en verlies bij het verdwijnen van het laatste slotklooster in de binnenstad. De tuin blijft privaat, waardoor de **mystieke aantrekkingskracht** van de plek deels bewaard blijft voor de nieuwe bewoners.

2.2.4.6 DE DEELCONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK OVER HET KARMELKLOOSTER IN BRUGGE

De volledige herbestemming van het voormalige **karmelitessenklooster** tot een residentieel project vormde een complex proces met aanzienlijke uitdagingen op het gebied van **erfgoedbeheer**. Uit dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat de instandhouding van elementen met een hoge **erfgoedwaarde** tijdens een functionele transitie niet vanzelfsprekend is. Een treffend voorbeeld hiervan is de poging om de **oorspronkelijke baksteenkleur** te herstellen; de decennia geleden aangebrachte **verflaag** bleek dermate invasief en diep in de poriën van het metselwerk gedrongen dat een volledige reiniging de structurele integriteit van de gevel zou aantasten.

De transitie naar een **permanente woonfunctie** noodzaakt ingrijpende architecturale aanpassingen om te voldoen aan de strikte **Vlaamse regelgeving** inzake energieprestaties en binnenklimaat. Zo is de integratie van moderne **ventilatiesystemen** essentieel om gedurende het hele jaar een kwalitatief leefcomfort te garanderen. Om het beschikbare volume van de historische gebouwen optimaal te benutten en de **natuurlijke lichtinval** in de dakwoningen te maximaliseren, zijn er bovendien strategische ingrepen uitgevoerd, zoals de plaatsing van **dakvlakvensters** en de constructie van **inpandige terrassen**.

Naast de esthetische integratie vormde de thermische **isolatie** een technisch vraagstuk, waarbij een balans gezocht moest worden tussen energetische efficiëntie en het behoud van de **authentieke balkenstructuur** (moer- en kinderbalken). Dit illustreert dat de **technische haalbaarheid** en de hedendaagse comforteisen een evenredige rol spelen naast de historische en architecturale overwegingen binnen een grootschalig herbestemmingsproject

Aandachtspunten bij herbestemmen/ nevenfuncties/ valorisaties uit het onderzoek van het Karmelklooster te Brugge	
1.	De mate van technische impact verijst voor de nieuwe functie
2.	De Impact op de buitenschil van het gebouw (door bijvoorbeeld extra openingen te maken, materiaal te “veranderen”)(indien niet beschermd)
3.	De Impact van de nieuwe functie op de omgeving (passage, afval, lawaai)

2.3 DE ANALYSE VAN DE DEELCONCLUSIES

Aandachtpunt	Abdij van Tongerlo	Abdij Roosenberg	Minderbroederkloost er Hasselt	Karmelklooster Brugge
Historische waarde van de site	Site is historisch heel gelaagd, gebouwen van 12e tot de 20e eeuw	Gebouwd in 1974, allemaal in 1 keer toont geen verandering doorheen de jaren	Historisch gelaagde site, kent verandering doorheen de tijd, gebouwd in 1645 veranderd tot 20e eeuw	Historisch gelaagde site, gebouwen van 16e tot 20e eeuw
Status van bescherming (mate van toegelaten verandering)	Beschermd monument, Gelegen in beschermd landschap	Beschermd monument, Gelegen in beschermd lanschap	Beschermd monument	Niet Beschemt, Gelegen in Unesco-zone
Impact van de functie op omgeving	Nevenfuncties lokken bezoekers die met de fiets, bus of auto kunnen parkeren op de daarvoor voorziene parking, maatregelen zijn genomen voor toegankelijkheid rolstoel gebruikers	Herbestemming lokt bezoekers die met fiets en auto terecht kunnen op de twee daarvoor verziene parkingen	Nevenfunctie lokt bezoekers, er is geen parkiing voorzien op de site zelf, gegeven de ligging in een binnenstad, er is in de buurt wel een betalende ondergrondze parking	Nevenfunctie lokt bezoekers, er is geen parkiing voorzien op de site zelf, gegeven de ligging in een binnenstad, er is in de buurt wel een betalende ondergrondze parking
Impact van de functie op site	Combinatie van culturele en gelovige toerist/ bezoeker aantrekkende functies en onzichtbare nevenfuncties. Geen maatregelen voor impact op site.	Herbestemming brengt toerisme naar de site, maatregelen zorgen voor een lage materiele schade door passage	Nevenfunctie trekt gelovige en culturele toerist aan. Geen maatregelen voor de impact op de site.	Herbestemming is privé, enkel toegankelijk voor bewoners
Architecturale waarde van de site	Gebouw heeft veel verschillende stijlen	Volledige gebouw is een Gesamstkunstwerk	Bevat meerdere stijlen maar is beperkter in architecturale waarde ten opzichte van andere testcases	Bevat meerdere stijlen, heeft een nieuwe moderne make-over gekregen

Aandachtpunt	Abdij van Tongerlo	Abdij Roosenberg	Minderbroederkloost er Hasselt	Karmelklooster Brugge
Mogelijke technische en bouwfysische impact van de functie	Beperkt omwille van monumentenstatus, focus om behoud en instandhouding	Beperkt omwille van monumentenstatus, focus om behoud en instandhouding	Beperkt omwille van monumentenstatus, focus om behoud en instandhouding	Veranderingen konden mits probleemoplossend denken toegepast worden voor te voldoen aan de moderne eisen
Investeringslast in de site	Groot, omwille van schaal en ouderdom (meerjarenpremies, min. 40% subsidie)	Laag, onderhoud word momenteel gedaan door Herita, zamelen donaties in voor specifieke restauraties	Groote uitdaging voor bewoners, bedelorde, nood aan extere investeerders	Private financiering door ontwikkelaar (istoir) voor residentieel vastgoed
Juridisch kader van de site	Pauselijk recht (toestemming van Heilige stoel nodig voor grote transacties)	Diocesaan recht (bisschop van Gent is directe besslissingskracht)	Pauselijk recht (toestemming van Heilige stoel nodig voor grote transacties)	Pauselijk recht: formele bekrachtiging door kerkelijke overheid vereist voor verkoop
Verzoenbaarheid van de functie met de site	Huidige nevenfuncties zijn goed verzoenbaar met de site omwille van hun ligging en hun lage impact	Herbestemming is verzoenbaar met de functie omwille van de maatregelen en voorziene parking	Verzoening is mogelijk door de ligging en afsluitbaarheid van de nevenfunctie van de recht van het klooster	Ligging en opbouw van de site zijn ideaal voor de gekozen herbestemming
Verzoenbaarheid van de bewoners met de functie	(4) Bewoners nog aanwezig, kritischer over mogelijke nevenfuncties	Geen bewoners meer	(9) bewoners nog aanwezig, meer open over verschillende opties	Geen bewoners meer
Maatschappelijk draagvlak en participatie	Hoge waarderingen door omwonenden, culturele en gelovige toristen en bezoekers	Hoge waardering door architectuur en erfgoed liefhebbers en gelovige gemeenschap	Sterke lokale binding door volksdevotie (broodbonnetjes)	Gemixte meningen over manier van omgang met erfgoed
Flexibiliteit/ aanpasbaarheid van de functie	Permanent nevenfuncties kunnen mits respect voor monumentale karakter en de regels die daarmee gepaart gaan	Flexibiliteit nodig (nevenfunctie moet terug kunnen weggehaalt worden), lage impact op de site vereist	Permanent nevenfuncties kunnen mits respect voor monumentale karakter en de regels die daarmee gepaart gaan	Herbestemd

3 DE CONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK

In mijn bachelorproef analyseer ik hoe religieus erfgoed in Vlaanderen een duurzame en actieve maatschappelijke rol kan hernemen in een tijd die gekenmerkt wordt door de **'implosie' van religieuze instituten**. Dit proces, waarbij een sterke afname van het aantal actieve leden en een voortschrijdende vergrijzing centraal staan, resulteert in een groeiende disbalans tussen de omvang van de gemeenschappen en de fysieke **schaal van hun patrimonium**. Deze sites, die vaak fungeren als unieke **'groene oases'** in zowel een stedelijke als landelijke context, bieden echter een enorm potentieel om via **valorisatie, herindeling of volledige herbestemming** in te spelen op actuele behoeften zoals zorg, onderwijs en sociale huisvesting.

Een succesvolle transitie vereist volgens mijn onderzoek meer dan een technische ingreep. Het vraagt om een **betekenisvolle dialoog** waarbij de architecturale kern en de **historische gelaagdheid** gerespecteerd worden. Ik hanteer hierbij een methodiek gestoeld op **circulaire en respectvolle ontwerpkeuzes**, waarbij circulariteit niet alleen focust op de flexibiliteit van de nieuwe functie, maar ook aansluit bij de historisch **autarkische levenswijze** van deze gemeenschappen. Het waarborgen van de **spirituele waarde** en de **'geest van de plek'** (*genius loci*) is de mate van het mogelijk, is hierbij essentieel, wat een benadering vraagt vanuit het perspectief van de **erfgoedgemeenschap**. Juridisch gezien wordt dit proces gestuurd door een complex samenspel tussen het civiele **Onroerenderfgoeddecreet** en het **Canoniek Recht**, waarbij de beslissingsbevoegdheid over het patrimonium vaak afhankelijk is van de status van het instituut onder **Pauselijk of Diocesaan recht**.

De analyse van vier diverse casestudy's illustreert de verschillende gradaties van deze transitie. In de **Abdij van Tongerlo** stel ik vast dat nevenfuncties harmonieus kunnen samenleven met een actieve gemeenschap zolang zij fungeren als **"onzichtbare huurders"** met een minimale logistieke impact. De **Abdij van Roosenberg** toont aan dat een modernistisch **Gesamtkunstwerk** een extreme mate van **architecturale integriteit** en verstilling afdwingt, wat elke ingreep zeer gevoelig maakt. In het **Minderbroederklooster van Hasselt** wegen de **sociale waarde** en de devotie rond het **'Heilig Paterke'** zwaarder door dan de puur architecturale waarde, terwijl de stedelijke context dwingt tot een stapsgewijze aanpak. Het **Karmelklooster in Brugge** illustreert tot slot de meest ingrijpende vorm van herbestemming naar **(luxueus) wonen**, waarbij de grootste uitdaging erin bestaat modern comfort te rijmen met de historische buitenschil en de UNESCO-context.

Ik concludeer dat **participatie** van bewoners, omwonenden, architecten, erfgoedadvies van overheidsdienst erfgoed en monumentenzorg en bouwheren de motor is achter een succesvol en gedragen project. Door burgers te betrekken bij het herdefiniëren van deze **authentieke stilteplekken**, kan een toekomstvisie groeien die recht doet aan de spirituele integriteit van de site en tegelijkertijd een antwoord biedt op het **ruimtegebrek** in Vlaanderen. Uiteindelijk is de herbestemming van religieus erfgoed een oefening in **empathie**, waarbij innovatieve ontwerpstrategieën ervoor zorgen dat de 'ziel' van het gebouw bewaard blijft voor de volgende generaties.

In mijn onderzoek naar de transitie van religieus erfgoed heb ik vastgesteld dat een duurzame en respectvolle herbestemming valt of staat met een nauwgezette afweging van verschillende **aandachtspunten**. Deze punten, die ik heb achterhaalt uit de analyse van de vier casestudy's, vormen de kern van mijn conclusie en de basis voor mijn verdere eindproduct.

Ten eerste concludeer ik dat de **impact op de omgeving en de directe context** een doorslaggevende factor is. Of een site nu landelijk of stedelijk gelegen is, nieuwe functies moeten de logistieke druk, zoals **passage, geluidsoverlast en parkeerdruk**, moeten hieraan aangepast worden om de kwaliteiten van de site als unieke **'groene long' of stilteplek** te waarborgen. In mijn onderzoek zag ik dit vertaald in de noodzaak voor "onzichtbare huurders" die de serene atmosfeer niet verstoren.

Daarnaast is de bewaking van de **architecturale en spirituele integriteit** essentieel. Ik heb vastgesteld dat de **'identiteit van de stenen'** nauw verbonden is met de leveswijze van de oorspronkelijke bewoners, wat strikte grenzen stelt aan de **fysieke aanpasbaarheid** van het gebouw. Vooral bij beschermde monumenten moet elke ingreep gebeuren met respect voor de historische gelaagdheid en de **'genius loci'**, waarbij de nieuwe functie de spirituele waarde van de plek niet mag overstemmen.

Op technisch en financieel vlak wijst mijn onderzoek uit dat de **bouwfysische impact** en de **investeringslast** die daarmee gepaart gaat vaak de grootste drempels vormen. Het integreren van modern comfort, zoals **isolatie, ventilatie en natuurlijke lichtinval**, in een historische schil is een complexe puzzel die bij niet-beschermde panden meer ontwerpmatige flexibiliteit biedt, maar bij monumenten om uiterste discretie vraagt. De enorme schaal van het patrimonium maakt bovendien dat de financiële haalbaarheid vaak afhankelijk is van externe partners of overheidssubsidies.

Tot slot vormt de **verzoenbaarheid** de ethische toetssteen van mijn onderzoek. Een herbestemming pas geslaagd wanneer de nieuwe invulling in harmonie kan bestaan met alle vier de pijlers die ik in mijn interviews heb aangesproken. Deze verzamelde aandachtspunten vormen de parameters voor mijn eindproduct, een suggestietool, die tot doel heeft om via participatie toekomstscenario's te ontwikkelen die zowel maatschappelijk gedragen als historisch en spiriteel respectvol zijn.

KORTE CONCLSUSIE

De duurzame en respectvolle herbestemming van abdij- en kloostercomplexen start bij een diepgaand respect voor de **historische gelaagdheid** en de *genius loci* (de geest van de plek). Ingrepen aan dit specifieke religieuze erfgoed mogen de architectonische kern en de spirituele waarde niet aantasten, wat een benadering vereist vanuit het perspectief van de **erfgoedgemeenschap**. Een circulaire transformatie reikt hierbij verder dan louter materiaalhergebruik. Innovatieve ontwerpstrategieën moeten inhoudelijk aansluiten bij de historische, **autarkische levenswijze** van de oorspronkelijke religieuze gemeenschappen. Bovendien dient dit ontwerpproces zorgvuldig te navigeren binnen het complexe juridische samenspel van het civiele **Onroerenderfgoeddecreet** en het **Canoniek Recht**.

Om de transitie succesvol vorm te geven, is de intensiteit van de nieuwe functies afhankelijk van de specifieke kwetsbaarheid en de waarden van de site. De praktijk wijst uit dat er verschillende gradaties van herbestemming mogelijk zijn. Dit varieert van het introduceren van nevenfuncties als **"onzichtbare huurders"** met een minimale logistieke en ruimtelijke impact, tot meer ingrijpende transformaties naar bijvoorbeeld woonfuncties. Hierbij moet modern comfort nauwgezet worden gerijmd met de historische buitenschil of de strikte architecturale integriteit van het gebouw. In specifieke casussen kan de sociale en devote waarde van een site zelfs zwaarder wegen dan de puur architectonische waarde, wat dwingt tot een uiterst fijngevoelige en stapsgewijze aanpak.

Uiteindelijk vormt **participatie en dialoog** de motor achter een succesvol en breed gedragen project. Door omwonenden, architecten, overheidsdienstern errgoedn en monumentenzorg en bouwheeren samen te brengen in een betekenisvolle dialoog, kan de maatschappelijke rol van deze complexen opnieuw worden gedefinieerd. Het betrekken van burgers bij het herbestemmen van deze authentieke stilteplekken biedt niet alleen een kwalitatief antwoord op het actuele **ruimtegebrek** en de behoeften op het vlak van zorg, onderwijs en huisvesting in Vlaanderen, maar transformeert de herbestemming tot een oefening in **empathie**. Op deze wijze blijft de unieke 'ziel' van het gebouw ook voor de volgende generaties bewaard.

4 HET RESULTAAT VAN DE BACHELORPROEF

4.1 HET GEKOZEN EINDPRODUCT

De conlcusie van het onderzoek komt neer op een vorm vam **participatietool**. Voor de ontwikkelde participatietool zijn naast de **literatuurstudie** en het **veldonderzoek** ook verschillende **interviews** en **enquêtes** afgenomen om op die manier iedere partij zijn mening goed in kaart te brengen. De combinatie van al de **informatie uit de interviews** en de **aandachtpunten uit het onderzoek** hebben geleid tot de volgende **suggestietool**.

4.2 DE INTERVIEWS

In volgende interviews spreek ik de **3 geïnterviewde partijen**, waar dit **onderzoek** en het daaruit voortvloeiende **eindproduct** op gericht is, aan. Aan de hand van deze bevragingen hoop ik de juiste **aandachtpunten** op hun **specifieke situatie**, **eisen** en **noden af te stemmen** in kaart te brengen, zodat ik deze informatie kan gebruiken bij de toepassing van het eindproduct.

4.2.1 DE BEWONERS

De abdij van Tongerlo wordt door **prior Kris De Brabander**[31] in de eerste plaats gedefinieerd als een **religieuze plaats** en een **luwtezone**, waarbij de aanwezigheid van de gemeenschap de **ziel en het karakter** van de site bepaalt. Hoewel de omgeving geëvolueerd is van een agrarisch gebied naar een diverse **groene zone**, blijft de **historische kern** binnen de muren essentieel voor het godgewijde leven. Er bestaat echter een voortdurende spanning tussen de gewenste **gastvrijheid** en de toenemende **overlast** door commerciële evenementen en recreanten die de spirituele eigenheid van de plek niet altijd meer aanvoelen. Voor het onderzoek is het cruciaal te begrijpen dat de abdij geen publiek park is, maar een functionele leefomgeving waar **stilte en rust** noodzakelijke voorwaarden zijn.

Op architecturaal vlak is de site een complex geheel van verschillende bouwstijlen, variërend van **Vlaamse renaissance** tot **neogotiek**, die samen een **middeleeuws karakter** uitstralen. De prior wijst op de grote uitdagingen bij het beheer van dit **erfgoed**, waarbij er een scherp conflict bestaat tussen strikte **erfgoedregels**, moderne eisen voor **brandveiligheid** en een ontoereikend **subsidiesysteem**. De enorme kosten voor **onderhoud en restauratie** dwingen de abdij tot het zoeken naar **nevenfuncties**, zoals het verhuren van ruimtes aan externe bedrijven of scholen. Deze functies moeten echter **compatibel** zijn met de historische en actuele religieuze functie om de integriteit van de site te bewaken.

De toekomst van de abdij is onzeker door de slinkende gemeenschap, wat volgens de prior een directe bedreiging vormt voor het behoud van de **authentieke sfeer**. Hij waarschuwt voor een scenario waarin de site na het vertrek van de religieuzen ten prooi valt aan **consumptief toerisme** of onrespectvolle **herbestemmingen** die enkel gericht zijn op economische rentabiliteit. Het ideale toekomstbeeld is een **optimaal functionerende abdij** waar ruimtes organisch worden hergebruikt binnen duidelijke **krijtlijnen**, maar de prior vreest dat zonder een levende gemeenschap de spirituele identiteit onvermijdelijk zal verdwijnen.

4.2.2 DE OMWONERS

Om de perceptie en visie van de **omwonenden** van de **abdij van Tongerlo** te inventariseren, is een **kwantitatieve enquête** uitgevoerd. Uit deze bevraging blijkt dat de meerderheid van de respondenten de site de afgelopen vijf jaar vaker dan vijfmaal heeft bezocht. De motieven voor deze bezoeken variëren van **recreatieve activiteiten**, zoals wandelen en fietsen, tot het gebruik van de site als achtergrond voor trouw- of communiefotografie.

Uit de resultaten van de vragenlijst komt naar voren dat er onder de buurtbewoners een duidelijke behoefte bestaat aan **polyvalente ruimtes** en diverse **woonvormen**, waaronder zorgwoningen, begeleid zelfstandig wonen, alsmede starterswoningen. Daarnaast draagt de lokale bevolking zelf alternatieve functies aan voor het abdijcomplex, zoals een instituut, **respijtzorg** of een **zorgcentrum** voor mensen met een beperking.

Tevens is onderzocht welke van de tien voorgelegde **herbestemmingsopties**[30] als meest of minst acceptabel worden beschouwd. Een significant deel van de respondenten beoordeelde een **museale functie** als de meest acceptabele invulling, terwijl de toewijzing van ruimtes aan **commerciële doeleinden** het laagst scoorde. Deze tendens indiceert dat de omwonenden grote waarde hechten aan het behoud van de **historische en kunsthistorische identiteit** van de abdij.

Tot slot is het **ideale toekomstbeeld** van de participanten geanalyseerd. De visies hieromtrent blijken sterk uiteen te lopen: de geopperde scenario's variëren van de realisatie van een **vijfsterrenhotel** tot de integratie van **horeca, zorgvoorzieningen** en aanvullende **polyvalente functies**.

[30] De tien voorgelegde herbestemmingsopties omvatten: musea, polyvalente ruimte, tijdelijke verblijfplaats, bibliotheek, ruimte voor leslokalen, huisartsenpraktijk, horeca, woningen, kantoorruimte en ruimte voor andere commerciële doeleinden.

4.2.3 DE OVERHEIDSDIENST ERFGOED EN MONUMENTENZORG

Cultuur en Erfgoed de Merode zijn al enkele jaren in gesprek met de abdij omtrent het integreren van nieuwe functies. Zij geven erfgoed advies, organiseren culturele organisaties en onderhouden de erfgoedcel.

Ik heb Dries Tys van **Cultuur en Erfgoed de Merode** mogen interviewen voor het onderzoek van deze bachelorproef. Hij vertelde me dat er ongesproken **al algemeen aangevoeld** werd dat er moest gekeken worden naar nevenfuncties en een plan voor de verdere toekomst. En zoals verwacht kwam, in 2025, de **vergadering** tussen Cultuur en Erfgoed de Merode, de gemeente van Tongerlo en **Prior Kris De Brabander**[31]. Uit die vergadering is dan gebleken dat dat abdij hoogstwaarschijnlijk of verkocht of in erfpacht gegeven zou worden. Vervolgens zijn er landmeters ingeschakkeld geweest om de financiele en economische waarde van de gebouwen moest inschatten. Hieruit is gebleken dat er in die schatting weinig rekening is gehouden met de erfgoed waarde van het gebouw. Daarom heeft Karen Lens[32], op initiatief van Dries Tys, een onderzoek en lezing gedaan over de erfgoedwaarde van de abdij van Tongerlo. Hij benadrukt dat zo'n groot en historisch waardevol complex niet zomaar kan worden omgevormd zoals een gewone kerk of een klein klooster, omdat ook de **erfgoedwaarden**, de **financiële haalbaarheid**, de **brandveiligheid** en de algemene staat van het gebouw mee in rekening moeten worden gebracht.

Wat mogelijke nieuwe functies betreft, ziet meneer Tys vooral kansen in **nevenfuncties** die het karakter van de site respecteren, zoals **onderwijs**, **kantoren**, **ateliers**, een **bibliotheek** of een bredere **erfgoedwerking**. Hij vindt het belangrijk dat de abdij geen exclusieve plaats wordt voor maar een handvol mensen of louter commerciële plaats wordt, omdat de abdij altijd een zekere **gemeenschapsfunctie** heeft gehad. Tegelijk wilt hij zoveel mogelijk aan de wensen van de religieuze gemeenschap van de abdij voldoen, aangezien de bewoners kritisch zijn tegenover vormen van **consumptietoerisme** of invullingen die te sterk botsen met de religieuze en historische identiteit van de plek.

De algemene teneur van het interview is dus dat de abdij van Tongerlo op een **kantelpunt** staat. Ze is historisch en cultureel van grote waarde, maar haar toekomst hangt af van moeilijke keuzes over **behoud**, **gebruik** en **nieuwe invulling**. Meneer Tys probeert vooral duidelijk te maken dat elke beslissing over de abdij rekening moet houden met zowel het **erfgoedverleden** als de **hedendaagse noden**, zodat de site haar betekenis niet verliest.

---

[31]Prior Kris De Brabander (geb. 1964): is prior en econom van de abdij van Tongerlo. Hij leidt de abdijgemeenschap op organisatorisch, financieel en materieel vlak. Naast zijn Docentenschap in Rolduc fungeert hij als een belangrijkse stem in het erfgoeddebat. (*» Abdijgemeenschap*, z.d.; *Dr. K. De Brabander*, z.d.)

[32] Karen Lens: dokter architect en lector aan de UHasselt, gedoctoreerd in de materie van het herbestemmen van 19e eeuwse kloosters. (*Karen LENS*, z.d.)

4.3 HET EINDPRODUCT TOEGEPAST OP EEN TEST CASE

4.3.1 ANALYSE VAN DE GRONDPLANNEN VAN DE TESTCASE

HISTORISCHE ANALYSE

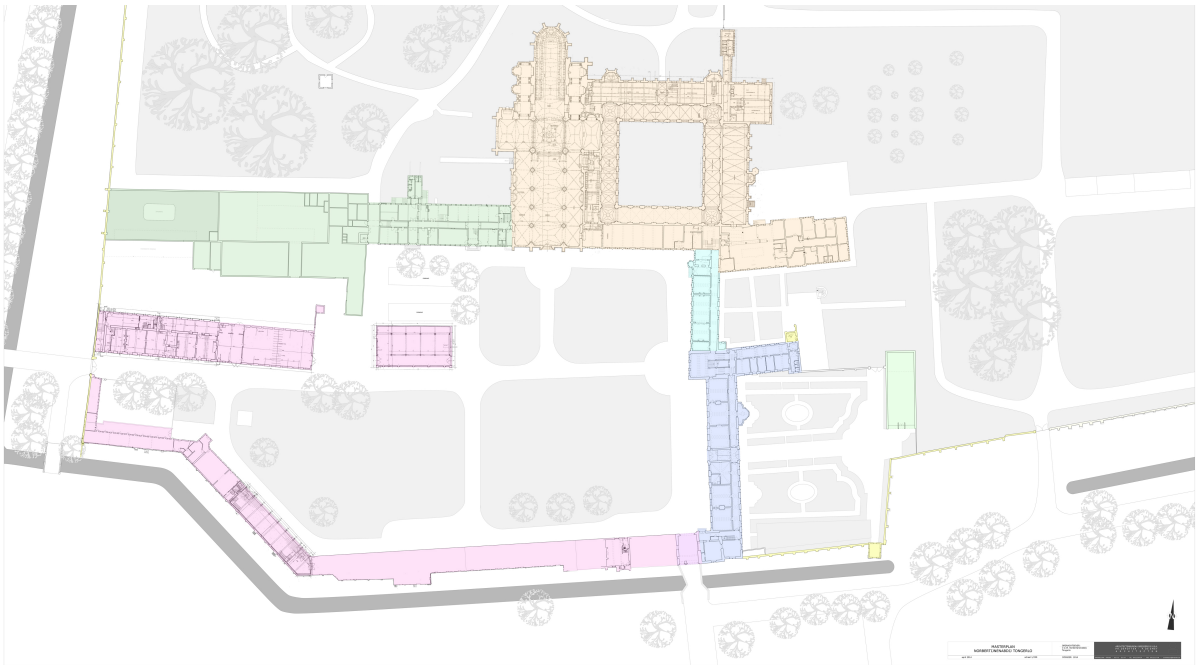

Fig. 74: Huidige masterplan, historische analyse van de abdij van Tongerlo

- *14e eeuw*
- *15e eeuw*
- *16e eeuw*
- *17e eeuw*
- *18e eeuw*
- *19e eeuw*
- *20e eeuw*

TOEGANKELIJKHEIDS ANALYSE

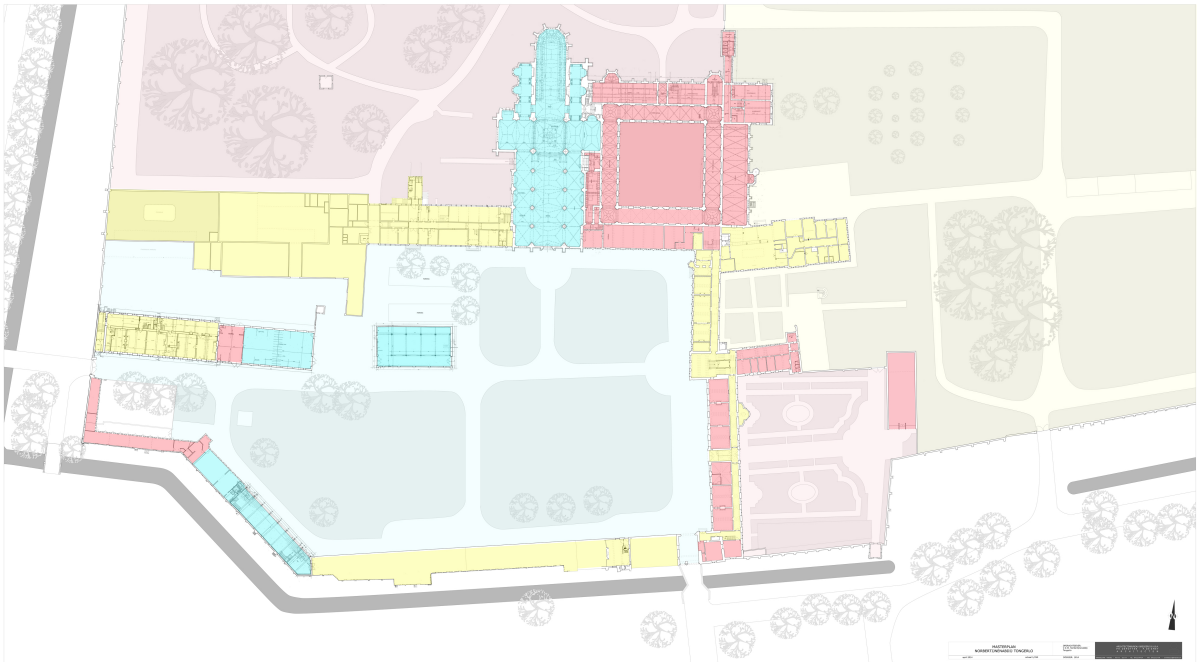

Fig. 75: Huidig inplantingsplan van de abdij van Tongerlo, Toegankelijkheids analyse

- *Privaat*
- *Semi – Privaat*
- *Algemeen toegankelijk*

ANALYSE VAN PLAATS AANWEZIGE NEVENFUNCTIES

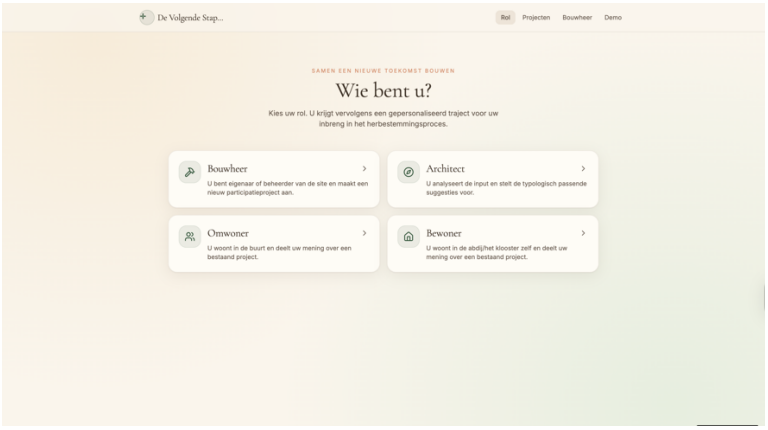

Fig. 76: Huidig inplantingsplan van de abdij van Tongerlo, Analyse van de ruimte indeling

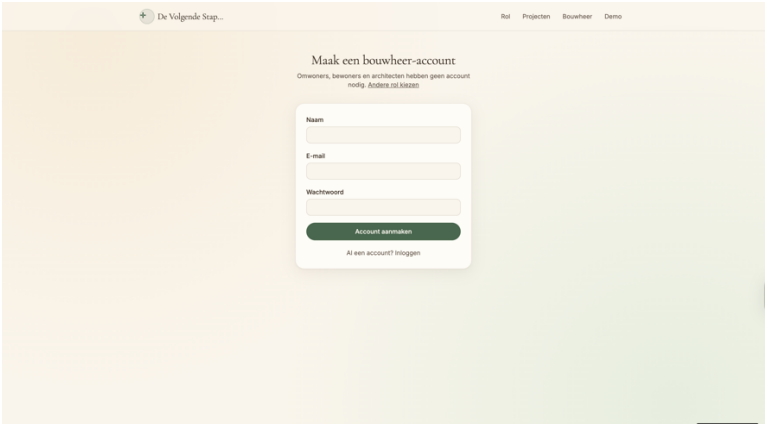
- *Verticale circulatie*
- *Horizontale circulatie*
- *Opslagruimte*
- *Verhuurde delen/ nevenfuncties*
- *Gasten voorzieningen*
- *Economische gelegenheden van de abdij*
- *Sanitair*
- *Privé voorzieningen*
- *Relgieuze voorzieningen*
- *Open ruimte/ Tuin*

4.3.2 TOELICHTING VAN “DE VOLGENDE STAP…”

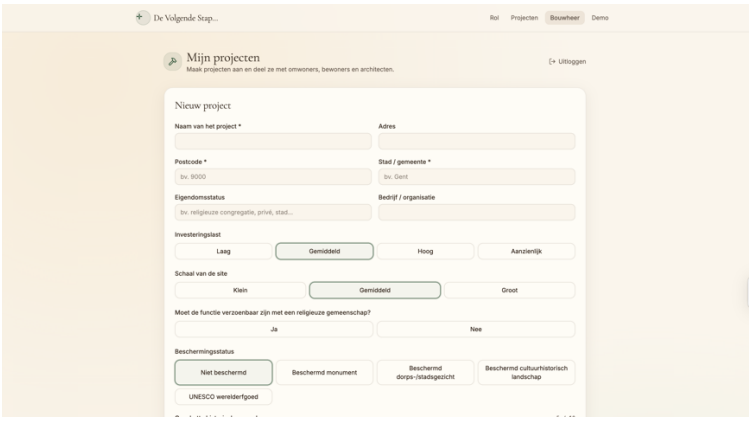
De website-app opent met volgend scherm. De gebruiker dient hem te identificeren, dit bepaald het specifieke traject dat hij/zij zal afleggen.

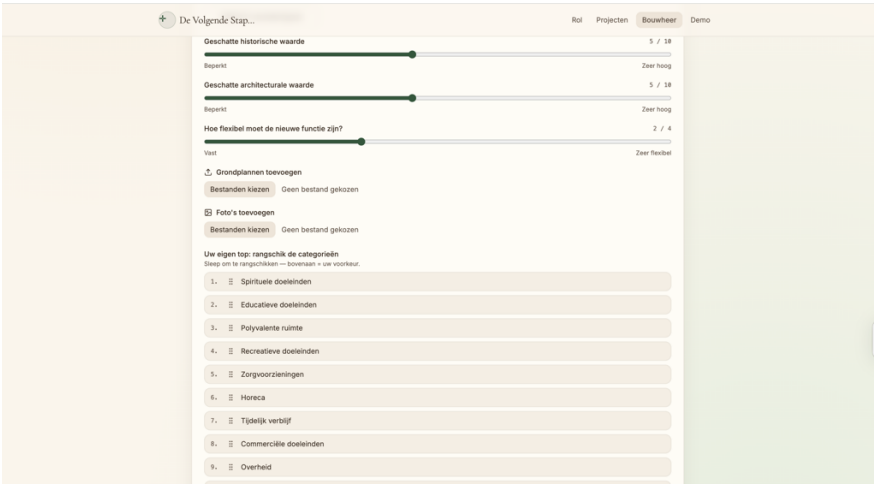

Als eerste moet de bouwheer/ iniciatief nemer een account aanmaken.

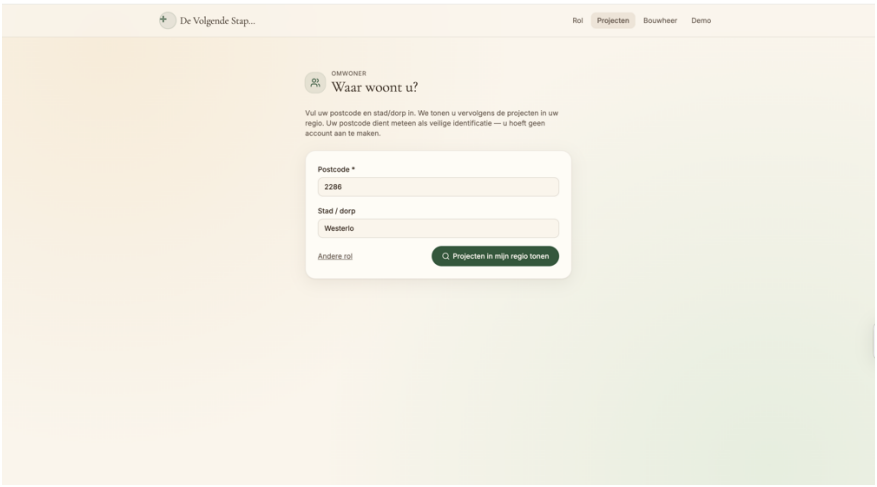

Vervolgens maakt de bouwheer/ inicitatief nemer een project aan. En vult alle belangrijke gegevens aan en een eerste schatting naar de waarde, op verschillende vlakken, van de site.

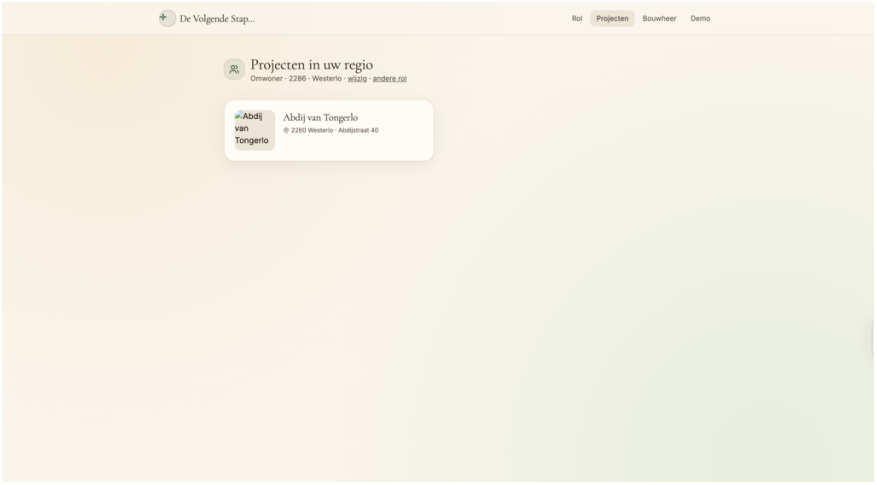

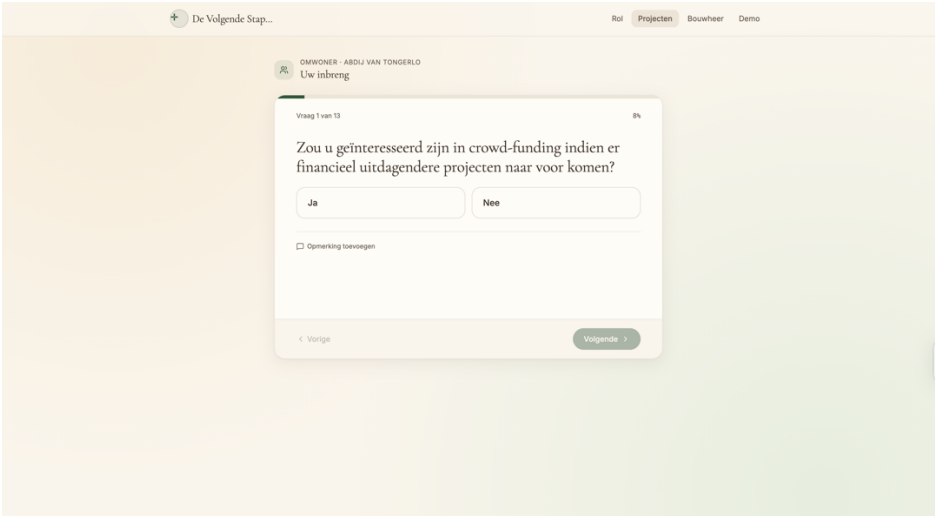
Eenmaal het project is aangemaakt. Kunnen nu ook omwonenden en (oud)bewoners hun ideeën delen. Deze partijen loggen in aan de hand van hun postcode en de naam van hun stad of dorp.

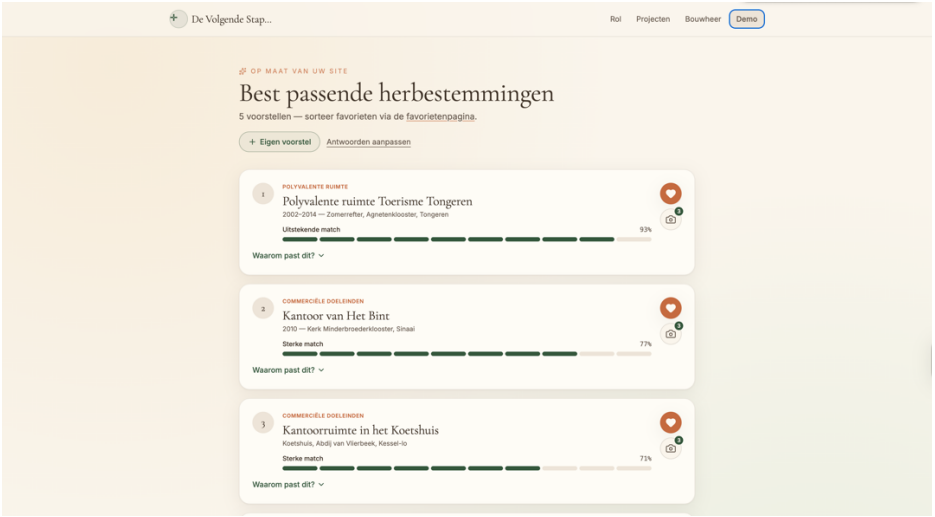
Vervolgens krijgt de bewoner of omwoner alle projecten in zijn haar regio. In dit voorbeeld heb ik enkel een project aangemaakt voor de testcase, zijnde de abdij van Tongerlo.

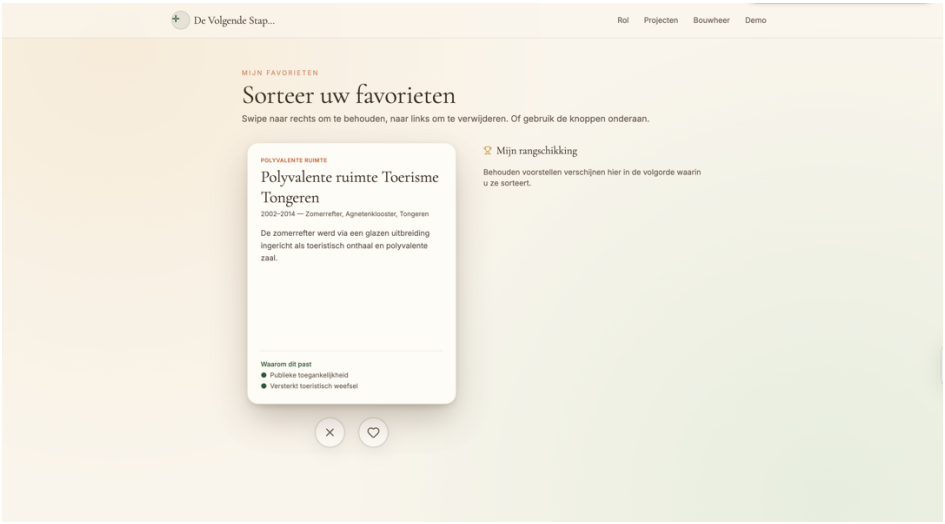
Elke partij krijgt een andere vragenlijst. Hierbij worden vragen gesteld aan de omwonenden waar er momenteel nood aan is in hun gemeenschap. Maar ook wordt de vraag gesteld wat zij zelf acceptabel vinden voor zo een historisch en spiritueel geladen site. De bewoners krijgen de zelfde vragen over de meest aanvaardbare functies. Ook over de impact op de site, omgeving en het gebouw worden beide partners naar hun mening gevraagt. Elke vraag biedt ook een optie om een opmerking of verduidelijking van het antwoord te geven. De omwoners en bewoners krijgen ook een vraag waarbij ze op een grondplan van de site moeten aanduiden waar voor hun de meest waardevolle plek is, om op deze manier met empathie om te gaan voor deze gevoelige zones.

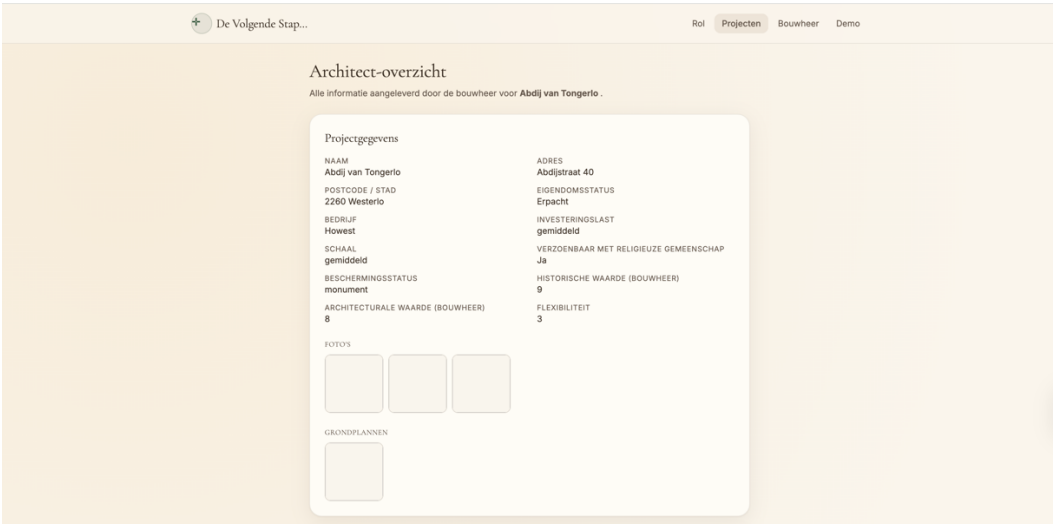
Eenmaal de partijen de vragen hebben ingevuld krijgen zij een aantal suggesties, van al gerealiseerde nevenfuncties of herbestemmingen, voorgesteld die bij hun ideeën voor de site overeenstemd. Vervolgens kan de gebruiker via het fototoestel-icoontje een aantal fotos van de suggestie bekijken om hier zich iets bij te kunnen voorstellen. De gebruiker kan ook zelf een voorstel doen aan de hand van de knop “+ Eigen voorstel. Hierbij vult de gebruiker het vooropgestelde sjabloon met de aandachtpunten uit dit onderzoek in en voegt optioneel enkele fotos toe. Indien de vijf voorgesteld suggesties niet genoeg zijn voor de gebruiker is er onderaan de lijst van suggesties een knop waardoor de volgende vijf in het rijtje tevoorschijn komen. Bij elke suggestie is ook telken in een uitklapbaar venster vermeld waarom deze functie al dan niet geschikt is voor de site. De suggesties kunnen door ge gebruiker geliked worden waardoor deze als favoriet word opgeslaan.

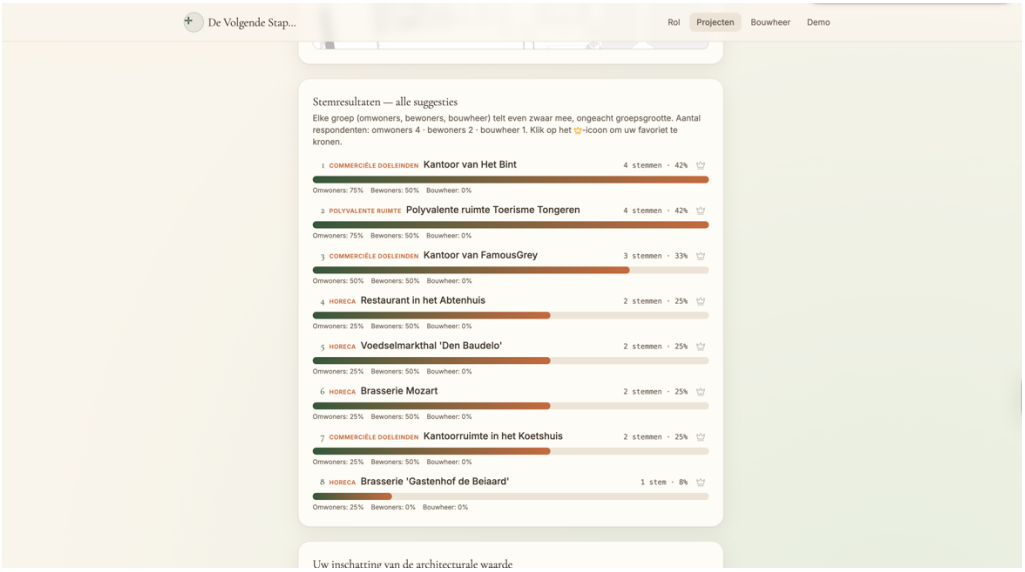

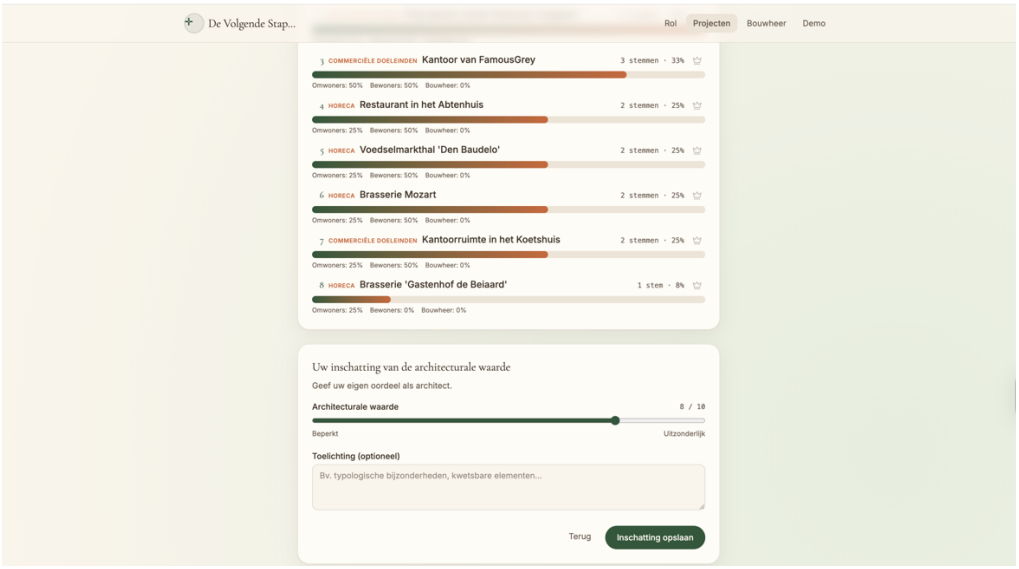
Vervolgens kan de gebruiken nogmaals zijn favorieten triëren door op het hartje of kruisje te klikken onderaan of naar recht (voor de suggestie te bewaren) of links (om de suggestie uit favorieten te verwijderen) swipen.

Alle informatie van bouwheer, omwoners en bewoners wordt vervolgens verzameld op het profiel van de architect. De architect analyseerd vervolgens de meest gelikte suggesties, opmerkingen en bekijkt vervolgens de heat-map. Deze feature toont de kaarten, waarop de omwoners en bewoners de meest waardevolle plek hebben aangeduid over elkaar. Dit is een handige tool voor de architect omdat hij/ zij op deze manier aan de hand van de donker rode zones (een zone die vaak is aangeduid door de omwoners en gebruikers) de meest gevoelige zones kunnen identifiëceren. Aan de hand van deze kaart, de meest gelikte suggesties en zijn/haar kennis kijkt de architect waar en welke suggestie het best in de site past. De suggestie die volgens de architect geschikt is krijgt vervolgens een kroontje. Ook kan de architect op het einde van zijn analuse een schatting maken van de architecturale waarde en een eerste advies geven over zijn gekozen suggesties. Uit deze projecten kan de bouwheer/ iniciatief nemer vervolgens kijken welke het meest haalbaar is voor hun.

Link naar de website: https://abbey-matchmaker.lovable.app/

5 DANKWOORD

Voor de realisatie van deze bachelorproef wil ik graag enkele personen bedanken voor hun waardevolle bijdrage.

In de eerste plaats dank ik Dr. Prior Kris De Brabander, van de abdij van Tongerlo, en pater Frans Cuypers, van het minderbroederklooster in Hasselt, voor de inzichten die zij mij hebben geboden in hun religieuze gemeenschappen, hun waarden, levenswijze en werking.

Daarnaast wil ik architect Jonas Van de Walle, van Bildt Architecten uit Roeselare, en architecte Mieke Goegebuer, van B-juxta uit Gent, bedanken voor hun toelichting bij de complexe uitdaging van herbestemming.

Ook de gesprekken met Christophe Deschaumes, van Stad Brugge, Cluster Omgeving, Dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken, Vastert Cuykens van Herita en Dr. Dries Tys van Cultuur en Erfgoed de Merode hebben mij geholpen om mijn testcases beter te begrijpen en hun waarde beter in te schatten.

Tot slot wil ik mijn promotoren bedanken voor hun begeleiding doorheen dit traject. Ir.-architect Wouter Callebaut, van Callebaut Architecten, dank ik voor zijn begeleiding en het aanreiken van relevante contacten binnen de architectuursector en het ter beschikking stellen van beeldmateriaal voor mijn eindrapport. Emeritus hoogleraar Jan De Maeyer, van KU Leuven, dank ik voor zijn voortdurende inzet en paraatheid, zijn wekelijkse begeleiding en feedback, en de inspirerende bronnen en nieuwe perspectieven die hij mij aanreikte.

BIBLIOGRAFIE

VOORONDERZOEK

ArcGIS StoryMaps. (z.d.). ArcGIS StoryMaps. Geraadpleegd 7 juni 2026, van https://storymaps.arcgis.com

Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (citeeropschrift: "het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014"). (z.d.). Geraadpleegd 31 mei 2026, van https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1024695.html

Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 wat betreft de uitvoering van de Visienota Lokaal Onroerenderfgoedbeleid en wijziging van diverse besluiten. (z.d.). Geraadpleegd 31 mei 2026, van https://codex.vlaanderen.be/PrintDocument.ashx?id=1037457&datum=&geannoteerd=false&print=false

Betonstop. (z.d.). Vlaanderen.be. Geraadpleegd 7 juni 2026, van https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/woorden-van-de-week/betonstop

Codex van het Canoniek Recht—RK Documenten. (z.d.). Geraadpleegd 31 mei 2026, van https://rkdocumenten.nl/toondocument/30-codex-iuris-canonici-nl/?systeemnum=30-2

Coomans Thomas. (2018). *Life Inside the Cloister:Understanding Monastic Architecture: Tradition, Reformation, Adaptive Reuse*. Leuven University Press.

Customer Journey Management Made Easy | Smaply. (z.d.). Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://www.smaply.com

De Pooter Patrick. (2025). *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*. Larcier.

Decreet betreffende het onroerend erfgoed (citeeropschrift: "het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013"). (z.d.). Geraadpleegd 31 mei 2026, van https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1023317.html

Een nieuwe toekomst. (z.d.). Samen Herbestemmen. Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://www.samenherbestemmen.be/nl/locaties/sint-godelieveabdij/een-nieuwe-toekomst

Enquêtes, polls en quizzen | Microsoft Forms. (z.d.). Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://www.microsoft.com/nl-nl/microsoft-365/online-surveys-polls-quizzes

Gecodificeerd Decreet Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening [citeeropschrift: "Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening", afgekort "VCRO"]. (z.d.). Geraadpleegd 31 mei 2026, van https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1018245.html

Herbestemming kerken. (z.d.). Provincie Oost-Vlaanderen. Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://oost-vlaanderen.be/ontspannen/erfgoedzorg/herbestemming-kerken.html

Hiërarchie van de Rooms-Katholieke Kerk. (2025). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hi%C3%ABrarchie_van_de_Rooms-Katholieke_Kerk&oldid=70055583

Joeri De Bruyne, Rein Meus, Kristof Latiare. (z.d.). *Evaluatierapport pilootproject erfgoedbeleving, deel 1: Sint-Godelieveabdij Brugge*. Peter De Wilde, Toerisme Vlaanderen.

Werkomgeving voor AI-innovatie | Miro. (z.d.). https://miro.com/nl/

Maptionnaire Community Engagement Platform | Online Software. (z.d.). Geraadpleegd 7 juni 2026, van https://www.maptionnaire.com

Ontdek onze begeleiding—Kerk In Het Midden. (2026, februari 9). https://kerkinhetmidden.be/ontdek-onze-begeleiding/

Over ons • Avansa. (z.d.). Geraadpleegd 2 juni 2026, van https://avansa.be/over-ons.html

Padlet—Visuele samenwerking voor creatief werk en onderwijs. (z.d.). Padlet. Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://padlet.com/

PARCUM. (2018). *Bijlage warderingscriteria Parcum*.

Studeerlocaties. (z.d.). Brugge studentenstad. Geraadpleegd 31 mei 2026, van https://bruggestudentenstad.be/studeerlocaties

SurveyMonkey: The World's Most Popular Survey Platform. (z.d.). SurveyMonkey. Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://www.surveymonkey.com/

The Citizen Lab. (z.d.). The Citizen Lab. Geraadpleegd 7 juni 2026, van https://citizenlab.ca/

Typeform Brand—Typeform. (z.d.). Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://www.typeform.com/try/typeformbrand

Veerle De Houwer,Leen Meganck, Karina Van Herck. (2023). *Waarden van erfgoed: Erfgoedwaarden en criteria*. Agentschap Onroerend Erfgoed.

Wat is een abdij? (z.d.). *Abdij Dendermonde*. Geraadpleegd 2 juni 2026, van https://www.abdijdendermonde.be/algemene-informatie/

Wat je van kloosters kan leren om een binnentuin zinvol te maken. (z.d.). Otheo. Geraadpleegd 2 juni 2026, van https://www.otheo.be/artikel/kloosters-leren-binnentuin-zinvol-maken

ONDERZOEK ABDIJ VAN TONGERLO

Van Helvert, M. V. H., & W. Van Den Hurk, A. W. V. D. H. (1949). *De Norbertijnen* (2de editie). O.PRAEM.

Tungerloa celeberrimum totius Taxandriae coenobium ordinis Praemonstratensis circa an[no] D[omi]ni MIXXX. fundari coeptum : D. Coster sculp. (z.d.). https://opac.kbr.be/BIBFEDERALE/doc/SYRACUSE/15384846/tungerloa-celeberrimum-totius-taxandriae-coenobium-ordinis-praemonstratensis-circa-an-no-d-omi-ni-mi?_lg=en-GB

» Abdijgemeenschap. (z.d.). Geraadpleegd 4 juni 2026, van https://www.tongerlo.org/tongerlo/abdijgemeenschap/

» De Oude Linden. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.tongerlo.org/~/tongerlo/de-oude-linden/

(20+) Dag 1: Bezoek aan de abdij van Tongerlo... - Basisschool De Bij | Facebook. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.facebook.com/BasisschoolDeBij/posts/dag-1-

bezoek-aan-de-abdij-van-tongerlo-onder-een-stralende-zon-debij1770-l6-bosk/1468993145238065/

Abdij Tongerlo, Westerlo. (z.d.). Tripadvisor. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g230027-d8612400-Reviews-Abdij_Tongerlo-Westerlo_Antwerp_Province.html

Abdij van Tongerlo. (z.d.). Landschapspark de Merode. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.landschapsparkdemerode.be/onze-troeven/abdij-van-tongerlo

Abdij van Tongerlo. (1976, juli 6). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135042

Abdij van Tongerlo. (2026a). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Abdij_van_Tongerlo&oldid=70607335

About | klaar prims. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.klaarprims.be/about

Laurent Reypens en Klaar Prims I Kunst van eigen bodem. (z.d.). *Davidsfonds Tongerlo*. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://davidsfondstongerlo.be/agenda/laurent-reypens-en-klaar-prims-i-kunst-van-eigen-bodem/

Leo Aerts. (z.d.). *Wanderful.design*. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.wanderful.design/nl/designers/leo-aerts/

Leonardo da Vinci. (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Leonardo_da_Vinci&oldid=71029586

Leonardo da Vinci: De man die alles kon. (2025, maart 31). Historiek. https://historiek.net/leonardo-da-vinci-uitvinder-renaissance/67188/

Anne. (2024, april 10). De Abdij van Tongerlo: Fijne plek voor rustzoekers. *Dit is Anne!* https://www.ditisanne.nl/anne-reist-travel-blog/europa/belgie/abdij-van-tongerlo/

Archief van Abdij van Tongerlo staat online. (z.d.). Otheo. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.otheo.be/nieuws/archief-abdij-tongerlo-staat-online

Charles Counhaye. (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Charles_Counhaye&oldid=70832388

Dr. K. De Brabander. (z.d.). Geraadpleegd 4 juni 2026, van https://www.rolduc.nl/grootseminarie-rolduc/docenten/dr-k-de-brabander/

Ghobert, Jules. (1881, maart 20). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/2340

Golf In Flanders—Visit. Play. Enjoy. (z.d.). Golf In Flanders. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.golfinflanders.com/en/entity/tongerlo-abbey

Https://www.tongerlo.org/. (z.d.-a). Geraadpleegd 1 juni 2026, van https://www.tongerlo.org/

in, M., & Frederickx, A. (2025, oktober 2). Ethische hackers vinden nieuwe thuis in historische abdij van Tongerlo. *Made in*. https://www.made-in.be/kempen/ethische-hackers-vinden-nieuwe-thuis-in-historische-abdij-van-tongerlo/

Jean-Pierre Tuerlinckx. (2025). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Jean-Pierre_Tuerlinckx&oldid=68967839

Jules Ghobert—Belgian Sculptures. (2020, augustus 2). https://www.belgiansculptures.be/product/jules-ghobert/

Karen LENS. (z.d.). UHasselt. Geraadpleegd 4 juni 2026, van https://www.uhasselt.be/nl/wie-is-wie/detail/karen-lens

Norbertijnenabdij. (1976a, juli 6). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/43635

Kerricx, Willem Ignatius. (1652, juli 2). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/3091

Klaar Prims | glass & craft. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.klaarprims.be/

Martin, M. (2019, mei 2). *'"Laatste Avondmaal" in abdij van Tongerlo is geen replica maar een "tweede versie" van Da Vinci'*. De Morgen. https://www.demorgen.be/nieuws/laatste-avondmaal-in-abdij-van-tongerlo-is-geen-replica-maar-een-tweede-versie-van-da-vinci~b2047d97/

Norbertijnenabdij Tongerlo: Restauratie "Het Laatste Avondmaal" | NNieuws. (2021, november 18). https://nnieuws.be/artikel/norbertijnenabdij-tongerlo-restauratie-het-laatste-avondmaal

Ontdek de abdij van Tongerlo | Toerisme Westerlo. (z.d.-a). Geraadpleegd 2 juni 2026, van https://www.toerismewesterlo.be/ontdek-de-abdij-van-tongerlo

Onze visie | Levensschool. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.levensschool.be/onze-visie

Organisatie, Glazeniersatelier Stalins & Janssens | VAi Archiefhub. (z.d.). Geraadpleegd 2 juni 2026, van https://collectie.vai.be/agent/149

Rombout II Keldermans. (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Rombout_II_Keldermans&oldid=70850375

Spilbeeck, W. van. (1883). *De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten*. Tijdschrift, De Vlaamsche School.

Stoop, Pierre Paul. (1817, juni 29). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/4620

Verberckmoes, Y. (2019, november 6). *Bevestigd: Leonardo Da Vinci hield mee penseel vast bij Vlaams werk*. De Morgen. https://www.demorgen.be/nieuws/bevestigd-leonardo-da-vinci-hield-mee-penseel-vast-bij-vlaams-werk~bd869bd9/

Willem Ignatius Kerricx. (2025). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Willem_Ignatius_Kerricx&oldid=69173563

Workshops – The Fashion Basement. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://thefashionbasement.be/workshops-2/

ONDERZOEK ROOSENBERG ABDIJ

Follebout, M. F. (2024). *Abdij Roosenberg in detail* (1ste editie, Vol. 9789464667356). Herita.

Abdij Roosenberg | Herita. (z.d.). Geraadpleegd 26 mei 2026, van https://www.herita.be/nl/monumenten/abdij-roosenberg

Abdij Roosenberg in Waasmunster | Kerknet. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.kerknet.be/plaatsen/abdij-roosenberg-waasmunster

Abdij van Roosenberg. (2025). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Abdij_van_Roosenberg&oldid=69243215

Bossche School. (2025). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Bossche_School&oldid=69991880

De Abdij van Roosenberg | Waasland. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.waasland.be/de-abdij-van-roosenberg

Dom Hans van der Laan | Herita. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.herita.be/nl/monumenten/abdij-roosenberg/dom-hans-van-der-laan

Een abdij in België. (z.d.). *Dom Hans van der Laan*. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://domhansvanderlaan.nl/nl/theorie-praktijk/architectuur/een-abdij-in-belgie/

Franciscanen. (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Franciscanen&oldid=71043641

Geschiedenis van Abdij Roosenberg | Herita. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.herita.be/nl/monumenten/abdij-roosenberg/geschiedenis-van-abdij-roosenberg

Hans van der Laan (architect). (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hans_van_der_Laan_(architect)&oldid=70443790

Herita. (2024). *Abdij Roosenberg In detail*. Herita vzw.

Klooster Mariazusters van Franciscus, bezinningscentrum Abdij Roosenberg. (2023, juni 20). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/88546

Klooster van Mariazusters van Franciscus. (2023, juni 20). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/88480

Niel Steenbergen. (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Niel_Steenbergen&oldid=70546805

ODIS. (z.d.). Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://www.odis.be/hercules/toonORG.php?taalcode=nl&id=20938

Regel van Franciscus. (z.d.). KRO-NCRV. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://kro-ncrv.nl/katholiek/encyclopedie/r/regel-van-franciscus

Roosenberg | Departement Cultuur, Jeugd & Media. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/cultureel-erfgoed/collectie-van-de-vlaamse-gemeenschap/zoeken/roosenberg

Théodore Stravinsky. (2025). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Th%C3%A9odore_Stravinsky&oldid=69545993

Werkbezoek Abdij Roosenberg | PARCUM. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.parcum.be/nl/blog/parcum-brengt-werkbezoek-aan-abdij-roosenberg-in-waasmunster

ONDERZOEK MINDERBROEDERKLOOSTER HASSEL

Franciscanen. (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Franciscanen&oldid=71043641

Hasel. (z.d.). Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://hasel.be/minderbroedersklooster-minderbroedersstraat-19

Hasselt. (z.d.-a). TAU - Franciscaanse Spiritualiteit Vandaag. Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://www.franciscaansleven.be/hasselt.html

Kloosterkerk (Hasselt) – Minderbroeders Franciscanen. (z.d.). Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://www.minderbroedersfranciscanen.net/2021/11/22/kloosterkerk-hasselt/

Kloosterkerk Sint-Rochus en minderbroedersklooster. (2018, februari 1). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22039

KRUISVAARDER46. (z.d.). Minderbroeders-Franciscanen. *URV*. Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://urv.be/ordes-en-congregaties/minderbroeders-franciscanen/

Kunst bij de paters: Kunstenaars openen deuren van atelier in abdij van Tongerlo | RTV. (z.d.). Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://www.rtv.be/entertainment-en-ontspanning/kunst-bij-de-paters-kunstenaars-openen-deuren-van-atelier-abdij-van

Minderbroedersklooster (Hasselt). (2022). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Minderbroedersklooster_(Hasselt)&oldid=61301162

Raymond M. Lemaire. (2026). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Raymond_M._Lemaire&oldid=70564455

Regel van Franciscus. (z.d.). KRO-NCRV. Geraadpleegd 3 juni 2026, van https://kro-ncrv.nl/katholiek/encyclopedie/r/regel-van-franciscus

ONDERZOEK KARMELKLOOSTER BRUGGE

Alice De Coster. (2018). *Alice De Coster notitites Karmelietenklooster*.

Callebaut Architecten. (z.d.). Callebaut Architecten. Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://callebaut-architecten.be/

De Teresiaanse Karmel Kloosterorde in Vlaanderen. (z.d.). Karmel. Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://www.karmel.be/nl/home

Geschiedenis van Karmel Brugge. (z.d.). Karmel. Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://www.karmel.be/nl/de-gemeenschappen/karmel-brugge/geschiedenis

Het Karmelklooster in Brugge: Eeuwen van geschiedenis, spiritualiteit en heldenmoed | Delbecque. (z.d.). Geraadpleegd 29 mei 2026, van https://www.delbecque.immo/nieuws/het-karmelklooster-brugge-eeuwen-van-geschiedenis-spiritualiteit-en-heldenmoed

Istoir—Karmelitessen-klooster in Brugge opent de deuren voor Oekraïense vluchtelingen. (z.d.). Istoir. Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://www.istoir.be/nl/nieuws/karmelitessen-klooster-in-brugge-opent-de-deuren-voor-oekraiense-vluchtelingen

Istoir—Karmel-klooster, Brugge. (z.d.). Istoir. Geraadpleegd 29 mei 2026, van https://www.istoir.be/nl/projecten/karmel-klooster-brugge

Karmel Klooster Brugge—Karmel, een zeldzame Brugse parel. (z.d.). Karmel Klooster Brugge. Geraadpleegd 6 juni 2026, van https://www.karmelbrugge.be

Klooster van de zusters van Karmel. (2024a, mei 14). https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/82785

Theresianenklooster (Brugge). (2022). In *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theresianenklooster_(Brugge)&oldid=62606116

AI-VERKLARING

In het kader van dit onderzoek werd generatieve artificiële intelligentie ingezet als ondersteunend hulpmiddel.

Tijdens de onderzoeksfase werd AI voornamelijk gebruikt als digitale zoekmachine om relevante bronnen te identificeren. Daarnaast droeg het bij aan het uitwerken van een heldere en logische structuur voor het rapport. Voor de tekstuele uitwerking werd AI aangewend om spelling te corrigeren en eigen concepteksten te herformuleren naar een professioneel en samenhangend geheel.

Er wordt benadrukt dat AI niet werd ingezet voor het genereren van inhoudelijke onderzoeksinzichten. Alle analyses en resultaten zijn volledig door de student zelf ontwikkeld.

Deze werkwijze is in overeenstemming met de Howest AI Assessment Scale.

De gebruikte AI-tools omvatten Perplexity.ai (voor het opsporen van relevante bronnen en fragmenten), NotebookLM (voor het verwerken van bronnen en het herschrijven van teksten met behoud van inhoud) en ChatGPT Image (voor het verbeteren van de beeldkwaliteit van foto’s) en Loveable (om het uiteindelijke eindproduct, de website-app, te programeren)

howest.be